

MEVSİMLİK TARIM GÖÇÜNDEN ETKİLENEN 6-14 YAŞ GRUBU ÇOCUKLAR İÇİN **TEMEL ARAŞTIRMA**

(FINDIK, ŞEKER PANCARI VE PAMUK HASADI İLE ÖRTÜ ALTI ALÇAK TÜNEL SEBZE YETİŞTİRİCİLİĞİ)

MEVSİMLİK TARIM GÖÇÜNDEN ETKİLENEN 6-14 YAŞ GRUBU ÇOCUKLAR İÇİN **TEMEL ARAŞTIRMA**

(FINDIK, ŞEKER PANCARI VE PAMUK HASADI İLE ÖRTÜ ALTI ALÇAK TÜNEL SEBZE YETİŞTİRİCİLİĞİ)

MEVSİMLİK TARIM GÖÇÜNDEN ETKİLENEN 6-14 YAŞ GRUBU ÇOCUKLAR İÇİN TEMEL ARAŞTIRMA
(FINDIK, ŞEKER PANCARI VE PAMUK HASADI İLE ÖRTÜ ALTI ALÇAK TÜNEL SEBZE YETİŞTİRİCİLİĞİ)

Proje Koordinatörü
Ertan KARABIYIK

Proje Asistanı
Tuğba ATALAR

Nicel Araştırma Saha Elemanları

Hüseyin KETE, Neslihan YAKLAV, Yeliz PALA, Selçuk KARADENİZ, M.Berkay AYDIN, Pelin KARAKAYA,
Mustafa GÜNSEVER, Bekir ÇATAR, Ökkeş KAYA, Ahmet GÜNSEVER, Öznur KARAKUŞ, Gökhan KANDEMİR

Veri Girişi

Murat AKTUĞ, Çağrı ELMAS, Deniz PAMUK, Buket DURUŞKAN, Ceyda EMRE,
Melik Emre YAŞAR, Ezgi IRMAK, Sedat ŞAHİN, Ayşen AYDEMİR

Haritalar
Ali KAPLAN

Araştırmaya katkı sunanlar

Fatma ÖZDEMİR ULUÇ
Atakan BÜKE (Adana/Mersin illerinde nitel verilerin toplanması)

Türkçe Düzelti
Emine KOÇAK

Fotograflar
Proje Ekibi

Tasarım
Kurtuluş KARAŞIN

Baskı
Altan Matbaası / 394 8 394 - Ankara

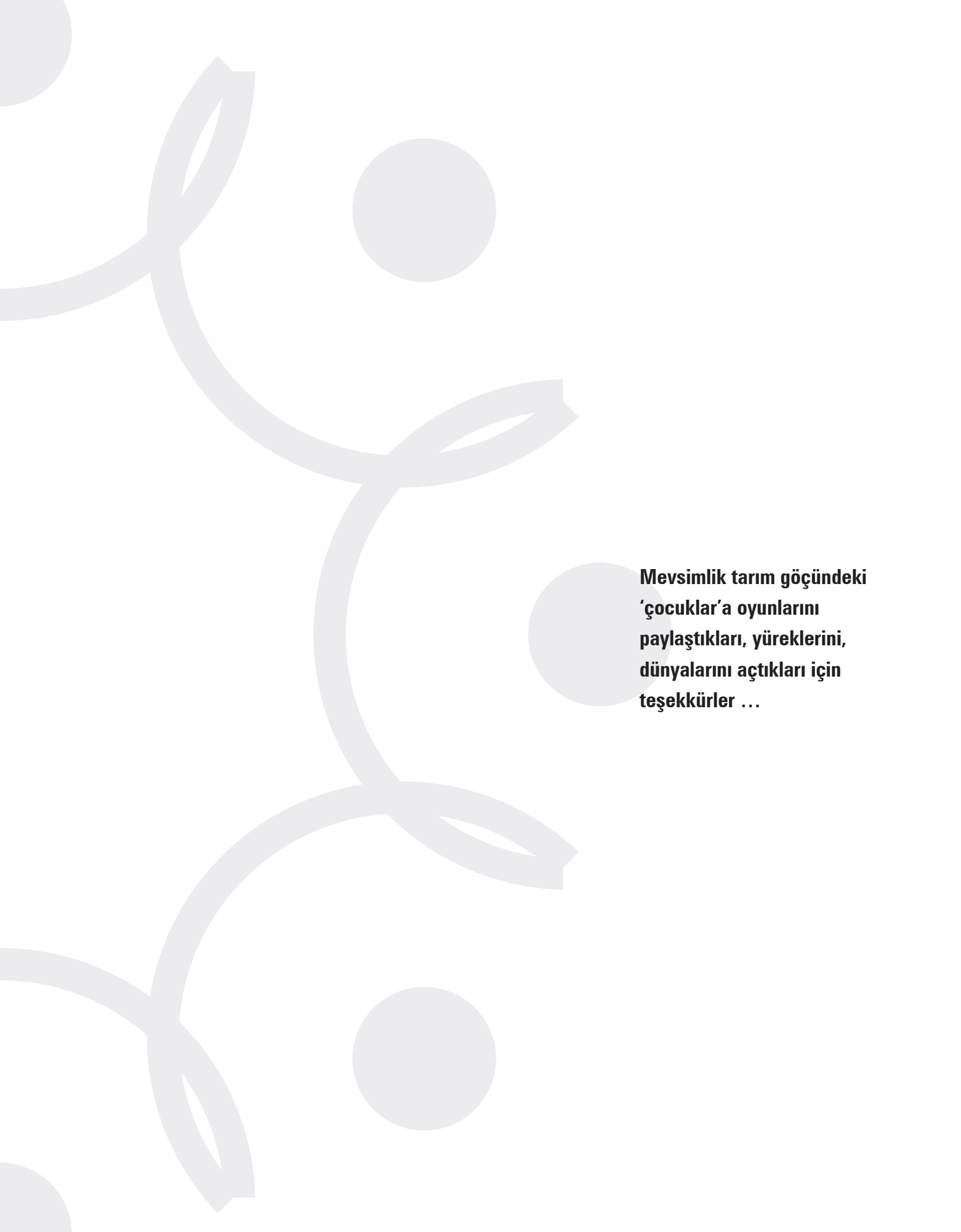
1. Baskı, Temmuz 2012, Ankara
2. Baskı, Haziran 2013, Ankara

Kalkınma Atölyesi

Bilim, Kültür, Eğitim, Araştırma, Uygulama, Üretim ve İşletme Kooperatifi
Dodurga Mah. Poligon Sitesi 30-A, Türkkonut / Çankaya-Ankara
www.kalkinmaatolyesi.org
info@kalkinmaatolyesi.org
+ 90 541 457 31 90

© Her hakkı saklıdır. Kaynak gösterilerek alıntı yapılabilir. Raporun bir kısmı veya tamamının çoğaltılması için Kalkınma Atölyesi'nden izin alınmalıdır.

**Mevsimlik tarım göçündeki
'çocuklar'a oyunlarını
paylaştıkları, yüreklerini,
dünyalarını açtıkları için
teşekkürler ...**

SON DERS

"... Onlara şöyle dedim:

Çocuklarım! Ben gidiyorum. Zamanım doldu. Bir daha karşılaşır mıyız bilemem, burada kaldığım süre içinde sizlere çok şey öğretmeye çalıştım. Birçok şey öğrendiniz. Örneğin, dünyanın nasıl döndüğünü, uçakların nasıl uçtuğunu, gemilerin nasıl yüzdüğünü, dağların nasıl oluştuğunu, insanların türeyişini, nasıl doğduğumuzu, nasıl öldüğümüzü, bütün bunları öğrendiniz. Değil mi yavrularım? Ama ben şimdi giderayak sizden bir şey istiyorum:

Bütün öğrettiklerimi unutun. Dünya dönüyor. Evet, ama belki de burada, bu dağ başında dönmediğini bilmek daha doğrudur. Size hayat bilgisi dersleri verdim sevgili çocuklar, ama hayatın gerçek bilgisini, siz, kendiniz, burada iki sınır arasında, bu dağ başındaki köyünüzden uzaklara gittiğinizde, askerliğinizde, çalışmaya başladığınızda öğreneceksiniz. Unutmayın ki kitaplarda yazılanlar, okullarda öğretilenler her zaman doğru değildir...

Benim için doğru olan, sizin için değildir. Eğer öğrettiklerimin çoğu böyleyse bağışlayın beni. Çünkü ben başka bir yerden geliyorum yavrularım ve gördüğünüz gibi karların erimesiyle gidiyorum işte! Nereye gittiğimi kesin olarak bilmesem de gidiyorum. Burada kalacak olan sizlersiniz. Sizler, karın üstünde yalınayak yürüyüp ölmeyenlerdensiniz.

Biz, bir kış boyu, yufka ekmek, otlu peynir, bulgur pilavı yiyip, çay içerek yaşayamayız.

Bizim meyvelerimiz, sebzelerimiz, etlerimiz vardır. Bütün bunları aradaki ayrımı göstermek için söylüyorum.

Çocuklarım! Beni yanlış anlamayın. Yalan söylemek günahtır, yalan söylemek insana yakışmaz, demedim. Beni yanlış anlamayın, yalan da söylenir. Benim size bütün bir kış söylediklerim gerçek.

Yavrularım! İnsanlar üç aylık bebekken, nedeni bilinmeyen hastalıklardan ölmeden yaşayabilirler.

Cüzzam, trahom alın yazısı değildir..

Bu kadar.

Benim söyleyeceğim gerçek bu kadar işte!

Hadi bakalım, dersimiz bitti, dağılın... Hadi bakalım... Niçin dağılmıyorsunuz? Sınıflarınızı geçtiniz, dedim..., Ders bitti, dedim... Hadi dağılın!

Peki, Öyleyse...Hadi son dersimizi açık havada bitirelim, baharı muştulayan kar çiçeklerini arayalım. Bizi, bu gece de ısıtacak çalı çırpı toplayalım, kış uykusundan uyanmamış aylar varsa onları uyandıralım. Hadi bakalım..., Hadi yavrularım..., Dışarı çıkalım..."

Ferit EDGÜ Hakkari'de Bir Mevsim. (sf: 188-189). Ada Yayınları: İstanbul,1977

İÇİNDEKİLER

Giriş	11
Araştırmanın Amacı	13
Hedef Grup ve Temel Sorular	13
Araştırma Yöntemi	14
Örneklem	14
Ordu İli Fındık Hasadı Alan Çalışması	15
Yozgat İli Şeker Pancarı Hasadı Alan Çalışması	16
Şanlıurfa İli Pamuk Hasadı Alan Çalışması	17
Adana-Mersin İllerinde Örtü Altı Alçak Tünel Sebze Yetiştiriciliği Alan Çalışması	18
Araştırma Ekibi	18
Araştırmanın Sınırlılıkları	19
Kavramsal Çerçeve: Mevsimlik Tarım Göçünde Çocuk Yoksulluğu	20
Hukuksal ve Kurumsal Müdahaleler	25
Bulgular: Mevsimlik Tarım Göçündeki Çocukların Durumu	29
Demografik Profil	29
Çocukların İllere ve Cinsiyete Göre Dağılımı	29
Yaş Dağılımı	30
Medeni Durum	30
Hanehalkı Büyüklüğü ve Kardeş Sayısı	30
Ortalama Kardeş Sayısının Cinsiyete Göre Dağılımı	31
Nüfusa Kayıt	32
Sürekli Yaşanan İl	32
Ana Dil	32
Engellilik Durumu	34
Mevsimlik Tarım Göçünde Konaklama, Barınma, Altyapı ve Hijyen Koşulları	35
Barınma Mekanının Yapısal Özelliği ve Barınma Mekanındaki Oda ve Kişi Sayısı	35
Konaklama ve Barınma Koşulları	37
Banyo Koşulları	38
Çadırdaki Yaşamının Zorluğu	38

Mevsimlik Tarım Göçündeki Çocukların Sağlık Profili.....	39
Sık Yakalanan Hastalıklar.....	39
Aşı	39
Mevsimlik Tarım Göçündeki Çocukların Çalışma Durumu.....	40
Yapılan İşler	40
Günlük / Haftalık / Aylık Çalışma Süreleri	41
Mevsimlik Tarım Göçündeki Çocukların Eğitim Durumu.....	42
Okula Kayıt.....	42
Okul Devamsızlığı	43
Okula Yönelik Olumlu ve Olumsuz Algılar	44
Okulda Başarı Durumu.....	46
Okul Dışında Derslere Destek	47
Okulda Dersdışı Faaliyetler	48
Okul-Aile İş Birliği	48
Boş Zaman Değerlendirme	48
Gelecek Beklentisi	48
Sonuç Yerine	51
Kaynakça	54
Ekler.....	56
Ek 1: Mevsimlik Tarım Göçünden Etkilenen Çocuklara (6-14 Yaş Grubu) Yönelik Müdahaleler Programı Alan Araştırması: Çocuk Anketi.....	56
Ek 2: Mevsimlik Tarım Göçünden Etkilenen Çocuklara (6-14 Yaş Grubu) Yönelik Müdahaleler Programı Alan Araştırması: Hanehalkı / Aile Anketi.....	72
Ek 3: Nitel Araştırma: Ordu, Yozgat, Şanlıurfa, Mersin, Adana ve Ankara’da Görüşme Yapılan Kişi ve Kuruluşlar	82
Ek 4: Nitel Araştırma: Kurumsal Görüşme Soruları	84
Ek 5: Mevsimlik Gezici Tarım İşçilerinin Çalışma ve Sosyal Hayatlarının İyileştirilmesi Genelgesi	86

TABLO LİSTESİ

- Tablo 1** Çocukların İllere ve Cinsiyete Göre Dağılımı
- Tablo 2** Çocukların Ana Dillerinin İllere Göre Dağılımı
- Tablo 3** Engelli Çocukların İllere Göre Dağılımı
- Tablo 4** Mevsimlik ve Gezici Tarım İşçilerinin İl Özel İdaresi Tarafından Tesis Edilen Konaklama Alanlarında Kalma Durumunun İllere Göre Dağılımı
- Tablo 5** Barınma Alanının Yapısal Özelliğinin İllere Göre Dağılımı
- Tablo 6** Konaklama Koşullarının İllere Göre Dağılımı
- Tablo 7** Banyo Yapma Sıklığının İllere Göre Dağılımı
- Tablo 8** Çocukların Aşı Olma Durumunun İllere Göre Dağılımı
- Tablo 9** Çocukların Yaptıkları İşlerin İllere Göre Dağılımı
- Tablo 10** Okul Kaydının İllere Göre Dağılımı
- Tablo 11** Okula Yönelik Algının İllere Göre Dağılımı
- Tablo 12** Çalışmama Durumunda Okula Devam Etme Algısının İllere Göre Dağılımı
- Tablo 13** Ders Desteğinin İllere Göre Dağılımı
- Tablo 14** Çocukların Okullarındaki İmkânların İllere Göre Dağılımı
- Tablo 15** Boş Zaman Aktivitelerinin İllere Göre Dağılımı
- Tablo 16** Ailenin Eğitim Tutumunun İllere Göre Dağılımı

ŞEKİL LİSTESİ

- Şekil 1 Çocukların Yaş Ortalamalarının İllere Göre Dağılımı
- Şekil 2 Hanehalkı Büyüklüğünün İllere Göre Dağılımı
- Şekil 3 Kardeş Sayısının İllere Göre Dağılımı
- Şekil 4 Oğlan Kardeş Sayısının İllere Göre Dağılımı
- Şekil 5 Kız Kardeş Sayısının İllere Göre Dağılımı
- Şekil 6 Mevsimlik Tarım Göçü Sürecinde Barınmada Ortalama Kişi Sayısının İllere Göre Dağılımı
- Şekil 7 Mevsimlik Tarım Göç Sürecinde Barınmada Oda Sayısının İllere Göre Dağılımı
- Şekil 8 Günlük Ortalama Çalışma Süresinin (saat/gün) İllere Göre Dağılımı
- Şekil 9 Haftalık Ortalama Çalışma Süresinin (gün/hafta) İllere Göre Dağılımı
- Şekil 10 Yıllık Ortalama Çalışma Süresinin (gün/yıl) İllere Göre Dağılımı
- Şekil 11 2010-2011 Eğitim-Öğretim Yılında Okula Devamsızlığının İllere Göre Dağılımı (gün)

HARİTALAR

- Harita 1 Fındık Üretim Alanlarının İllere Göre Büyüklüğü (Dekar-2010)
- Harita 2 Şeker Pancarı Üretim Alanlarının İllere Göre Büyüklüğü (Dekar-2010)
- Harita 3 Pamuk Üretim Alanlarının illere Göre Büyüklüğü (Dekar-2010)
- Harita 4 Örtü Altı Alçak Tünelde Karpuz Üretiminin İllere Göre Dağılımı (Ton,2010)

KISALTMALAR

ILO: Uluslararası Çalışma Örgütü

IPEC: Çocuk İşçiliğinin Önlenmesi Uluslararası Programı

METİP: Mevsimlik Gezici Tarım İşçilerinin Çalışma ve Yaşam Koşullarının İyileştirilmesi Projesi

SODES: Sosyal Destek Projesi

ŞNT: Şartlı Eğitim Yardımı

UNESCO: Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Teşkilatı

UNICEF: Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu

GİRİŞ

“Herkes için kaliteli temel eğitim” Türkiye’nin anayasa ve yasalarla belirlemiş olduğu ve ulaşmak istediği, ancak henüz gerçekleştiremediği önemli sosyal hedeflerin arasında yer almaktadır. Eğitim göstergelerine göre, ilköğretimde net okullulaşma oranı 2008-2009 eğitim-öğretim yılı için yüzde 96.5 iken, bu oran 2010-2011 eğitim-öğretim yılında yüzde 98,4’e ulaşmıştır (Dünya Bankası, 2012). İlköğretimde net okullulaşma oranı yükselmiş olmakla birlikte, zorunlu eğitim çağında olup okula devam edemeyen çocuk sorunu kısmen kentsel yoksul alanlarda ve kısmen kırsal alanlarda devam etmektedir. Kent/kır farklılıklarının yanı sıra okullulaşma oranında ayrıca bölgeler arası farklılıklar da bulunmaktadır. Özellikle Kuzeydoğu, Ortadoğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinde ilköğretime erişim, devam ve kaliteli eğitim sağlanması önemli bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır (Akar ve diğerleri, 2009). Özellikle kız çocuklarının 8 yıllık zorunlu ilköğretime devamı 5. sınıf sonrasında düşmektedir (Smits and Gündüz-Hosgör, 2006, Eğitim-Sen, 2007).

Son yıllarda gerek kamu kurumları, gerekse hükümet dışı ulusal ve uluslararası örgütler, okul dışında kalan çocukları okula kayıt ettirmek için çeşitli kampanyalar düzenlemektedir. Bu çabalar belirgin katkılar sunmakla beraber, yeterli ol(a)mamaktadır. Okul dışında kalan çocukları okula kayıt ettirmek, okula devam edecekleri ve mezun olacakları anlamına gelmemektedir. Araştırmalar, okula yönlendirilen çocukların bir kesiminin sekiz yıllık eğitimi tamamlayamadıklarını yansıtmaktadır (Gökşen ve diğerleri, 2005).

Okul devamsızlığının temel nedenleri arasında çocuk işçiliği de yer almaktadır. Araştırmalar eğitime devam ile çocuk işçiliği arasında doğrusal olmayan bir ilişki olduğunu yansıtmaktadır (Dayıoğlu, 2005; Dayıoğlu ve Gündüz Hoşgör, 2010). Çalışan çocuklar genellikle eğitimi kopmakta eğitime devam eden çocuklar ise çalış(a)mamaktadır. Bu nedenle eğitime devamın sağlanması için çocuğun çalıştırılmaması gerekmektedir. Ancak çocuk işçiliği ile yoksulluk arasındaki bağlantı da unutulmamalıdır. Birçok durumda aile çocuklarının çalışmasına ihtiyaç duymakta ve bu durum aileler açısından *yoksullukla mücadele stratejisini* oluşturmaktadır. Bu nedenle çocukların eğitime devam edememe sorunlarını **çocuk yoksulluğu** kavramsallaştırmasında ele almak önemlidir.

Bu alanda gerçekleştirilmiş çalışmalarda mevsimlik ve gezici tarım işçileri *"kayıtlı iş gücüne katılabilecek hüneryi olmayan ancak yaşamını devam ettirmek için de başka alternatifi bulunmayan kişiler"* olarak tanımlanmaktadır (Özbek, 2007:40). İş bulabilmek için mevsimlik tarım işçileri -bazen tek başlarına bazen de tüm hanehalkı ile birlikte- göç etmektedir. Göç süreci ise ürün desenine ve işin üretim biçimine göre genellikle şubat ayı başı ile kasım ayı sonu arasında değişmektedir. Göç sürecinde işçiler tarlalarda çalışmakta, bazı durumlarda elektriğin olmadığı, temiz suyun ve kanalizasyon sisteminin bulunmadığı, hijyenden uzak, sağlıksız çadırlarda konaklamaktadır (Özbek, 2007:41). Aileleriyle birlikte göç eden çocuklar da bu ortamlarda yaşamakta ve zorunluluktan dolayı çalışmaktadır (Gülçubuk et al., 2003, p.100). Çocuklar genellikle 3-7 ay eğitime devam edememektedir. Bu da onların eğitimle erişebilecekleri yukarıya doğru sosyal hareketlilik şanslarını yitirmeleri anlamına gelmektedir (Gülçubuk et al., 2003, p.100). Yoksulluk kısır döngüsü içinde çırpınan bu çocukların gelecekleri de ebeveynlerinkinden farklı ol(a)mamaktadır (Yıldırak ve diğerleri, 2002).

Mevsimlik tarım göçünde çalışan/büyüyen çocukların içinde bulundukları yoksulluk döngüsünü kırabilmeleri için eğitim, araç olarak önemlidir. Ancak mevsimlik tarım göçündeki çocukların sosyal ve ekonomik konumları coğrafi ve ürün deseni açısından farklılıklar içermektedir. Örneğin, Ordu'da fındık toplayan çocuk ile Şanlıurfa'da pamuk toplayan çocuğun yaşadığı sorunlar- bu araştırma bulgularında detaylı tartışıldığı üzere - benzerlikler içermekle birlikte, farklılıklar da barındırmaktadır. Ayrıca, çocukların yoksulluk ve yoksunlukla mücadele stratejileri geliştirebilmeleri açısından da kişisel özellikler, fark yaratmaktadır. Örneğin, çocuğun toplumsal cinsiyeti ya da etnisitesi, eğitime devam etmesinde mevsimlik göç döngüsünün yarattığı yoksulluk koşullarının ötesinde, farklı kültürel ve sosyal değerleri günde me getirebilmektedir. Ailenin ekonomik ve sosyal sermayesi, yine çocuğun eğitime devam etmesinde önemli rol oynamaktadır. Tüm bu farklılıklar, çocuğun ev dışında ya da ev içinde çalıştırılmasında, eğitime tam devam edip edememesinde önemlidir. Dolayısıyla mevsimlik tarım göçünde çalışan çocukları eğitime yönlendirebilmek için geliştirilecek sosyal politikalar açısından coğrafi, sosyal ve ekonomik farklılıkların irdelenmesi gereklidir. Ellerinden alınmış çocukluklarını ve eğitim haklarını geri verebilmek için bu çocukların durumlarını iyi anlamamız gerekmektedir. Ancak böylece doğru sosyal politikalar yaratmamız mümkün olacaktır.

Mevsimlik tarım göçü kapsamında çalışan çocukların eğitim hakkı ihlali yaşanmasından, göç sürecinde korunmasız ortamlarda bulunmalarından dolayı Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı (2008) bu çocukları "en kötü biçimdeki çocuk işçiliği" biçimlerinden olarak tanımlamıştır. 182 sayılı ILO Sözleşmesinin 3.Maddesi bu tür çocuk işçiliğini tanımlamaktadır. Bu maddenin d fıkrasından hareketle Türkiye, en kötü biçimdeki çocuk işçiliğine kendi ülke koşullarına göre yeni tipolojiler belirlemiştir. Sorunun bu kadar önemli olmasına rağmen, mevsimlik tarım göçündeki çocukların durumu yeterince politika yapıcıların dikkatini çek(e)memektedir. Konuya yönelik akademik çalışmalar da sınırlıdır. Oysa mevsimlik tarım göçü, sadece çocuk yoksulluğunu anlamak/azaltmak için değil aynı zamanda yetişkinlerin deneyimledikleri toplumsal cinsiyete ve etnisiteye dayalı sosyal dışlanma ve ayrımcılığı irdelemek açısından da önemlidir.

ARAŞTIRMANIN AMACI

Yukarıdaki ifadelerden hareketle, bu araştırma Türkiye’de mevsimlik tarım göçündeki 6-14 yaş grubundaki çocukların durumunu irdelemeye yönelik kurgulanmıştır. Mevsimlik ve gezi-ci tarım işçiliğine giden ailelerin eğitim çağındaki çocuklarının çalışma koşullarından dolayı temel ihtiyaçlarının ne derece karşılandığının ortaya konulması; çocukların eğitim, sağlık ve gelişim hakları bakımından nasıl etkilendiklerinin belirlenmesi ve çocukların yaşam koşullarını iyileştirmeye yönelik hazırlanacak eylem planlarına girdi sağlanması amaçlanmaktadır.

Araştırmanın bir diğer amacı ise, coğrafi ve ürün desenine bağlı olarak çocukların eğitime erişim ve okula devam durumları hakkında karşılaştırmalar yapmaktır. Bu amaca yönelik dört ürün ve dört il/yöre seçilmiştir: Ordu’da fındık hasadı, Yozgat’ta şeker pancarı hasadı, Şanlıurfa’da pamuk hasadı ve Adana-Mersin’de de örtü altı alçak tünel’ sebze yetiştiriciliğinin mevsimlik tarım göçündeki çocukların çalışma durumları ve bunun yarattığı etkiler çocuk haklarına erişimleri kapsamında incelenmiştir.

HEDEF GRUP VE TEMEL SORULAR

Çalışmadaki hedef grubu, mevsimlik tarım göçü döngüsüne katılan 6-14 yaş grubu kız ve oğlan çocuklar oluşturmaktadır. Bu çocukların etrafındaki önemli taraflar olmaları itibarıyla anne ve babalar, tarım araçları, işveren ve temsilcileri ve çocuklara hizmet veren merkezî ve yerel kurum ve sorumlular da araştırmaya dâhil edilmiştir.

1 Türkiye’de sera işletmeciliği veya sera yetiştiriciliği ile ‘örtü altı yetiştiriciliği’ aynı anlamda kullanılmaktadır. Örtü altı yetiştiriciliği oldukça geniş kapsamlı ve sıcaklık, don, yağmur, rüzgar vs. gibi çevre koşullarının olumsuz etkisini kısmen veya tamamen ortadan kaldırarak bitkisel üretim yapmaya yarayan sistemler olarak tanımlanmaktadır. Dört tipi bulunmaktadır; Cam sera, plastik sera, yüksek tünel ve alçak tünel.

Araştırmanın temel soruları ise şunlardır:

- Mevsimlik tarım göç sürecine katılan ve/veya çalışan 6-14 yaş grubundaki kız ve erkek çocukların temel ihtiyaçları nelerdir?
- Mevsimlik tarım göç sürecine katılan ve/veya çalışan çocukların eğitim, sağlık ve gelişim durumları göçten nasıl etkilenmektedir?
- Mevsimlik tarım göç sürecine katılan ve/veya çalışan çocukların yoksulluk algıları, yoksullukla baş etme ve yoksulluktan çıkma stratejileri nelerdir?
- Mevsimlik tarım göç sürecine katılan ve/veya çalışan çocukların yoksulluktan çıkabilmeleri için araç olarak önem arz eden eğitim ve okula yönelik algı ve tutumları nelerdir?

ARAŞTIRMA YÖNTEMİ

Araştırma, mevcut çalışmaların derlenmesinin ardından hem nicel hem de nitel araştırma yöntemlerini içerecek şekilde farklı ürün desenleri ve coğrafi alanlarda gerçekleştirilmiştir.

Alan çalışmalarının ilk faaliyeti olarak dört il/yörede temel araştırma için 6-14 yaş grubu çocukları kapsayacak anket (Ek 1) ile bu çocukların hanehalkı üyelerine uygulanacak hanehalkı anketi (Ek 2) geliştirilmiştir. Bu anketler Ankara Polatlı ilçesinde mevsimlik ve gezici tarım işçilerine uygulanarak soruların işlerliliği test edilmiştir. Anket çalışması dört il/yörede farklı zaman aralıklarında uygulanmıştır. Ayrıca yine bu illerde odak grup ve kurumsal görüşmeler ilgili taraflarla (Ek 3) geliştirilmiş sorular (Ek 4) kapsamında uygulanmıştır. Uygulanan anketlerin sonuçları ise SPSS programı kapsamında analiz edilmiştir.

ÖRNEKLEM

Proje kapsamında Ordu'da fındık hasadı, Yozgat'ta şeker pancarı hasadı, Şanlıurfa'da pamuk hasadı ve Adana-Mersin'de örtü altı alçak tünel sebze yetiştiriciliği olmak üzere dört üründe mevsimlik tarım göçünden etkilenen 6-14 yaş grubundaki çocukların eğitim, sağlık ve gelişme hakları kapsamında durumlarını ortaya koymak amacıyla, anket çalışması için örneklem ilgili illere giden mevsimlik ve gezici tarım işçilerinin Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı'nın, valilik ve jandarma tarafından derlenen 2010 yılı verilerinden hareketle belirlenmiştir.

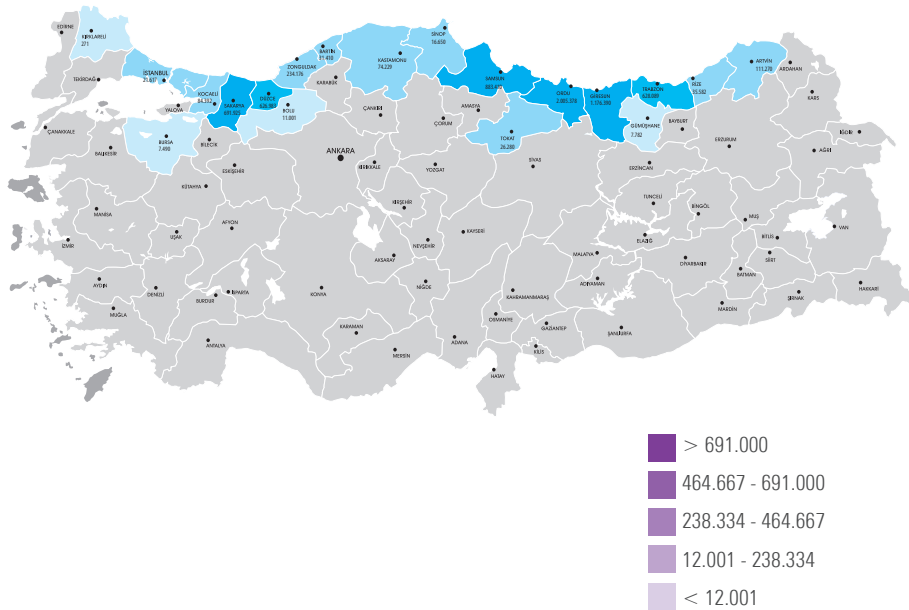
Araştırmada *Amaca Yönelik Örneklem* tekniği aracılığıyla çeşitli yöntemler kullanılarak belirli kriterlere uyan olası tüm örnek olaylar seçilmiştir. *Amaca Yönelik Örnekleme* son derece özel ve ulaşılması güç bir nüfusun -mevsimlik tarım göçündeki çocukların- olası tüm örnek olaylarını belirlemek için farklı yöntemlerin kullanıldığı, rastlantısal olmayan örneklem tekniğidir. Bu yöntem özellikle bilgilendirici ve benzersiz örnek olayları/vakaları seçmek için uygundur. Vakaları seçmede uzman yargısı önemlidir. Bu nedenle ekip yetkin ve bu konuda daha önce araştırmalara katılmış, deneyimli kişilerden oluşturulmuştur.

Benzer biçimde saha elemanları da deneyimleri göz önünde bulundurularak araştırmaya katılmıştır. Yine de anket çalışmasında görev alacak saha elemanlarının mevsimlik tarım göçü, alan çalışması ve anket formları konusunda araştırma eğitimi, temel araştırma danışmanı ve proje asistanı yönetiminde gerçekleştirilmiştir. Özetle, hem araştırma ekibi hem de alan çalışmasına katılan ekip deneyimli olup, benzer çalışmalara daha önce katılmış kişilerden oluşmuştur.

Ordu İli Fındık Hasadı Alan Çalışması

Ordu'da fındık hasadının başlangıç tarihini Ordu Valiliği tarafından kurulan bir komisyon belirlemektedir. Ordu Valiliği 13 Ağustos 2011 tarihini fındık hasadı için başlangıç tarihi ilan etmiş ancak yoğun yağmur nedeniyle fındık hasadının başlangıcını 18 Ağustos 2011'e ertelemiştir. Bu nedenle anket ve kurumsal görüşme alan çalışması 17-22 Ağustos 2011 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir. Anket çalışmaları esnasında Mevsimlik Gezici Tarım İşçilerinin Çalışma ve Sosyal Hayatlarının İyileştirilmesi Projesi (METİP) kapsamında dere kenarına kurulan işçi kamp alanlarının ikisi aşırı yağış nedeniyle sel altında kalmış ve işçilerin mağduriyetleri yerinde tespit edilmiştir. Tüm bu zor koşullara rağmen Ordu'da 50 hanehalkı anketi ve yarısı bu hane halkının üyesi olan 101 çocuk ile anket tamamlanmıştır.

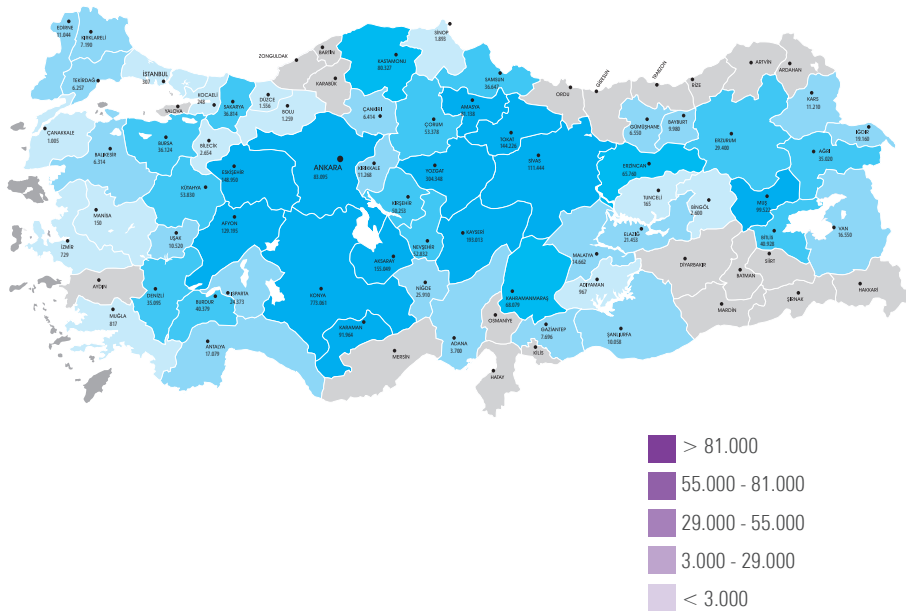
Harita 1: Fındık Üretim Alanlarının İllere Göre Büyüklüğü (Dekar-2010)

Yozgat İli Şeker Pancarı Hasadı Alan Çalışması

Şeker pancarı hasadında çalışan çocukların durumunu tespit etmek amacıyla, Yozgat ili araştırma kapsamına alınmıştır. 23-26 Eylül 2011 tarihleri arasında Yozgat'ta anket uygulaması ve kurumsal görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Alan çalışması esnasında bir tarla sahibi, saha çalışanlarının işçilerle Kürtçe konuşmasına hassasiyet göstermiş ve durumu polise ihbar etmiştir. Polisin saha çalışanlarını gözaltına almasından dolayı araştırma durdurulmuştur. Tamamlanamayan alan çalışmasının 6-10 Ekim 2011 tarihlerinde tamamlanması için Yozgat Valiliği'ne tekrar başvuru yapılmış, ancak Valiliğin izin vermemesi sonucu anket uygulaması yarım kalmıştır. Bu sınırlılıktan ötürü Yozgat ilinde toplam 49 çocuk ve 24 hanehalkı olmak üzere 73 anket uygulanabilmektedir. Ancak bu sürede kurumsal görüşmeler tamamlanmıştır.

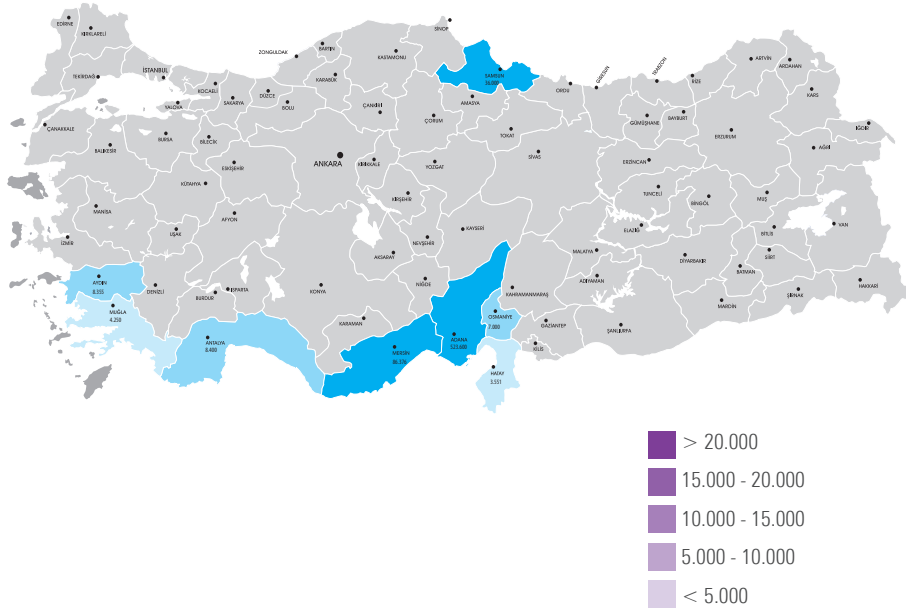
Harita 2: Şeker Pancarı Üretim Alanlarının İllere Göre Büyüklüğü (Dekar-2010)

Adana-Mersin İllerinde Örtü Altı Alçak Tünel Sebze Yetiştiriciliği Alan Çalışması

Örtü altı alçak tünel sebze yetiştiriciliği kapsamındaki alan çalışması 15-19 Şubat 2012 tarihlerinde gerçekleştirilmiştir. Çalışma, Mersin'in doğusunda, Adana'nın batısında uygulanmıştır. Bu çalışma sırasında tarım aracısı Remzi Kaya saha ekibine destek vermiştir. Çalışma kapsamında 101 çocuğa ve 50 hanehalkına anket uygulanmıştır. Kurumsal görüşmeler Mart 2012 ayı sonunda gerçekleştirilmiştir.

Harita 4: Örtü Altı Alçak Tünelde Karpuz Üretimi Yapan İllerin Dağılımı (Ton,2010)

ARAŞTIRMA EKİBİ

Temel araştırmanın ilk adımı olarak proje ekibi kurulmuş, ekibin iş tanımı hazırlanmış ve temel araştırma ekibi iletişim süreçlerini planlanmıştır. Araştırma danışmanı nicel araştırmanın tasarlanmasının yanı sıra, Ordu, Yozgat ve Şanlıurfa'da mevsimlik ve gezici tarım işlerinde çalışan çocuklarla ilgili taraflarla (anne ve babalar, tarım aracıları, işveren ve temsilcileri, çocuklara hizmet veren merkez ve yerel kurum ve sorumluları) derinlemesine mülakatlara dayalı nitel araştırmayı yürütmüş ve araştırmanın rapor hâline getirilme sorumluluğunu üstlenmiştir.

Nicel verilerin kodlaması, veri tabanının oluşturulması, verilerin bilgisayar ortamına aktarımı ve veri analizinde uzman desteği Yrd. Doç. Dr. Özgür ARUN tarafından gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın alanda uygulanması sırasında alan araştırması asistanlığını ve konuya yöne-

lik mevcut yazın taramasını Tuğba ATALAR üstlenmiştir. Bu yazında mevsimlik işçi göçü hakkında şimdiye kadar gerçekleştirilen çeşitli proje uygulamaları, yüksek lisans ve doktora tezleri, gazete haberleri, eylem planları bir form aracılığıyla derlenmiştir.

Nicel veriler Hüseyin KETE, Neslihan YAKLAV, Yeliz PALA, Selçuk KARADENİZ, M. Berkay AYDIN, Pelin KARAKAYA, Mustafa GÜNSEVER, Bekir ÇATAR, Ökkeş KAYA, Ahmet GÜNSEVER, Öznur KARAKUŞ ve Gökhan KANDEMİR'den oluşan saha elemanları tarafından toplanmıştır.

Veri kodlama ve girişi ise Murat AKTUĞ, Çağrı ELMAS, Deniz PAMUK, Buket DURUŞKAN, Ceyda EMRE, Melik Emre YAŞAR, Ezgi IRMAK, Sedat ŞAHİN ve Ayşen AYDEMİR tarafından gerçekleştirilmiştir.

ARAŞTIRMANIN SINIRLILIKLARI

Araştırmanın sınırlılıklarının başında mevsimlik ve gezici tarım işinin belirsizliği ve buna bağlı olarak uygulanan *Amaca Yönelik Örneklem* Tekniği'nin sınırlılıkları gelmektedir. Bu teknik, araştırmacının derinlemesine belirli örnek vakaları irdelemesinde kullanılır. Ancak bu tür bir örneklemede sınırlılık, araştırma bulgularının evreni (yani tüm Türkiye'deki mevsimlik ve gezici tarım işlerinde çalışan çocukları) temsil edemeyeceği ve güvenli biçimde genelleme yapılamayacağıdır. Ancak mevsimlik ve gezici tarım işçiliğinin temel sorunlarının başında sayısal veri eksikliği gelmektedir. Mevsimlik ve gezici tarım işinde çalışanların kayıtları bulunmadığından, yani evren ve evrenin özellikleri bilinmediğinden temsili ve tesadüfi bir örneklem oluşturmak mümkün olamamaktadır. Türkiye'yi kapsayacak ve konuyu bütüncül olarak ele alacak boyutta veri bulunmamaktadır. Bu bakımdan, amaca yönelik örneklem tekniği, hâlihazırda kullanılabilecek tekniklerin ideal olanıdır.

Alanın bir diğer sınırlılığı, mevsimlik ve gezici tarım işçiliğine katılanların çok büyük kısmının ana dillerinin Kürtçe, Arapça ve Zazaca olmasıdır. Özellikle okula hiç gitmemiş kadınlar ve kız çocukları Türkçe bilmemektedir. Böyle bir durumda, yüzyüze görüşmelerin sağlıklı yürütmesini sağlamak üzere, her alan çalışmasında, veri toplayan ekibe Kürtçe bilen en az bir kadın saha elemanının katılımı sağlanmıştır.

Ordu'da yaşanan diğer bir sorun ise aşırı yağmur ve ardından dere kenarlarına kurulan işçi çadırı kamp alanlarının sele maruz kalmasıdır. Birçok aile selden dolayı çadırlarını ve değerli eşyalarını kaybetmiştir. Valilik ve kaymakamlıklar tarafından işçiler yatılı okullara yerleştirilmiştir. Yaşanan bu afet sırasında araştırma ekibi bir gün önce tanık olduğu sel mağduru çocuklara destek olmaya çalışmıştır. Sel mağduriyeti ekibe etnografik açıdan mevsimlik tarım göçünün zor koşullarını bizzat yaşatmış olmakla birlikte araştırma bulgularının derlenmesinde olumsuzluklar da yaşatmıştır.

KAVRAMSAL ÇERÇEVE: MEVSİMLİK TARIM GÖÇÜNDE ÇOCUK YOKSULLUĞU

Yoksulluk yazını genellikle çocukların aile ortamında yaşamalarından ötürü ayrı bir grup olarak “yoksul” sayılmayacaklarını varsayar. Oysa UNICEF tarafından yayınlanan Dünya Çocuklarının Durumu (2001) raporuna göre *“yoksulluğun pençeleri bir aileye uzandığında bundan en çok etkilenen, en çok zarar görenler; yaşama, gelişme ve büyüme hakları tehlikeye atılan, o ailenin en küçük üyeleri yani çocuklardır. Çocuk haklarının yaygın biçimde ihlali de temelde gene yoksulluktan kaynaklanmaktadır”*.

Yoksulluğun çocuklar üzerindeki en önemli etkisi beslenme yetersizliği ve açlıktır. Barınma imkânlarının yetersiz ya da kötü olması, temiz içme suyuna erişememe, yerleşim alanlarında atık su sorunlarının bulunması, çocuk yoksulluğunu kavramsallaştırmasında önemli bir diğer boyutu oluşturur. Ekonomik yoksulluğun yanı sıra sağlık ve temel eğitim haklarına erişememe ya da bu hakları yeterince kullanamama gibi *yoksunlukla* ilgili unsurlar yine çocuk yoksulluğu tanımlaması içinde yer alır. Türkiye’nin taraf olduğu *İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi* ve *Çocuk Haklarına dair Sözleşme*’de de vurgulandığı üzere sağlık hakkı ve temel eğitim hakkı cinsiyet farkı gözetmeksizin her çocuğun eşit olarak yararlanması gereken bir vatandaşlık hakkıdır. Nitekim UNICEF çocuk yoksulluğunun göstergeleri olarak; bebek ve çocuk ölüm oranlarını, temiz içme suyuna ulaşan nüfus oranını, yeterli sağlık bakımını, tam aşıli çocuk oranını ve ilköğretime başlayan çocuk oranını kabul etmektedir.

Buradan da anlaşılacağı üzere çocuk yoksulluğunun nicel göstergelerle her zaman açıklanmasının yeterli olamayacağı, zira yoksulluğun ayrımcılık, toplumsal dışlanma gibi sonuçlarının sayısal olarak ifade edilmesinin bazı durumlarda mümkün olmadığı görülmektedir. Bu bakımdan, nicel verilerin bize söylediklerinin yanında kapsamlı ve bütüncül analizlere ve öngörülere de ihtiyaç duyulmaktadır.

Yukarıda belirtildiği üzere çocuk yoksulluğu kavramsallaştırmasının önemli bir diğer boyutunu ise çocuk işçiliği oluşturur. Çocuk işçiliği, sosyal ve ekonomik açıdan çok önemli bir insan hakkı ihlali sorunudur. ILO’nun 1973 tarih ve 138 sayılı “Asgari Yaş Sözleşmesi”, asgari yaşa sınırlama getirerek çocuk işçiliğinin etkili biçimde ortadan kaldırılmasını öngörür. Bu Sözleşme, Türkiye’nin de taraf olduğu 1999 tarihinde kabul edilen 182 sayılı “Kötü

Şartlardaki Çocuk İşçiliğinin Yasaklanması ve Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Acil Önlemler Sözleşmesi” ile daha da pekişir. Bu Sözleşmede de küresel ölçekte tanımlanmış en kötü biçimdeki çocuk işçiliği yanında ülke koşullarında belirlenecek en kötü biçimdeki çocuk işçiliği tipolojileriyle hükûmetin belirlediği süre içinde ortadan kaldırılması öngörülmektedir. Bu Sözleşme, çocuk işçiliğinin en kötü biçimlerinin hemen sona erdirilmesine yönelik ivedi önlemlerin alınmasını öngörür. Türkiye’de mevsimlik ve gezici tarım işlerinde çalışan çocuklar “en kötü biçimde çalışan çocuklar” tanımlaması içerisinde yer almaktadır.

Sınırlı sayıdaki araştırma, çoğunlukla Güneydoğu Anadolu Bölgesi’nde az topraklı veya topraksız aileler ile kentlerdeki işsiz ve yoksul ailelerin, geçimlerini sağlayabilmek için mevsimlik ve gezici işçi olarak çalıştığını göstermektedir. (Yıldırak ve diğerleri, 2002; Gülçubuk, 2003; Özbek, 2007; Çetinkaya 2008). Oysa bu çocukların da aileleriyle birlikte eğitimlerini yarıda bırakarak göç etmesi ve tarımdaki ağır çalışma koşullarına dâhil olmaları, Türkiye’nin taraf olduğu birçok Sözleşmeye aykırı önemli bir çocuk hakkı ihlalidir. Bütün bu unsurlar göz önünde bulundurulduğunda mevsimlik ve gezici tarım işçiliğine katılan çocukların durumunu anlamak ve değerlendirmek için “**çocuk yoksulluğu**” kavramsallaştırılmasından konuya yaklaşmak önemlidir.

Çocuk yoksulluğu kavramsallaştırmasının temel önemsedığı husus çocuk işçiliği ile temel eğitim hakkına erişememe arasındaki ilişkidir. 1948 yılında gündeme gelen İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi “herkese eğitim” için fırsat eşitliğinin altını çizer. 1989 yılında bu bildirgeye *Çocuk Haklarına dair Sözleşme* eklenir. Bu tarihten sonra gerçekleştirilen en önemli etkinliklerin başında ise 1990 yılında UNESCO tarafından koordine edilen *Herkes İçin Eğitim (HİE) Kampanyası* gelir. Çocukların temel insan haklarını kullanabilmeleri için uluslararası kuruluşları, hükümetleri ve sivil toplum kuruluşlarını (STK) harekete geçirir. Alan araştırmasını gerçekleştirmeden önce yapılan yazın taraması konuya yönelik sınırlı ama artan ilgiyi yansıtmaktadır.

Giriş bölümünde belirtildiği üzere eğitime erişimin önündeki temel engellerden biri çocukların çalıştırılmasıdır. Birçok araştırma eğitime erişim ile çocuk işçiliği arasında ters ilişki olduğunu göstermektedir (Gündüz-Hoşgör ve diğerleri, 2005; Dayıoğlu 2005). Bunun arkasındaki temel sorun ise çocukların okula devam etmek yerine herhangi bir işte çalışmalarıdır (ILO, 2006; TÜİK, 2006). Okul saatlerinde veya dışında çalışan çocuklar ise okulda başarılı olamamakta ve devamsızlık sorunu yaşamaktadır (IPEC, 2004). İş, çocuğun enerjisini almakta okulda etkin olamamasına neden olmaktadır. Bu nedenle ILO raporunda “*Herkes için Eğitim*” ile “*Çocuk İşçiliğinin Sonlandırılması*” kampanyalarının birlikte yürütüldüğü durumda başarı elde edilebileceği vurgulanmıştır (ILO, 2006). Çalışan çocuğun eğitime erişimi sağlansa bile işin çocuğun fiziksel, duygusal ve bilişsel gelişimi üzerindeki olumsuz etkileri devam etmektedir (Ertürk, 1994; Ertürk and Dayıoğlu, 2004).

ILO (2007) bulgularına göre kentsel alanda çocuklar sanayide, hizmet sektöründe ya da sokakta çalışmaktadır (Akşit, Karancı ve Gündüz-Hoşgör, 2001). Kırsal alanda ise bitkisel üretim, ormancılık, balıkçılık ve hayvancılıkta çocuk emeğinden yararlanılmaktadır. Çocuk-

lar sabahtan akşama kadar tarlada ürünün ekiminden dikim ve hasadına kadar her aşamada çalışmakta bu nedenle çocuklar tarım ilaçları başta olmak üzere birçok değişkenden olumsuz etkilenmektedir. ILO verilerine göre dünyada çalışan 5-17 yaş arasındaki çocukların yüzde 70'i (132 milyon çocuk) tarımda çalışmaktadır (ILO, 2010). Bu durumun önemli nedenlerinden biri tarım sektöründe istihdama yönelik yeterli düzenleyici ve yasaklayıcı hukuksal düzenlemenin bulunmamasından kaynaklanmaktadır.

Türkiye'ye baktığımızda dünya verileriyle benzerlikler olduğunu görüyoruz. En son 2006 yılında uygulanan Çocuk İşgücü Araştırması bulgularına göre, 6-17 yaş arasında ekonomik açıdan aktif olan çocukların yüzde 41.1'i tarımda çalışmaktadır. Öyle ki, bu oran tarım sektörünü sanayi ve hizmet sektörlerinde çalışan çocukların oranıyla karşılaştırıldığında, tarım çalışan çocukların en yoğun olduğu sektör olarak karşımıza çıkarmaktadır (Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, 2008). Kaldı ki, bu istatistikler mevsimlik ve gezici tarım işçiliğinde çalışan çocukları kapsamamaktadır.

Sadece mevsimlik ve gezici tarım işçiliği yapan çocuklara ilişkin değil aynı zamanda bu alanda yetişkinlere yönelik istatistikî veriler de toplanamamaktadır. Her sene mevsimlik tarım göçüne katılan çocukların sayısı değişmekte ancak düzenli izleme sistemi bulunmadığı için bu değişikliğin boyutları da bilinmemektedir. Mevsimlik tarım göçünde çalışanların emekleri görünmezdir ve hatta yeterli yasal zemin bulunmadığı için "işçi" olarak dahi tanınmamaktadırlar. Gülçubuk, Karabıyık ve Tanır (2003) çalışmalarında 2003 yılında yaklaşık bir milyon kişinin mevsimlik tarım göçüne katıldığını, bu bir milyon kişinin yüzde 35-40'nı ise 5-17 yaş arasındaki çocukların oluşturduğunu tahmin etmişlerdir. Ancak sorunun istatistiki boyutu bilinmemekle birlikte gerçekleştirilmiş sınırlı araştırmalar mevsimlik tarım göçünde çalışan çocukların eğitime erişemediğini, kayıtlı olsa bile eğitime devam edemediklerini yansıtmaktadır (Eğitim-Sen, 2007; Gülçubuk et al., 2003; Karabulut, 2008; Özbek, 2007; Yıldırak et al., 2002).

ILO-IPEC'in desteklediği proje kapsamında Türkiye'de ilgili tarafların katıldığı toplantılarda alınan karar doğrultusunda Türkiye tarımında en kötü biçimde çalışan çocukların mevsimlik ve gezici tarım işlerinde çalışan çocuklar olduğunu belirlemesinin ardından Gülçubuk, Karabıyık ve Tanır (2003) Adana Karataş'ta pamuk hasadında çalışan çocuklarla ilgili yaptıkları nicel bir araştırma kapsamında 6387 çocukla görüşmüşlerdir. Bu çocukların yüzde 12.2'si okula hiç kayıt olmamış, yüzde 20'sinin ise 5 yıllık ilkokulu tamamlamadan okulu bıraktığı bulgular arasında yer almıştır. Okula kayıtlı olanlar da mevsimlik tarım göçünde çalıştıklarından dolayı eğitime devam sorunu yaşadıklarını belirtmişlerdir. Bu araştırma çocuk işçilerin eğitime erişimini ve devamını son derece olumsuz etkilediğini yansıtmaktadır.

Gülçubuk, Karabıyık ve Tanır'ın (2003) araştırması mevsimlik tarım göçünde çalışan çocukların 3 ile 7 ay arasında ülkenin farklı coğrafyalarına göç ettiğini, plastikten yapılmış ancak koruması olmayan çadırlarda elektrik, temiz içme ve kullanma suyu bulunmayan ortamlarda barındıklarını göstermektedir. Tarım ilaçlarından son derece olumsuz etkilenen çocuklar yetişkinlerle birlikte tarlalarda uzun saatler çalışmaktadır.

Benzer bulguları Özbek de (2007) Adana-Karataş'da gerçekleştirdiği çalışmasında teyit etmiştir. Mevsimlik ve gezici tarım işlerinde çalışan bu insanların çoğunluğunu topraksızlar oluşturmaktadır. Gülçubuk ve diğerlerinde (2003) topraksız çalışanların oranı ise yüzde 30.2'dir. Özbek'in diğer bir bulgusu ise mevsimlik tarım göçüne katılanların kent yoksulu olduğudur. Benzer durum Çetinkaya'nın (2008) araştırmasında da vurgulanmıştır.

Bu araştırmalardaki bir diğer temel bulgu ise mevsimlik tarım göçünde çalışanların Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinden göç etmeleridir (Gülçubuk ve diğerleri 2003; Karabulut, 2008; Özbek 2007; Yıldırak ve diğerleri, 2002). Sadece yeni olan kentsel alana daha önce kırsal alandan göç edenlerin topraksız grubu oluşturduğu ve mevsimlik tarım göçüne katılmalarıdır (Çetinkaya, 2008). Yani kent yoksulu geçimini sağlayabilmek için kırsala geçici olarak göç etmektedir. Bu bulgu yoksulluğun derinleştiğini kırsal alandan kentsel alana göç edenlerin kentsel ortamda iş bulacak "hünere" sahip olamadıklarını yansıtmaktadır.

Yukarıda bahsedildiği üzere mevsimlik tarım göçüne katılan hanelerin çoğunluğu Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinden göç edenlerden oluşmaktadır. Bu grubun içerisinde ise özellikle 1990'lardan itibaren bölgede yaşanan siyasi huzursuzluktan dolayı köyleri boşaltılan ve zorunlu göç ettirilen Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olup Kürt ve Arap etnik kökene sahip olanlar yer almaktadır (Kurban, 2007; Yüksek, 2006). Sözü geçen dönemde 900'den fazla köy ve 2500 mezra boşaltılmış ve tam sayı bilinmemekle birlikte tahminlere göre bu durumdan bir milyona yakın kişi etkilenmiştir (Yüksek, 2006).

Karabulut'a (2008) göre mevsimlik tarım göçünde kullanılan çocuk emeğinin arkasında bu zorunlu göç süreci yatmaktadır. Zorunlu göç ettirilmeden önce köylülerin temel geçim kaynağı geçimlik tarım ve hayvancılıktır (Yüksek, 2006). Geçimlik tarımdan karnını doyan köylüler, ön hazırlık yapmalarına izin verilmeden zorunlu olarak köylerini boşaltmıştır. Birçoğu toprağını ya da hayvanını satamamış ve sermaye birikimini ekonomik faaliyette bulunabileceği başka alanlara transfer edemedi köyden göç ettirilmiştir (Karabulut 2008). Yüksek'e göre bu ekonomik mağduriyet, sosyal vatandaşlık hak ihlallerini de beraberinde getirmiş kentlerin yoksul mahallelerine yerleşen bu kesim bulundukları şehirlerde de sosyal dışlanmaya maruz kalmışlardır (Yüksek, 2006).

Ancak mevsimlik tarım göçüne katılım sadece zorunlu göç sonrasında yaşanan bir süreç değildir. Bu biçimde emek tarihsel olarak yüzyıllardır pratik edilmektedir. Gümüş'e göre (2005) "**ırgatlık**" bu tarihsel sömürüyü yansıtmaktadır:

"Irgatlık; derin yoksulluk, dezavantajlı olma durumu, kalitesiz yaşam ve çalışma koşulları, sosyal güvencesiz olma, temel vatandaşlık haklarına ulaşamama ve sosyal dışlanma anlamına gelir. Gündelik yaşamda "ırgat" terimi ekonomik, sosyal ve politik açıdan mağdur olmayı yansıtır " (Özbek, 2007: 50).

Toprak sahibi açısından "ırgat" çalıştırmak, çalıştırılan işçinin emeğine de "sahip" olmak anlamına gelir. Bu süreçte mekansal dışlanma da önemlidir. İşçinin geldiği bölgeler Doğu ve Güneydoğu Anadolu'nun az gelişmiş kırsal ve kentsel bölgeleridir. Karabulut'a göre bu

bölgelerdeki yüksek doğurganlık oranları, Bangladeş ya da Tanzanya gibi ülkelerdeki doğurganlık oranlarına eşdeğerdir (2008). Bu durumda bu bölgelerden gelen insanlar da etiketlenmekte, bir tür mekansal ayrımcılığa maruz kalmaktadır (Adaman ve Keyder, 2006). Mekansal ayrımcılık sosyal ayrımcılığın uzantısını oluşturduğundan mevsimlik tarım göçünde çalışan işçiler, etnik ve çalışma koşullarında yaşadıkları ayrımcılığın yanı sıra geldikleri bölgelerden dolayı da mekansal ayrımcılığa da maruz kalmaktadır.

Özetle her yıl özellikle Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinden binlerce aile Çukurova'ya, Karadeniz, Ege, İç ve Batı Anadolu Bölgelerine mevsimlik ve gezici tarım işçisi olarak göç etmekte ve özellikle pamuk, şeker pancarı, fındık, narenciye, kayısı, bakliyat, üzüm ve sebze üretiminde çalışmaktadır.

Eğitim-Sen (2007) tarafından hazırlanan mevsimlik işçi göçüne katılan zorunlu eğitim çağındaki çocuklarla ilgili araştırmaya göre iş gücüne katılan işçilerin haklarını koruyan yasal mevzuatın bulunmaması, işçilerin üreticiler ve aracılar tarafından sömürülmesine neden olmaktadır. İşçilerin ücretleri ilgili tarafların katılımıyla valilik bünyesinde kurulan ücret komisyonları tarafından ürün bazlı günlük yevmiye ve birim fiyat şeklinde belirlenmektedir. Bu ücretin, asgari ücretin günlük bedelinin altında olmaması temel koşuldur. Mevsimlik ve gezici tarım işçileri çok uzun saatler yağmur-çamur, sıcak-soğuk demeden her koşulda çalışmalarına rağmen düşük ücretle ve yasal güvence olmaksızın çalışmaktadır. Sosyal dışlanmanın derin boyutta yaşandığı, ağır koşullarda çalışan çocuk işçiler ise en dezavantajlı konumda olmakta ve sınırlı hükûmet politikalarında hedef grup olarak tanımlanmaktadır. Bu sınırlı politikaların yansımaları bir sonraki bölümde ele alınacaktır.

HUKUKSAL VE KURUMSAL MÜDAHALELER

Bir önceki bölümde bahsedildiği üzere mevsimlik ve gezici tarım işçiliği tarihsel sosyo-ekonomik bir olgudur. Ancak süreçte sosyolojik tanımla aktörler değişmektedir. Geçmişte mevsimlik tarım işçileri, ürünün yetiştirildiği yöredeki yerleşimlerden sağlanırken günümüzde ekim alanlarındaki yerleşik nüfus çeşitli nedenlerden dolayı tarım işçiliği yapamaz duruma gelmiştir. Bu durumun nedenleri arasında yerleşik nüfusta azalma, yerleşik nüfusun eğitime erişiminin artması sonucu niteliksel olarak daha iyi gelir getirici işlerde çalışması, büyük kentlere göç etme gibi yapısal, sosyolojik dönüşümlerden kaynaklanan nedenler yer almaktadır. Bu durumda da artık civar köylerden öte Doğu ve Güneydoğu Anadolu illeri gibi daha yoksul bölgelerden gelen mevsimlik ve gezici tarım işçilerine gereksinim doğmaktadır.

Mevsimlik ve gezici tarım işçiliğine katılan işçilerin birçoğu topraksız ve yoksuldur (Çetinkaya, 2008). Mevsimlik ve gezici tarım işinden başka işlerde çalışma imkânları da bulunmamaktadır. Çoğunlukla eş ve çocuklarıyla kalacakları göç süresince barınma ihtiyaçlarını karşılayacak eşyaları ile çalışacakları yerlere göç etmektedirler. Aileler, göç ettikleri yerlerde alt yapıdan yoksun son derece ilkel barınma şartlarında yaşamaktadırlar. Bu durum önemli bir “göç” sorunu olduğundan mevsimlik ve gezici tarım işçilerinin sadece çalışma koşullarının iyileştirilmesi değil aynı zamanda ailelerinin barınma, beslenme, sağlık, eğitim gibi birçok hizmete erişiminin de düzenlenmesi gerekmektedir.

Türkiye’de tarım iş kanunu bulunmadığından tarım işletmeleri ve buralarda sürekli ya da mevsimlik çalışan işçiler için de İş Kanunu hükümleri uygulanmaktadır. Tarım ve Ormandan Sayılan İşlerde Çalışma Koşullarına İlişkin Yönetmelik sadece 51 ve daha fazla işçi çalıştıran tarım ve orman işlerinin yapıldığı işyeri ve işletmeleri kapsamaktadır. Bu konumdaki işletme sayısı yüzde 4,8’dir. Böylece, bu sayıdan daha az işçinin çalıştığı işletmeler kapsamındaki mevsimlik ve gezici tarım işçilerini kapsayan özel bir yasal düzenleme bulunmamaktadır. Mevcut yasal çerçevede 4857 Sayılı İş Kanunu ve Borçlar Kanununda mevsimlik tarım işçilerinin barınma, sağlık, çocukların eğitimi gibi temel hizmetlere erişimlerini karşılayacak hukuki düzenlemeler bulunmamaktadır. Bu temel hizmetleri sağlamaya yönelik Başbakanlık mevsimlik ve gezici tarım işçileriyle ilgili olarak 2010 yılında bir genelge yayınlamıştır (Ek 5).

Genelgenin eksiklikleri, işlevselliği, güvenlik ağırlıklı yanları tartışılır olmasına karşın mevsimlik ve gezici tarım işçilerinin çalışacakları yörelere ulaşma, barınma, çocukların sağlık ve eğitimleri konusunda çözümler getirmekte, merkezî ve yerel idarelere özel görevler yüklemektedir. Örneğin,

Madde 1: Merkezde konuyla ilgili kurum ve kuruluşlar arasında koordinasyonun sağlanması, yürütülmesi gereken faaliyetlerin izlenmesi, uygulama sırasında doğabilecek sorunlara çözüm üretilmesi ve bir veri tabanı oluşturulması için Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Müsteşar Yardımcısı Başkanlığında, İşçileri Bakanlığı, Millî Eğitim Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı, Ulaştırma Bakanlığı, Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü, Türkiye İş Kurumu, tarım iş kolunda örgütlü en çok üyeye sahip işçi sendikası ile Türkiye Ziraat Odaları Birliği temsilcilerinin katılımıyla “Mevsimlik Gezici Tarım İşçileri İzleme Kurulu” oluşturulacaktır.

...

Madde 5: İşçilerin ihtiyaç duyduğu ekmek ve yemek pişirme, çamaşır ve bulaşık yıkama ile tuvalet ve banyo mahalleri gibi temel ihtiyaçların karşılandığı barınma yerlerinin işverenlerce karşılanması sağlanacak, bunların sağlanamadığı bölgelerde işçilerin yoğun olarak çalıştığı yerlere en yakın mesafede alt yapısı il özel idarelerince hazırlanacak toplulaştırılmış uygun yerleşim yerleri oluşturulacaktır.

Madde 11: İşçilerin ve ailelerinin bulaşıcı ve salgın hastalıklara karşı düzenli sağlık taramaları, çocukların gelişimi ve gebelik takipleri periyodik olarak yaptırılacak, bu hizmetler için gerekirse mobil sağlık ekipleri oluşturulacaktır. İşçilerin aileleri ve çocukları sosyal hizmetler kapsamında bilgilendirilecek, psikolojik destek verilecek ve varsa özürü ve yaşlıların devletimizin bu kesimler için sunduğu imkân ve hizmetlerden yararlanılmaları sağlanacaktır.

Madde 12: İşçilerin zorunlu eğitim öğretim çağındaki çocuklarının eğitimlerini devam ettirmek üzere kendi yörelerindeki veya gittikleri yerlerdeki Yatılı İlköğretim Bölge Okullarına misafir öğrenci olarak alınmaları veya taşınmalı eğitim veya mobil eğitim gibi imkânlardan en uygun olanı seçilerek çocukların okula devamları sağlanacaktır. Bu hususta şartlı nakit transferi gibi özendirici tedbirler etkin şekilde uygulanacak, çocukların okul kıyafetleri ve malzemeleri İl/İlçe Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıflarınca temin edilecektir.

Özellikle 12. Madde, çocukların eğitime erişimlerini sağlamayı taahhüt eder niteliktedir. Ancak bu genelgenin yayımlandığı tarihten günümüze olan süreçte araştırmanın yürütüldüğü dört yörede (Ordu, Yozgat, Şanlıurfa ve Adana/Mersin) bu maddenin uygulamaya yansımaları son derece sınırlı olmuştur.

Mevsimlik Gezici Tarım İşçilerinin Çalışma ve Yaşam Koşullarının İyileştirilmesi Projesi (ME-TİP) kapsamında yürütülen çalışmalar iller bazında uygulamalarda farklılıklar göstermektedir. Örneğin, Ordu ilinde dört çadır alanı ve alt yapısı inşaa edilirken Yozgat ilinde bu proje kapsamında çalışmalar sadece proje tasarım aşamasında kalmıştır. Şanlıurfa ilinde ise sınırlı sayıda prefabrike konutlar kurulmuştur. Bu projeler kapsamında da mevsimlik ve gezici tarım işçisi sayısına ilişkin sağlıklı veriler derlenmemiştir. Veriler proje kapsamında uygulanmış anketlerle sınırlıdır. Bu durum mevsimlik ve gezici tarım işçisi çocuk sayısının tespit edilememesi anlamına gelmektedir.

Ordu ve Şanlıurfa illerindeki METİP uygulamaları işçilerin barınma sorununu çözmeye yönelik yürütülmüştür. Çocukların ihtiyacı olan eğitim, sağlık ve çeşitli danışmanlık hizmetleri beklenen düzeyde sunulamamıştır. Çocukları yoksulluk sarmalından kurtaracak tedbirler alınmamaktadır.

METİP uygulamasında 3 yıl bitmek üzeredir. Fakat bugüne kadar sadece dört ilin ikisinde konaklama, birinde ise barınma alanları oluşturulmuştur. Bu barınma alanlarında da sağlık ve eğitim hizmetleri oldukça sınırlı düzeydedir. Planlanan yeni barınma alanlarında çocukların ihtiyaçlarına öncelik veren bütüncül çalışmalara ihtiyaç vardır.

METİP 2010 yılında Şanlıurfa ve Ordu illerinde İl Özel İdareleri tarafından uygulanmaya başlamıştır. Ancak Ordu ilinde METİP konaklama alanlarından ikisi Ağustos 2011’de şiddetli yağış ve onun ardından gelen selden etkilenmiş ve mevcut alt yapı işlemez hâle gelmiştir.

Ordu ve Şanlıurfa illerindeki METİP uygulamaları, projenin daha ziyade konaklama ve barınma odaklı yürütülmesinden dolayı sağlık, eğitim, danışmanlık hizmetleri gibi alanlarda yeterli çalışma yapılmadığı ve ilgili kurumlarla yeterince iş birliği geliştirilmediğini göstermektedir. Böylece bu tür çalışmaların her boyutu ile ele alınması ve ilgili tüm kurumların sürece dâhil edilmesinin önemi bir kez daha ortaya çıkmaktadır.

Konuya yönelik bir diğer yasal düzenleme ise daha önce 2004 yılında çıkarılan, “*Tarımda İş ve İşçi Bulma Aracılığına İzin Verilmesi ve Aracıların Denetimi Hakkında Yönetmelik*” (Resmi Gazete: 14.03.2004/25402) 2011 yılında yürürlükten kaldırılarak yerine, “*Tarımda İş Aracılığı Yönetmeliği*”nin yürürlüğe konulmasıdır (Resmi Gazete: 27.05.2011 / 27593).

Bu yönetmelikte tarım aracıları, tescil ve belgeleme işlemleriyle kayıt altına alınmaktadır. Üç yıllıkına verilen tarım aracılığı belgesiyle tarım aracılığı görevi yapılabilecek, bu belgesi olmayanların aracılıkları önlenecektir. Tarım aracıları, aracılık yaptıkları işçilerle ilgili Çalışma ve İş Kurumu İl Müdürlüğü’ne rapor verecekler ve faaliyetleri bu müdürlük tarafından denetlenecektir. Yasal çerçeve olmakla birlikte uygulamalarda Türkiye İş Kurumu tarafından henüz sözü geçen araştırma illerinde denetlemeler yapılmamakta ve aracı belgesi olmayan birçok aracı, mevsimlik ve gezici tarım işçisi getirmekte ve işçiler üzerinden yasal olmayan kazanç elde etmektedir. Öyle ki, Türkiye İş Kurumu yaptığımız görüşmelerde konuya yönelik en sınırlı bilgiye sahip kurum olarak ön plana çıkmıştır. Kurum elemanlarının Tarımda İş Aracılığı Yönetmeliği’ne yönelik farkındalık eğitimine katılması bir başlangıç olabilir.

Benzer biçimde işverenler/toprak sahipleri de işçilerle ilgili herhangi bir sorumluluk almamaktadır. Aslında mevsimlik ve gezici tarım işçiliğini kapsayan özel bir yasa bulunmamakla birlikte diğer kanunlar kapsamında uygulanabilecek sınırlı hükümler mevcuttur. Ancak işveren veya toprak sahipleri birçok durumda yasaların kendilerine yükledikleri sorumlulukları yerine getirmemekte, kurumlar da işverenlerin veya toprak sahiplerini yeterince denetlememektedir. Birçok sorumluluk, merkezî ve yerel yönetimlere kalmaktadır. Bu durumda da mevsimlik ve gezici tarım işçilerine yönelik sürdürülebilir hizmetler sunulamamaktadır. İşverenlerin veya toprak sahiplerinin bu sürece katılımı ve sorumluluklarını yerine getirmelerinin sağlanması son derece önemlidir.

Bu araştırmanın konusuna yönelik en önemli taraflar arasında ise il millî eğitim müdürlükleri gelmektedir. İllerdeki eğitim temsilcileri, örneğin il millî eğitim müdürleri çadır koşullarında yaşamının getirdiği zorluklardan ötürü çocukların eğitime katılmalarında güçlükler yaşadıkları ve bu durumun eğitimin niteliğini düşürdüğü konusunda hem fikir olmuşlardır. Bazı illerde eğitime yönelik projeler hayata geçirilmiştir. Örneğin, Adana’da okul öncesi eğitim için Sosyal Destek Projeleri (SODES) kapsamında okul öncesi eğitimi veren çadır okullar kurulmuştur. Ancak bu biçimdeki uygulamalar son derece sınırlı kalmıştır.

Eğitimsizler genellikle çocukların okul dışında kalma sorununun sorumluluğunu ailelere yüklemektedir. Ailelerin verilen eğitime sıcak bakmamaları, uygun koşullar sağlansa bile çocuklarını okula göndermeyip tarlada çalıştırmayı tercih edeceklerini vurgulamaları, millî eğitim temsilcilerinin eğitimde sosyal devlet anlayışının ve devlet desteğinin önemini göz ardı ettiklerini yansıtmaktadır. Bu durum her il için geçerlidir. Ancak Şanlıurfa ve Adana-Mersin’de bu durum daha ön plana çıkmaktadır.

Bir diğer ilginç bulgu ise yetkililerin sorunu sadece kendi il sınırları içerisinde ele almalarıdır. Örneğin, Ordu’da il millî eğitim müdürü fındık toplama tarihlerinde okulların kapalı olduğunu öne sürerek illerinde çocukların eğitim dışında kalmalarıyla ilgili sorun yaşanmadığını vurgulamıştır. Örneğin, bir yetkili *“Benim sorunun değil geldikleri yerlerde gitsinler okula”* demiştir. Oysa birçok ailede çocuklar fındık hasadından çok önce şeker pancarı ya da kayısı gibi farklı ürünlerde çalışmak üzere Mart ayında yerleşim yerlerindeki okullarından ayrılmışlardır. Bu aileler Ordu’daki fındık hasadından sonra başka illerde çalışmaya devam edeceklerdir. Fındık hasadı eğitim dönemi dışına denk gelse bile il millî eğitim müdürlüğünün soruna yönelik hassasiyet geliştirmesi önemlidir. Yetkililer konuya bütüncül yaklaşmamakta sadece yerel ölçekte düşünmektedir. Oysa sorunla baş etmek için daha bütüncül anlayış geliştirmek gerekmektedir.

Mevsimlik tarım göçüyle çalışmaya giden çocukların, çalışmaya başladıkları yerde okula kayıt yaptıрма ve devamlarıyla ilgili olarak eğitimciler birtakım çekinceler yaşamaktadırlar. Bu çekincelerin temel nedenlerini şöyle sıralamışlardır:

- öğrenci uyumsuzluğu
- mevsimlik tarım göçüyle gelen çocukların sınavlarda başarısız olmaları ve ilin genel başarı ortalamalarını düşürmeleri
- internet üzerinden nakillerde öğrenci takibinin zor yapılması
- öğrencilerin farklı zamanlarda gelmelerinden dolayı kayıt ve takipte sorunların yaşanması
- müfredatı uyumsuzluk
- çadırlardan okullara taşınma sorunlarının yaşanması
- çocukların göçer hayattan sonra okuldaki sosyal hayata uyum sağlama sorunu yaşamaları

BULGULAR: MEVSİMLİK TARIM GÖÇÜNDEKİ ÇOCUKLARIN DURUMU

DEMOGRAFİK PROFİL

→ Çocukların İllere ve Cinsiyete Göre Dağılımı

Araştırmaya dört yerleşimde (Adana-Mersin, Ordu, Şanlıurfa ve Yozgat) toplam 354 çocuk katılmıştır (Tablo 1). Bu çocukların yüzde 50.6'sını kız, yüzde 49.4'unu oğlan çocuklar oluşturmuştur. Örneklem seçiminde cinsiyet değişkeni kontrol edilmiş ve eşit sayıda kız/oğlan temsiliyetine önem verilmiştir. Örneğin, Adana-Mersin ve Yozgat'ta kızların katılım yüzdeleri (yüzde 54.5) oğlan çocuklarından (yüzde 45.5) yüksekken, Şanlıurfa'da araştırmaya katılan oğlan çocuklarının oranı yüzde 57.3 ve kız çocuklarınınki yüzde 42.7'dir. Bir diğer sorun ise Yozgat'ta yaşanmıştır. Raporun başında belirtildiği üzere bu ilde araştırma yarıda kesilmiştir. Ancak araştırmanın durdurulmasına kadar geçen süre içerisinde uygulanan anketler yine de karşılaştırmalara dâhil edilmiştir.

Tablo 1: Çocukların İllere ve Cinsiyete Göre Dağılımı

Cinsiyet		Araştırmanın Yapıldığı İl				Toplam
		Adana-Mersin	Ordu	Şanlıurfa	Yozgat	
Kadın	Sayı	55	55	44	25	179
	%	54,5	54,5	42,7	51,0	50,6
Erkek	Sayı	46	46	59	24	175
	%	45,5	45,5	57,3	49,0	49,4
Toplam	Sayı	101	101	103	49	354
	%	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

→ Yaş Dağılımı

Araştırmaya katılan çocukların yaş ortalaması 11.3'tür. Yaş aralığı 6 ile 15 arasında değişmektedir. Ortalama yaşın illere göre dağılımına baktığımızda Adana-Mersin'de 11.02; Ordu'da 11.4, Şanlıurfa'da 11.9, Yozgat'ta ise 10.8 olduğu görülmektedir (Şekil 1).

Şekil 1: Çocukların Yaş Ortalamalarının İllere Göre Dağılımı

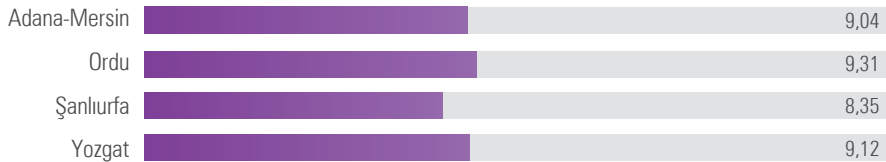
→ Medeni Durum

Ordu'da araştırmaya katılan bir çocuk "sözlü" ve Adana-Mersin'de bir çocuk ise "nişanlı" olduğunu belirtmiştir. Geriye kalan çocuklar "bekâr"dır. Bir diğer ifadeyle mevsimlik tarım göçüne katılan çocuklar arasında çocuk gelinlere ve damatlara rastlanmamıştır.

→ Hanehalkı Büyüklüğü ve Kardeş Sayısı

Çocukların hanelerindeki ortalama kişi sayısı 8.93'tür. Bu ortalama Adana-Mersin'de 9.04, Ordu'da 9.31, Şanlıurfa'da 8.35 ve Yozgat'ta 9.12'dir (Şekil 2). Hanehalkı büyüklüğü 4 kişi ile 28 kişi arasında değişmektedir.

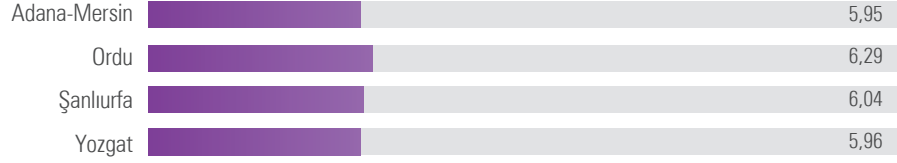
Şekil 2: Hanehalkı Büyüklüğünün İllere Göre Dağılımı

Oldukça kalabalık olan bu hanelerde çocuk sayısı da fazladır. Araştırmaya katılan çocukların kendileri dâhil ortalama kardeş sayısı 6.07'dir. Bu ortalama Adana-Mersin'de 5.95, Ordu'da 6.29, Şanlıurfa'da 6.04 ve Yozgat'ta 5.96'dır (Şekil 3).

Ortalama hane büyüklüğünün 8.93, ortalama çocuk sayısının 6.07 olduğu göz önünde bulundurulduğunda hanelerde anne/baba ve kardeşlerden oluşan bir aile profili karşımıza çıkmaktadır. Ancak hanedeki nüfus sayısı gelinlerin, büyükanne/büyükbabaların veya torunların katılımlarıyla artmakta ve hane yapısı genişlemektedir. Yoksullukla mücadelenin önemli stratejisini çocuklar dâhil bütün hanehalkı üyelerinin birlikte çalışması ve kazancın ortak harcanması oluşturmaktadır. Geçim ancak bu şekilde mümkün olabilmektedir.

Şekil 3: Kardeş Sayısının İllere Göre Dağılımı

→ Ortalama Kardeş Sayısının Cinsiyete Göre Dağılımı

Araştırmaya katılan kız ve oğlan çocuklar ortalama olarak 2.88, kız; 3.16 oğlan kardeşe sahiptir. Bu değerler illere göre farklılık göstermektedir (Şekil 4 ve 5).

Araştırma bulguları anketin çoğunlukla ilk, iki, üç, dört ya da beşinci çocuklara uygulandığını göstermektedir. Bu durum iller bazında da benzerlik göstermektedir. Örneğin, dört ilde de yığılma beşinci çocuk olma biçimindedir. Bu sorudaki ilginç bir durum Ordu'da gözlenmiştir. Araştırmaya katılan bir çocuk 14. çocuk olduğunu belirtmiştir. Elde edilen bulgular ailelerin çok sayıda çocuk sahibi olduklarını dolaylı olarak anlatmaktadır.

Şekil 4: Oğlan Kardeş Sayısının İllere Göre Dağılımı

Şekil 5: Kız Kardeş Sayısının İllere Göre Dağılımı

→ Nüfusa Kayıt

Araştırmaya katılan 354 çocuktan 348'i nüfusa kaydı olup olmadığı sorusuna yanıt vermiştir. Bunlar içerisinde ise sadece ikisinin nüfus kaydı bulunmamaktadır. Yanıt vermeyen 6 çocuk sorunun yanıtını "bilmiyor" olabilir. Toplam sekiz çocuğun nüfusa kaydının olmadığını varsaysak bile nüfusa kaydı olmayan çocukların sayısı yine de oldukça düşüktür. Bu durum olumlu bir bulgu olarak yorumlanabilir; zira nüfusa kaydının olmadığı hallerde vatandaşlık haklarından yararlanmak sınırlı olmaktadır.

→ Sürekli Yaşanan İl

Çocukların sürekli yaşadıkları iller arasında Adana (4 çocuk), Adıyaman (38 çocuk), Ankara (1 çocuk), Bitlis (1 çocuk), Diyarbakır (3 çocuk), Elazığ (1 çocuk), Gaziantep (18 çocuk), Malatya (1 çocuk), **Şanlıurfa (272 çocuk)**, Şırnak (11 çocuk) ve Osmaniye (3 çocuk) yer almaktadır. Burada en çarpıcı bulgu 272 çocuğun yani tüm illerde araştırmaya katılan çocukların yaklaşık yüzde 77'sinin (354 çocuktan 272'si) Şanlıurfa merkezi ve ilçelerinden mevsimlik göçe katılıyor olmasıdır. Bu ili Adıyaman (yüzde 11) ve Gaziantep (yüzde 5) izlemektedir. Geriye kalan yüzde 8'lik oran ise diğer iller arasında dağılmaktadır.

Sürekli yaşanan ilçelerin dağılımı incelendiğinde ise Şanlıurfa Merkez ilçe (yüzde 33) öne çıkmaktadır. Siverek (52 çocuk) ve Suruç (37 çocuk), Viranşehir (35 çocuk) merkez ilçeyi takip eden diğer ilçelerdir. İkamet yeri ile ilgili bulgular için şu saptamaları yapabiliriz:

(i) Tarımda mevsimlik göçe katılım en fazla Şanlıurfa il merkezi ya da ilçelerinden olmaktadır.

(ii) Araştırmaya katılan çocukların yaklaşık üçte birini (yüzde 33'ü) kent yoksulu çocuklar oluşturmaktadır.

(iii) Bu orana Siverek, Suruç ya da Viranşehir verilerini de eklediğimizde yüzde 35 gibi bir oranın ise Şanlıurfa'nın ilçelerinden geldiğini yansıtmaktadır.

(iv) Bulgular mevsimlik göçe katılan ailelerin köylerden öte kırsal alandan kent ya da ilçe merkezlerine önceden göç etmiş topraksız ve meslek vasfı olmayan aileler olabileceğini yansıtmaktadır.

→ Ana Dil

Araştırmaya katılan çocukların ana dilleri Türkçe; yüzde 7.4, Kürtçe; yüzde 69.1, Arapça; yüzde 14.9 ve Zazaca; yüzde 3.2 olmak üzere dört grupta toplanmaktadır. Dillerin illere göre dağılımına baktığımızda ise ana dilinin Arapça olduğunu belirten çocukların Adana-Mersin ve Şanlıurfa'da yoğunlaştığı görülmektedir. Ana dili Kürtçe olan çocukların illere göre dağılımları ise birbirine yakındır. Zazaca ve diğer ana dil yanıtları ise en fazla Ordu'da verilmiştir.

Benzer biçimde anne ve babalarının ana dilleri de bu dil gruplarında yoğunlaşmaktadır. Ana dille ilgili bu bulgular, mevsimlik tarım göçüne katılan ailelerin evlerinde ana dillerini konuştuklarını ve özellikle Kürt, Arap ve Zaza etnik gruplarına ait olduklarını yansıtmaktadır. “Yoksulluğun etnisite ile kesiştiği” savı yeni yoksulluğun önemli savlarından birini oluşturmaktadır. Araştırma bulguları bu savı destekler niteliktedir. Yeni yoksulluğun aktörleri etnik yoksul çocuklardır.

Araştırma bulguları ana dilleri Türkçe’den farklı olan bu çocukların yüzde 98.6’sının Türkçe konuşabildiğini yansıtmaktadır. Aslında birden fazla dil konuşma becerisine sahip olan bu yoksul çocukların dil sermayeleri, aileleriyle ana dillerinde konuşmalarından, okulda ise resmî eğitim dilinin Türkçe olmasından kaynaklanmaktadır. Öte taraftan bu iki dili konuşma becerisi birçok durumda göz ardı edilmekte ve eğitimde değerlendiril(e)memektedir. Halbuki çok dillilik çok kültürlülük anlamına gelmektedir. Günümüzde Arapça, Kürtçe gibi diller önemli diller arasında yer almaktadır. İş piyasasında bu dilleri konuşma becerisine sahip kişiler hünere sayılmaktadır. Oysa bu hünere küçük yaşta edinmelerine rağmen, mevsimlik ve gezici tarım işlerinde çalışan çocukların bu dil becerileri ve sermayeleri eğitimde değerlendirilememektedir. Bu durum ülke genelinde de önemli insani sermaye kaybı anlamına gelmektedir.

Tablo 2: Çocukların Ana Dillerinin İllere Göre Dağılımı

Ana diliniz nedir?		Araştırmanın Yapıldığı İl				Toplam
		Adana-Mersin	Ordu	Şanlıurfa	Yozgat	
Türkçe	Sayı	1	5	19	1	26
	%	1,0	5,1	18,4	2,0	7,4
Kürtçe	Sayı	70	67	61	43	241
	%	71,4	67,7	59,2	87,8	69,1
Arapça	Sayı	26	0	22	4	52
	%	26,5	,0	21,4	8,2	14,9
Zazaca	Sayı	1	9	0	1	11
	%	1,0	9,1	,0	2,0	3,2
Diğer	Sayı	0	18	1	0	19
	%	,0	18,2	1,0	,0	5,4
Toplam	Sayı	98	99	103	49	349
	%	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

→ Engellilik Durumu

Türkiye’de resmî tanımlara göre bireyler sosyal yetilerini yitirmiş kabul edildikleri için *özürlü* olarak kategorize edilmektedirler ve Türkiye’nin öne sürdüğü bu resmî tanım kabul edilirse Türkiye’de yaşayan engellilerin oranı yüzde 3 civarındadır (Tufan ve Arun, 2006). Ancak Birleşmiş Milletler, engelliliği sadece bedensel ya da zihinsel hasarlarla sınırlı tutmaz. Bedensel, ruhsal ya da zihinsel hasarı bulunan bireyler sosyal yaşamdan fonksiyonel veya sosyal yönden engellendiklerinde ve bu engellerle yaşamak zorunda bırakıldıklarında, kendilerine engelli denilmektedir.² Bu bakımdan örneğin, kronik hastalıklar da engelliliğin bir boyutu olarak kabul görülmektedir. Biz de bu raporda *özürlü* kelimesini ve resmî tanımını kullanarak ve de dilde de bir ayrımı yeniden üretmekten kaçınarak Birleşmiş Milletler’in tanımını kullanmayı yerinde buluyoruz. Mevsimlik tarım göçü araştırmasına katılan 47 çocuk (yüzde 13.5’i) günlük faaliyetlerini engelleyecek düzeyde fiziksel veya zihinsel sağlık engeli bulunduğunu belirtmiştir (Tablo 3). Bu oran ülkemizin genel nüfusunun engellilik oranıyla benzerlik göstermektedir (Tufan ve Arun, 2006). Bu engeller arasında kronik hastalığı olan 42 çocuk bulunmaktadır. Bu kronik hastalıklar arasında bel fıtığı, romatizma, guatr, böbrek hastalığı, bronşit, sinüzit, ayaklarda kist, dalak ve karaciğer büyümesi, epilepsi, gelişme sorunu, göz ve dişlerle ilgili sorunlar, menenjit gibi önemli rahatsızlıklar yer almaktadır. Geriye kalan 5 çocuğun ise ruhsal sorunu ve bedensel engeli bulunduğu belirtilmiştir. Engelli durumda olan çocukların sadece 19’u (yüzde 26.8) düzenli sağlık hizmetinden yararlanabilmektedir. Geriye kalanlara tanı konmuştur, ancak düzenli olarak hastane tetkik ve incelemesi yapılamamaktadır.

Tablo 3: Engelli Çocukların İllere Göre Dağılımı

Engelli Çocuklar		Araştırmanın Yapıldığı İl				Toplam
		Adana-Mersin	Ordu	Şanlıurfa	Yozgat	
Evet	Sayı	11	23	7	6	47
	%	11,0	22,8	6,9	12,8	13,5
Hayır	Sayı	89	78	94	41	302
	%	89,0	77,2	93,1	87,2	86,5
Toplam	Sayı	100	101	101	47	349
	%	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

2 “Kişiler, fiziksel, zihinsel veya duyuşsal olarak engelli olabilir ve tıbbi veya ruhsal bir rahatsızlık sahibi olabilir. Bu gibi engellilik durumları, rahatsızlıkları ve hastalıkları, engelin doğası gereği geçici ya da kalıcı olabilir.” <http://www.un.org/esa/socdev/enable/dissre01.htm> (27.10.2006) (cited by Tufan & Arun, 2006)

MEVSİMLİK TARIM GÖÇÜNDE KONAKLAMA, BARINMA, ALTYAPI VE HİJYEN KOŞULLARI

Çocukların yüzde 98.3'ü anne, baba, büyükanne/büyükbaba ve kardeşleriyle birlikte mevsimlik olarak göç ettiklerini belirtmiştir. Geriye kalan yüzde 1.7'lik kesim ise akrabalarıyla birlikte göç etmiştir. Araştırmaya katılan ailelerden METİP³ kapsamında il özel idaresi tarafından kurulan konaklama alanlarında konaklayanların oranı yüzde 23.8'dir (Tablo 4). İllere göre kamu kaynaklarıyla tesis edilen bu alanlarda konaklama dağılımına baktığımızda Adana-Mersin (yüzde 42.3) ve Ordu'da (yüzde 39) olduğunu görüyoruz. Şanlıurfa'da bu oran yüzde 2 iken Yozgat'ta yüzde 0'dır. Şanlıurfa'da sınırlı sayıda prefabrik konut inşa edilmiştir. Yozgat'ta ise METİP kapsamında uygulamalara henüz geçilmemiştir. METİP'in illerde aynı zamanda başlatılmasına karşın bir ilde örneğin, Ordu'da konaklama alanları kurulmuş, diğer bir ilde hiçbir uygulamanın başlatılmadığı gözlenmiştir.

Tablo 4: Mevsimlik ve Gezici Tarım İşçilerinin İl Özel İdaresi Tarafından Tesis Edilen Konaklama Alanlarında Kalma Durumunun İllere Göre Dağılımı

İl özel idaresi tarafından yaptırılan konaklama alanında mı kalıyorsunuz?		Araştırmanın Yapıldığı İl				
		Adana-Mersin	Ordu	Şanlıurfa	Yozgat	Toplam
Evet	Sayı	43	39	2	0	84
	%	42,2	39,0	2,0	,0	23,8
Hayır	Sayı	58	61	100	49	268
	%	57,8	61,0	98,0	100,0	76,2
Toplam	Sayı	101	100	102	49	352
	%	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

→ Barınma Mekanının Yapısal Özelliği ve Barınma Mekanındaki Oda ve Kişi Sayısı

Barınma alanının yapısal özelliklerini incelediğimizde yüzde 30.8'inin naylon ya da kamış çadırlarda, yüzde 47.2'sinin bez ya da branda çadırlarda barındıkları görülmektedir. Ev (yüzde 5.4), dam (yüzde 1.1), prefabrik konut (yüzde 0.3) ve diğer (yüzde 16.7) barınma biçimleri olarak karşımıza çıkmaktadır (Tablo 5).

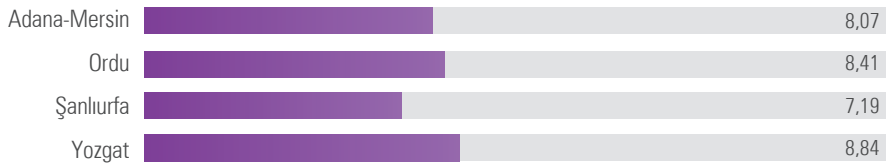
3 METİP genelgesiyle ilgili bilgi EK 5'te yer almaktadır.

Tablo 5: Barınma Alanının Yapısal Özelliğinin İllere Göre Dağılımı

Barınma alanınızın yapısal özelliği nedir?		Araştırmanın Yapıldığı İl				Toplam
		Adana-Mersin	Ordu	Şanlıurfa	Yozgat	
Naylon-Kamış Çadır	Sayı	36	27	42	4	109
	%	35,3	26,7	41,2	8,2	30,8
Bez-Branda Çadır	Sayı	52	44	42	29	167
	%	51,0	43,6	41,2	59,2	47,2
Dam	Sayı	0	0	4	0	4
	%	,0	,0	3,9	,0	1,1
Prefabrik Konut	Sayı	0	0	1	0	1
	%	,0	,0	1,0	,0	,3
Ev	Sayı	0	6	8	0	14
	%	,0	5,9	7,8	,0	4,0
Diğer	Sayı	13	24	5	16	58
	%	13,7	23,8	4,9	32,7	16,7
Toplam	Sayı	101	101	102	49	353
	%	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Özet olarak barınma koşullarının yapısal özellikleri; çadır, dam, prefabrik, ev ve diğer olarak değişmektedir. Barınma sırasında **bir oda içinde ortalama 8 kişi** yaşamaktadır (Şekil 6 ve 7). Bu sayı açıkça bir yoksulluk göstergesidir. Zira kalkınma yazınında kaliteli yaşam koşullarının önemli bir koşulu olarak kişi sayısı ile oda sayısının eşit olmasının önemi vurgulanmaktadır. İllere göre ise bu durum değişmemektedir. Bu durum başta çocuklar olmak üzere tüm işçileri son derece olumsuz biçimde etkilemektedir. Araştırma sırasında bu sorun sıkça dile getirilmiştir.

Şekil 6: Mevsimlik Tarım Göçü Sürecinde Barınmada Ortalama Kişi Sayısının İllere Göre Dağılımı

Şekil 7: Mevsimlik Tarım Göçü Sürecinde Barınmada Oda Sayısının İllere Göre Dağılımı

→ Konaklama ve Barınma Koşulları

Konaklama ve barınma koşulları temiz, sürekli ve yeterli içme ve kullanma suyuna erişim, atık su sistemi, ve konaklanan alanda çevre kirliliği, gürültü ve tozdan etkilenme biçiminde ölçülmüştür. Tablo 6’da yer alan bulgulara göre konaklama alanlarında en önemli sorun olarak atık su sisteminin bulunmayışdır (yüzde 18.8). İller arasındaki farklar incelendiğinde bu sorunun en az Ordu’da (çocukların yüzde 40’ı atık su sisteminin olduğunu belirtmiştir) ve en fazla ise Yozgat (çocukların tamamı atık su sisteminin olmadığını belirtmiştir) ilinde yaşandığı görülmektedir. Nitekim Yozgat ilinde tuvalet ihtiyacı açıkta veya tarlalarda giderilmektedir. Sıvı ve katı atık, çevre kirliliği ve toz yine önemli sorunlar olarak karşımıza çıkmaktadır. İçme ve kullanma suyunun temizliğinin ise göreceli olduğunu unutmamak gerekir. Bir çocuğun “temizlik” göstergesinin kendi içinde bulunduğu koşulları birbiriyle karşılaştırarak belirlendiğini göz önünde bulundurmak gerekir. Sürekli yaşadığı ve göç ettiği il/ilçedeki suyla ilgili benzerlikler söz konusuysa içme ve kullanma suyu aslında her iki koşulda da kirliliğe çocuk bu soruya “temiz” yanıtını vermiş olabilir.

Tablo 6: Konaklama Koşullarının İllere Göre Dağılımı

Barınma Koşulları (Yanıt: Evet)	Adana-Mersin (sayı) %	Ordu (sayı) %	Şanlıurfa (sayı) %	Yozgat (sayı) %	Toplam (sayı) %
Temiz İçme Suyu	(55) 53,9	(70) 72,2	(85) 85,9	(20) 61,2	(240) 69,2
Sürekli Temiz İçme Suyu	(47) 46,1	(72) 72,0	(84) 82,4	(28) 57,1	(231) 65,4
Yeterli İçme Suyu	(53) 52,0	(67) 67,0	(90) 88,2	(27) 55,1	(237) 67,1
Temiz Kullanma Suyu	(55) 54,5	(66) 68,0	(88) 88,9	(31) 63,3	(240) 69,4
Sürekli Temiz Kullanım	(52) 51,0	(66) 67,3	(86) 83,5	(30) 62,5	(234) 66,7
Yeterli Kullanma Suyu	(54) 52,9	(65) 65,7	(89) 87,3	(31) 63,3	(239) 67,9
Atık Su Sistemi	(23) 22,5	(40) 40,0	(3) 3,0%	(0) ,0	(66) 18,8
Kirlilik (atık/çöp vs.)	(85) 83,3	(69) 68,3	(30) 29,4	(29) 59,2	(231) 60,2
Gürültü	(59) 57,8	(88) 88,0	(28) 27,2	(28) 57,1	(203) 57,3
Toz	(94) 92,2	(73) 73,0	(62) 60,2	(45) 91,8	(274) 77,4

→ Banyo Koşulları

Hijyenle ilgili bir diğer soruyu “banyo yapma sıklığı” belirlemiştir. Çocukların önemli bir bölümü yüzde 23.9’u üç günde bir, yüzde 41.5’i haftada bir, yüzde 5.7’si iki haftada bir, yüzde 0.6’sı üç haftada bir, yüzde 2.8’i ayda bir yıkanmaktadır. Her gün ya da iki günde bir yıkananların oranı yüzde 25.6’dır (Tablo 7). Yani her dört çocuktan üçü, üç gün ve ötesi sıklıklarla yıkanabilmektedir.

Tablo 7: Banyo Yapma Sıklığının İllere Göre Dağılımı

Ne sıklıkla banyo yaparsınız?		Araştırmanın Yapıldığı İl				Toplam
		Adana-Mersin	Ordu	Şanlıurfa	Yozgat	
Hergün	Sayı	2	10	2	1	15
	%	2,0	10,2	1,9	2,0	4,3
İki Günde Bir	Sayı	21	28	23	3	75
	%	20,6	28,6	22,3	6,1	21,3
Üç Günde Bir	Sayı	29	27	23	5	84
	%	28,4	27,6	22,3	10,2	23,9
Haftada Bir	Sayı	47	24	51	23	145
	%	47,1	24,5	49,5	46,9	41,5
İki Haftada Bir	Sayı	2	1	4	13	20
	%	2,0	1,0	3,9	26,5	5,7
Üç Haftada Bir	Sayı	0	1	0	1	2
	%	,0	1,0	,0	2,0	,6
Ayda Bir	Sayı	0	7	0	3	10
	%	,0	7,1	,0	6,1	2,8
Toplam	Sayı	101	98	103	49	351
	%	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

→ Çadırda Yaşamının Zorluğu

Çadırda yaşamının en önemli zorluğu sorgulandığında ise karşımıza en fazla, ortamın “kışın soğuk, yazın ise sıcak olması” (yüzde 35.8) çıkmaktadır. Ayrı odalarının bulunmayışından şikâyet edenlerin oranı sadece yüzde 6’dır. Yukarıdaki bulgularda ayrı oda olmaması kalkınma göstergeleri açısından sorun oluştururken çocuklar açısından öncelikli sorun olarak algılanmaması ilginç tezatlığı ortaya koymaktadır. Kötü tuvalet ve banyo koşullarının bulunmayışını sorun olarak belirtenlerin oranı yüzde 8.6, barınma koşullarının hijyen olmadığını ifade edenlerin oranı ise yüzde 6.6’dır. Geriye kalan yüzde 43’lük bir kesim ise muhtelif seçenekler söylemiştir. Diğer sorunlar ise göç ettikleri yerde karşılaştıkları ayrımcılık, bırakılan yerdeki arkadaşlara özlem, gece ve karanlık, elektriğin olmayışı, çalışma koşullarının ağırlığı, aşırı yağmur ve sel, sinekler ve ısırıkları gibi önemli sorunlar yer almaktadır.

MEVSİMLİK TARIM GÖÇÜNDEKİ ÇOCUKLARIN SAĞLIK PROFİLİ

→ Sık Yakalanan Hastalıklar

Barınma ve hijyen koşullarındaki olumsuzluklar çocukların hastalıklara sık yakalanmalarına neden olmaktadır. Araştırmaya katılan ve herhangi bir engeli bulunmayan çocukların yüzde 52.2'si sık sık nezle, yüzde 59.9'u baş ağrısı, yüzde 44.5'i baş dönmesi, yüzde 48.7'si bel ağrısı yüzde 19.7'si sıtma, yüzde 18.5'i dizanteri gibi sağlık sorunları yaşadığını belirtmiştir.

Çocukların yüzde 56.9'u hastalandıkları zaman en iyi olasılıkla yakındaki aile sağlığı merkezlerinden yararlanmaktadır. Yüzde 38.8'i ise ildeki devlet hastanesine götürüldüklerini belirtmiştir. Geriye kalanlar ise muhtelif diğer seçeneklerden yararlanmaktadır.

→ Aşı

Mevsimlik tarım göçüne katılan çocukların yüzde 35.6'sı düzenli aşı olduğunu belirtirken, yüzde 54'ü düzensiz aşı olduğunu ifade etmiştir (Tablo 8). Hiç aşı olmadığını belirtenlerin oranı ise yüzde 9.3'tür.

Çocuk haklarının en temel boyutunu sağlık hakkı oluşturur. Aşı ise koruyucu sağlık hizmetlerinin en temel koşuludur. Düzenli aşı ile birçok sağlık sorunu engellenebilmektedir. Ancak araştırma bulguları mevsimlik tarım göçüne katılan çocukların büyük bir kısmının bu temel sağlık hakkından yararlanamadıklarını göstermektedir.

Tablo 8: Çocukların Aşı Olma Durumunun İllere Göre Dağılımı

Hiç aşı oldunuz mu?		Araştırmanın Yapıldığı İl				Toplam
		Adana-Mersin	Ordu	Şanlıurfa	Yozgat	
Bilmiyorum	Sayı	1	1	1	1	4
	%	1,0	1,0	1,0	2,0	1,1
Hiç aşı olmadım	Sayı	7	13	7	6	33
	%	6,9	13,0	6,8	12,2	9,3
Düzenli aşı oldum / oluyorum	Sayı	25	48	22	31	126
	%	24,5	48,0	21,4	63,3	35,6
Düzensiz aşı oldum / oluyorum	Sayı	68	38	73	11	190
	%	67,6	38,0	70,9	22,4	54,0
Toplam	Sayı	101	100	103	49	353
	%	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

MEVSİMLİK TARIM GÖÇÜNDEKİ ÇOCUKLARIN ÇALIŞMA DURUMU

→ Yapılan İşler

Mevsimlik tarım göçündeki çocukların yaptıkları işleri il bazında incelediğimizde “tarlada çalışma” yüzde 76.6’lık oran ile en fazla katılımın olduğu iş olarak karşımıza çıkmaktadır (Tablo 9). Adana-Mersin, Ordu, Şanlıurfa ve Yozgat illerini karşılaştığımızda ise yanıtların en yüksek olduğu il yüzde 93.2 Şanlıurfa ve yüzde 87 oranıyla Adana-Mersin görülmektedir. Bu bulgulara göre çocuk emeği yoğun olarak pamuk toplama ve sebze üretiminde yer almaktadır. Çocukların çalışma oranı yüzde 57.4 ile Ordu’da yani fındık hasadında en düşük düzeydedir. Ordu’da kurumsal görüşmeler sırasında özellikle 2011 yılında Ordu Valiliği’nin yayınlamış olduğu bir genelge ile çocuk işçilerin çalıştırılmayacağını belirtmiş olduğunu ve ziraat odaları aracılığıyla tarım aracılarna bu durumu bildirdikleri öğrenilmiştir. Fındıkta çocuk emeğinin düşük olması Valiliğin bu çalışmaları sonucu olabilir. Fındık hasadı üzerindeki bir diğer baskı ise uluslararası kuruluşlardan gelmektedir. Örneğin, alan araştırması sırasında karşılaştığımız bir araştırma ekibi çok uluslu çikolata firması için fındık üretiminde çocuk emeğinin kullanıp kullanılmadığına yönelik bir araştırma yapıyordu. Fındık üzerindeki bu uluslararası baskı yerel üreticileri ve kamu kurumlarını çocuk emeğinin kullanılmamasına yönelik çözümler geliştirmelerine neden olabilmektedir.

Tablo 9: Çocukların Yaptıkları İşlerin İllere Göre Dağılımı

Yapılan İşler	Adana-Mersin (sayı) %	Ordu (sayı) %	Şanlıurfa (sayı) %	Yozgat (sayı) %	Toplam (sayı) %
Tarlada Çalışma	(87) 85,3	(58) 57,4	(96) 93,	(30) 62,5	(271) 76,6
Su Taşıma	(68) 66,7	(73) 73,0	(65) 63,1	(36) 73,5	(242) 68,4
Kardeşlere Bakma	(67) 65,7	(54) 54,5	(72) 69,9	(32) 65,3	(225) 63,7
Eşyaları Gözetleme	(85) 83,3	(46) 46,5	(72) 69,9	(32) 65,3	(235) 66,6
Bulaşık Yıkama	(51) 50,0	(44) 44,4	(40) 38,8	(26) 53,1	(161) 45,6
Yemek Hazırlama	(41) 40,2	(25) 25,3	(16) 15,5	(24) 49,0	(106) 30,0
Temizlik Yapma	(63) 62,4	(47) 47,5	(36) 35,0	(27) 55,1	(173) 49,1
Hayvanlara Bakma	(27) 26,7	(8) 8,1	(45) 43,7	(8) 16,7	(88) 25,1
Balya Basma ve Yükleme	(26) 26,3	(11) 11,5	(25) 24,8	(9) 19,1	(71) 20,7
Çamaşır Yıkama / Odun Taşıma / Sofra Kurma	(0) ,0	(2) 2,1	(1) 1,0	(0) ,0	(3) 1,1

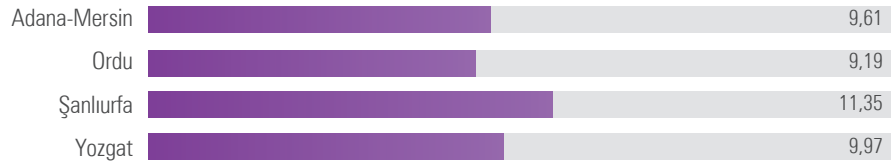
Tablo 9’deki diğer bir çarpıcı bulgu ise kız çocuklarının yüzde 68.4’ünün su taşıma, yüzde 63.7’sinin kardeşlere bakma, yüzde 66.6’sının eşyaları gözetleme, yüzde 45.6’sının bulaşık

yıkama, yüzde 30'unun yemek hazırlama, yüzde 49.1'inin temizlik yapma gibi işlerin yerine getirilmesinden sorumlu olmalarıdır. Bu bulgular bahçede, tarlada çalışan kız çocukların, diğer çocuklardan daha çok çalıştıkları anlamına gelmektedir. Tarladan dönen kız çocuğu, ev içi üretime yönelik faaliyetlerde annesine yardım etmektedir. Aslında bu bulgu dolaylı olarak kadınların mevsimlik tarım göçünde daha fazla iş yaptıklarını da kanıtlamaktadır. Ancak bu konu bir başka araştırmanın konusudur.

→ Günlük / Haftalık / Aylık Çalışma Süreleri

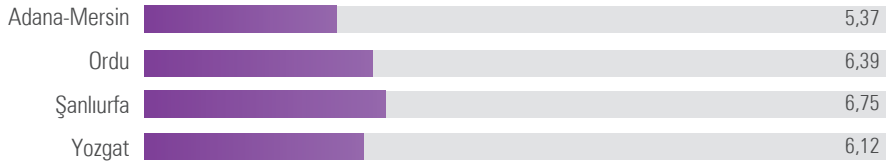
Mevsimlik tarım göçünde çalışan çocuklar günde ortalama 10.10 saat çalışmaktadır. Ürünler arasında farklar incelendiğinde ise çocuklar en uzun Şanlıurfa'da (11.35 saat/gün), yani pamuk hasadında çalıştığı görülmektedir. Çocuklar Yozgat'da pancar hasadında 9.97 saat/gün, Adana-Mersin'de örtü altı alçak tünel sebzeçilikte 9.61 saat/gün, Ordu'da fındık hasadında ise 9.19 saat/gün çalışmaktadır. Bu farklılığın nedenlerinden biri de, diğer ürünlerde yevmiye zamana bağlı iken, pamuk hasadında yevmiyenin toplanan miktar üzerinden değerlendirilmesi ve elde edilen gelirin toplanan miktara bağlı olmasıdır (Şekil 8). Şanlıurfa'da pamuk üretimindeki çocukların en uzun süreyle çalıştıklarını, Ordu'da fındık üretiminde ise göreceli olarak en az süre ile çalıştığını göstermektedir. Ürüne dayalı çocuk emeği en fazla pamuk, sebzeçilik, şeker pancarı ve fındıkta kullanılmaktadır. İller arasında istatistiksel olarak farklar anlamlıdır (F anlamlılık değeri = .0001). Ancak bu iller arası ya da ürünler arası farkları karşılaştırırken en az sürenin 9 saat olduğunu, bu sürenin yetişkinler için geçerli olan 8 saatten bile fazla olduğunu unutmamak gerekmektedir.

Şekil 8: Günlük Ortalama Çalışma Süresinin (saat/gün) İllere Göre Dağılımı

Çocukların haftada ortalama kaç gün çalıştıklarına yönelik bulguları incelediğimizde iller arasındaki sıralama kısmen bozulmaktadır. Dört ilin toplam verileri göz önünde bulundurulduğunda çocuklar haftada ortalama 6,17 gün çalışmaktadır. Yine gün olarak en uzun süre çalışma Şanlıurfa'da pamuk hasadındadır (6.75 gün/hafta). Bu ilde çocuklar haftanın yedi günü, günde ortalama 11.35 saat çalışmaktadır. Günlük çalışma süresi bakımından gerilerde olan Ordu'da, fındık hasadında haftalık ortalama çalışma süresi Şanlıurfa'dan sonra ikinci sırada yer almaktadır (6.39 gün/hafta). Bu bulgu Ordu'da bir günde diğer illere göre saat olarak daha fazla çalışıldığını ancak bir haftada örtü altı alçak tünel sebze yetiştiriciliği ve şeker pancarı hasadından daha fazla gün çalışıldığını göstermektedir (Şekil 9).

Şekil 9: Haftalık Ortalama Çalışma Süresinin (gün/hafta) İllere Göre Dağılımı

Çalışma süreleriyle ilgili son ancak tamamlayıcı veri, yıllık çalışma süresidir. Çocuklara şu andaki işlerinde 2011 ve 2012 yıllarında ortalama kaç gün çalışacakları sorulduğunda, 75.89 gün/yıl, yani yaklaşık 2.5 ay çalışacaklarını beyan etmişlerdir. Bununla birlikte çocukların bir yıl içinde çalışacakları ortalama süre ürün bazında farklılık göstermektedir. Bir hasat sezonunda örtü altı alçak tünel sebze yetiştiriciliğinde 106.42 gün, şeker pancarı çapası ve hasadında 104.38 gün, pamuk çapası ve hasadında 66.11 gün ve fındık hasadında ortalama 34.51 gün çalışılmaktadır (Şekil 10). Bu ürünler için ayrı ayrı en uzun çalışma süresi 3.5 aydır. Ancak nitel görüşmeler birçok hanenin birden fazla ürün toplandığını yansıtmaktadır. Örneğin, Yozgat'ta yapılan şeker pancarı çapasının ardından Ordu'da fındık toplanmakta ardından şeker pancarı hasadı için Yozgat'a geri dönmekte veya pamuk hasadı için Şanlıurfa'ya gidilmektedir. Bu durumda yıllık ortalama çalışma süresi 138.89 gündür (34.51 gün fındık + 104.38 gün şekerpancarı = 138.89 gün/yıl). Bu da ortalama 4.6 ay demektir. Ürünlerin hasat zamanları göz önünde bulundurulunca bazı aileler geçimlerini sağlamak için farklı stratejiler uygulamakta böylece bir yıl içinde birden fazla ürün hasadında çalışmaktadırlar. Nicel ve nitel verinin değerlendirmeleri sonucunda elde ettiğimiz bulgular dezavantajlı gruplardan biri çalışan çocuklar içinde bir başka kırılgan kesimin de varlığını ortaya koymaktadır. Bu kırılgan kesim birbirini takip eden ürün üretimine katılan çocuklardan oluşmakta ve çocukların Mart ayında başlayıp Kasım sonuna kadar çalıştıkları gözlenmektedir.

Şekil 10: Yıllık Ortalama Çalışma Süresinin (gün/yıl) İllere Göre Dağılımı

MEVSİMLİK TARIM GÖÇÜNDEKİ ÇOCUKLARIN EĞİTİM DURUMU

→ Okula Kayıt

Yukarıdaki bölümde tartışıldığı üzere mevsimlik tarım göçünde çalışan yoksul çocuklar uzun süre yaşadıkları yerlerden uzakta kalmaktadır. Bu durum yerleşik düzende oldukları il ve ilçelerde kayıtlı oldukları okuldan uzak kalmaları anlamına gelmektedir. Türkiye'de temel eğitime kayıt olma zorunluluğu bulunmaktadır. Nitekim mevsimlik tarımda çalışan 342

çocuğun (yani yüzde 97'sinin) okula kaydı bulunmaktadır (Tablo 10). Okul kaydı olmayan çocukların yüzde 3'ünün okula kayıt yaptırmama nedenleri arasında "ailenin istememesi, mevsimlik tarımda göçe gitme, maddi zorluklar, Türkçe bilmeme, okulun uzak olması" gibi çeşitli nedenler yer almaktadır.

Çocukların binde 3'ü dört, yüzde 1.8'i beş, yüzde 24.3'ü altı, yüzde 47.2'si yedi, yüzde 15.8'i sekiz, yüzde 8.2'si dokuz, yüzde 1.2'si on ve binde 9'u ise onbir yaşında okula kayıt ettirmiştir. Okul öncesi eğitim alanların oranı ise yalnızca yüzde 9.6'dır. Bu rakamlar mevsimlik tarım göçüne katılan çocukların okula geç kayıt yaptırdıklarını ortaya koymaktadır. Mevsimlik tarım göçüne katılan çocukların yaklaşık olarak yüzde 73'ü okula geç kayıt olmaktadır. Bu oldukça önemli bir sorundur.

Tablo 10: Okul Kaydının İllere Göre Dağılımı

Okula kaydınız var mı?		Araştırmanın Yapıldığı İl				Toplam
		Adana-Mersin	Ordu	Şanlıurfa	Yozgat	
Var	Sayı	97	96	101	48	342
	%	96,0	96,0	99,0	98,0	97
Yok	Sayı	4	4	1	1	10
	%	4,0	4,0	1,0	2,0	3,0
Toplam	Sayı	101	100	102	49	352
	%	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

→ Okul Devamsızlığı

Mevsimlik tarım göçüne katılan 6-14 yaş grubundaki çocukların yüzde 3'ünün ilköğretime kayıtları bulunmamaktadır. Okula geç kayıt olma durumuyla karşılaştırdığımızda mevsimlik tarım göçüne katılan bu çocukların okula kayıt olma durumuyla ilgili daha az sorun yaşadıkları dikkat çekmektedir. Ancak okula devam durumları irdelendiğinde durum bundan farklıdır.

Araştırma kapsamındaki çocuklardan 334'ü (yüzde 94) 2010-2011 eğitim-öğretim yılında okula düzenli devam etmemiştir. Çalışan çocukların 2010/11 eğitim-öğretim yılında 180 eğitim gününden ortalama 58.6 gün devamsızlık yaptıkları tespit edilmiştir. Okula devamsızlığın en fazla şeker pancarı üretimine katılan çocuklarda olduğu belirlenmiştir (ortalama 66.91 gün, Şekil 11). Ordu'ya fındık toplamaya giden çocukların o eğitim-öğretim dönemindeki devamsızlığı ise ortalama 63.97 gündür. Adana-Mersin'de örtü altı alçak tünel sebze yetiştiriciliğine katılan çocukların devamsızlığı ortalama 56.65 gün iken Şanlıurfa'da pamuk hasadına katılanlar da bu süre ortalama 51.09 gündür.

Çocukların yüzde 82.8'lik bir kısmı, 'okula neden devam edemediği' sorusuna "mevsimlik tarım göçü" cevabını vermiştir. Diğer nedenler arasında 'ailenin istememesi, kardeşlerin bakımı, sağlık nedenleri, okulda başarısız olma, maddi yetersizlikler' gibi etkenler gösterilmiştir.

Özetle ilköğretime kaydı olan bu çocuklar aslında okula devam etmemektedir. Çocuğun okulu bırakmış olarak yansması için yasa gereği yalnızca ölüm, sürekli hastalığın belgelenmesi, yurt dışına göç ve okula devam yaşını geçmiş olması gerekmektedir. Aslında bu durum **“gizli okul dışında kalma”** şeklinde yorumlanabilir. Millî Eğitim Bakanlığı’nın okula kayıt istatistikleri incelendiğinde yüzde 100’e yakın net okullulaşmadan söz etmek mümkündür. Ancak okula devam istatistikleri ya da benzer araştırma bulguları dikkate alındığında durum farklıdır. Mevsimlik tarım göçündeki çocuklar eğitimlerine devam edememekte ve içinde bulundukları yoksul koşulları değiştirebilmeleri için gereken hüneri eğitim aracılığıyla elde edememektedir. Yoksulluk bu çocukların eğitim dışında kalmaları neticesinde yeniden üretilmektedir. Yine bu bulgu “yeni yoksulluk” kavramsallaştırma savını desteklemektedir. Yoksul aile ortamına doğan çocuk, koşullarını iyileştirememekte ve çoğu durumda yoksul yetişkin olarak yaşama devam etmektedir.

Şekil 11: 2010-2011 Eğitim-Öğretim Yılında Okula Ortalama Devamsızlığın İllere Göre Dağılımı (gün)

Okul devamsızlığını engellemeye yönelik uygulanan sosyal politikalardan biri de Şartlı Eğitim Yardımı’dır (ŞEY). Bu sosyal politikaya göre ilköğretim ve ortaöğretime devam eden toplumun en yoksul hanelerinin yüzde 6’lık kesiminin çocuklarına eğitimlerine devam etmeleri koşuluyla aylık 30 TL ile 55 TL arasında nakit yardımı yapılmaktadır. Mevsimlik tarım göçünde çalışan 123 çocuk (yüzde 36.1’i) bu destekten yararlanmaktadır. Desteğin şartı okula devamdır. Aileler çoğu zaman bu desteği alırken aynı zamanda çocuklarını çalıştırmaktadır. Zira destek ile çocuğun kazancı arasında önemli farklar bulunmaktadır. Örneğin, Şartlı Eğitim Yardımı’nda öğrenci başına ortalama aylık 40 TL (22 USD) civarındayken çalışan çocuğun günlük yevmiyesi hemen hemen aynı miktarda olabilmektedir.

→ Okula Yönelik Olumlu ve Olumsuz Algılar

Mevsimlik tarım göçünde çalışırken okula devamsızlık yapan çocukların büyük bir bölümü evlerine döndüklerinde okula devam etmektedir. Okula yönelik algılarını irdelediğimizde sadece yüzde 3.5’i okulu sevmediğini söylemiştir. Yüzde 96.5’i okul hakkında olumlu ifadeler kullanmıştır. Örneğin, en fazla okulu sevmeye nedeni olarak; arkadaşlarını sevdiğini belirtenler yüzde 8, öğretmenlerini sevenler yüzde 22.1, yeni şeyler öğrenmeyi sevenler yüzde 5.6, derslerini sevenler yüzde 43.7, çalışmak zorunda kalmadığı için okulu sevdiğini belirtenlerin oranı yüzde 0.3’tür ve diğer nedenler ise yüzde 16.8’dir (Tablo 11).

Okulu sevmenin diğer nedenleri arasında; okulda bahçe, bilgisayar ve internetin olması, maç yapma, okulun temizliği, okulun meslek sahibi olma imkânı sağlaması, tenefüsler, yazı yazma, öğlen yemek yeme gibi hem maddi hem de manevi kazanımlar gösterilmiştir. Okul ortamı çocuklar tarafından olumlu bir yer olarak algılanmaktadır.

Tablo 11: Okula Yönelik Algının İllere Göre Dağılımı

Okulun nesini seversin/severdin?	Araştırmanın Yapıldığı İl					Toplam
		Adana-Mersin	Ordu	Şanlıurfa	Yozgat	
Arkadaşlarımı	Sayı	7	5	11	4	27
	%	7,3	5,3	10,7	8,7	8,0
Öğretmenlerimi	Sayı	24	22	24	5	75
	%	25,0	23,4	23,3	10,9	22,1
Yeni şeyler öğrenmeyi	Sayı	1	6	8	4	19
	%	1,0	6,4	7,8	8,7	5,6
Dersleri	Sayı	40	43	43	22	148
	%	41,7	45,7	41,7	47,8	43,7
Çalışmak zorunda kalma- dığım bir yer olduğu için	Sayı	0	1	0	0	1
	%	,0	1,1	,0	,0	,3
Okulu sevmem	Sayı	5	5	2	0	12
	%	5,2	5,3	1,9	,0	3,5
Diğer	Sayı	19	12	15	11	57
	%	19,8	12,8	14,6	23,9	16,8
Toplam	Sayı	96	94	103	46	339
	%	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Okulla ilgili olumsuz/sevilmeyen hususlarla ilgili ise ilginç yanıtlar alınmıştır. Örneğin, araştırmaya Ordu'dan katılan bir çocuk *"arkadaşları okul tarafından tiyatroya götürülürken; ailesinin tiyatro parasını veremediği için kendisinin tiyatroya gidememesini"* olumsuz bir durum olarak belirtmiştir. Bir diğer olumsuz yanıt, *"okulda özellikle arkadaşlar arasında edilen kavgaya ve maruz kalınan şiddettir"*. *"Derslerin boş geçmesi, öğretmenlerin kızgın olması, sınıfların çok kalabalık olması, sınıfların kalabalık olmasından ötürü gürültülü olması, matematik ve Türkçe gibi bazı derslerin zor olması, tuvaletlerin çok pis kokması, sert okul yönetimi"* yine okulla ilgili olumsuz hususlar olarak ifade etmişlerdir. Bu yanıtlar yoksul okul ortamlarının kalitesiz eğitim alt yapısına sahip olduğunu, öğretmen açığı bulunduğunu, kalabalık sınıflar gibi nedenlerden dolayı kaliteli ders işlenemediğini, kısaca kaliteli eğitim arzına yönelik birçok yapısal sorunun bulunduğunu yansıtmaktadır. Çocuklar da tüm bu yapısal durumların sorun olduğunun farkındadır.

Okulun olumsuzluklarıyla ilgili ilginç bir diğer yanıt ise *"okula sürekli gitmediğim için okulda istenmiyorum"*dur. Bu yanıt, çarpıcı bir durumu ortaya koymaktadır. Okula devam etmediği sürede olumsuz ve yorucu koşullarda çalışan çocuklar, evlerine döndüklerinde okul devamsızlıkları yüzünden bu kez de okulda yabancılaşmakta ve arkadaşlarıyla, öğretmenleriyle okula devam eden öğrenciler gibi uyumlu ilişkiler geliştirememektedir. Bu durum zaman içerisinde çocukların okuldan uzaklaşmalarına neden olabilmektedir. Aslında yoksul çocukların yaşadıkları temel sorunlar arasında ayrımcılık önemli boyuttadır. Bazen bu ayrım-

cılık okul yönetimi ya da öğretmenler tarafından farkında olmadan yapılmaktadır. Öğretmen politikalarının önemi burada da ortaya çıkmaktadır. Öğretmenlerin mevsimlik tarım göçünde çalışan çocukların sınıfta varlıklarının farkında olmaları ve bu konuda duyarlılık geliştirmeleri önemlidir.

“Okulda verilen ödevleri sevmiyorum” okulla ilgili diğer bir olumsuz algıdır. Bu durumdan çoğu zaman kız çocukları şikayet etmektedir. Zira onlar evlerine döndüklerinde çoğu zaman annelerine ev içi işlerde yardım etmekte ya da kardeşlerine bakmaktadırlar. Verilen ödevlerin evde yapılabilmesi çoğu durumda mümkün olamamaktadır. Ertesi gün okula ödev yapmadan gelme durumunda ise *“öğretmenin kızmaması, sınıf içerisinde azarlaması”* öğrencinin şevkini kırmaktadır. Diğer bir olumsuz neden ise mevsimlik tarım göçünden sonra eve dönen bir grup çocuğun ya kamusal ya da özel alanda çalışmaya devam etme zorunluluğudur. Bu durum, araştırmada önemli bir oranda okul devamsızlığının olduğunu söyleyen çocukların bulunmasını desteklemektedir. Tablo 12’de benzer bir durumu yansıtmaktadır. *Eğer tarlada yapabileceğiniz bir iş olmasaydı yaşadığınız yerde okula gidebilir miydiniz?* sorusuna “evet” yanıtını verenler yüzde 88.8; “hayır” yanıtını verenler ise yüzde 11.2’dir. Bu yüzde 11.2’lik grup aslında okuldan kopmuş durumdadır.

Tablo 12: Çalışmama Durumunda Okula Devam Etme Algısının İllere Göre Dağılımı

Eğer tarlada sizin yapabileceğiniz bir iş olmasaydı, yaşadığınız yerde okula gidebilir miydiniz?		Araştırmanın Yapıldığı İl				Toplam
		Adana-Mersin	Ordu	Şanlıurfa	Yozgat	
Evet	Sayı	90	88	88	34	300
	%	93,8	90,7	88,9	73,9	88,8
Hayır	Sayı	6	9	11	12	38
	%	6,3	9,3	11,1	26,1	11,2
Toplam	Sayı	96	97	99	46	338
	%	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

→ Okulda Başarı Durumu

Mevsimlik tarım göçünde çalışan çocukların okuldaki başarılı ve başarısız oldukları dersler değişiklik göstermektedir. Araştırmaya katılan çocukların en fazla zorlandıkları ve başarısız olduklarını belirttikleri derslerin başında yüzde 28.2 ile matematik, yüzde 16.4 ile Türkçe gelmektedir. Bir önceki bölümde bu iki ders okulla ilgili olumsuzluk olarak belirtilmişti. Çocukların üçte birinin matematik dersinde başarısız olduğunu belirtmesi ilginçtir. Dil becerisinde zorlanma daha anlaşılır bir durumdur. Çocukların büyük olasılıkla Türkçe dersinde zorlanmaları ana dillerinin Türkçe dışında bir dil olmasından kaynaklanmaktadır. Birçok durumda çocuklar Türkçe bilmeden okula başlamakta ve öğretmenler de Kürtçe, Arapça ya da Zazaca konuşamamaktadır. Bu durum Türkçe dersinde başarıyı düşürebilmektedir. En az sorun yaşanan derslerin başında ise Beden Eğitimi gelmektedir. Yılın büyük bir bölümünü tarlada çalışarak geçiren çocuklar okul bahçesinde yapılan Beden Eğitimi dersine ilgiyle katılmaktadır.

Aslında okul başarısıyla ilgili ilginç bir paradoks söz konusudur. Mevsimlik tarım göçünde çalışan çocuklar çok yorucu işlerde çok uzun saatler ve zor koşullarda çalışmaktadırlar. Birçoğu küçücük yaşta birden fazla dil becerisi geliştirebilmektedir. Tüm bunları yapabilir olmak bu çocukların oldukça “özel ve başarılı” oldukları anlamına gelmektedir. Oysa mevcut eğitim sistemi “özel” ve yaşamda “başarılı” olmuş bu çocukların kapasitelerini geliştirememekte ve değerlendirememektedir. Zaten çalışma koşulları yüzünden okula devamsızlık yapmış birçok çocuk, okula devam edebileceği zamanlarda bu nedenlerden dolayı devam etmemeyi bile tercih edebilmektedir. Neden eğitim sistemi bu yaşam becerileri yüksek çocukları içerememektedir? Bu sorunun yanıtı ilgili kurumların politikalarına yansıdığı durumda sorun ortadan kalkacaktır.

→ Okul Dışında Derslere Destek

Derslerine dışarıdan destek alan öğrencilerin oranı yüzde 55’tir. Yüzde 45’i derslerine kendisi çalışmaktadır (Tablo 13). En fazla desteği yüzde 40,9 ile abla ve ağabeyler yapmaktadır. Arkadaşından destek alanların oranı ise oldukça düşüktür (yüzde 2,9). Akraba desteği yüzde 1,8 ve diğer destekler yüzde 9,4’tür.

Sadece 8 çocuk okuldaki derslerine kurumsal destek almaktadır. Bu 8 çocuktan sadece 1’i dershaneye gitmektedir. Geriye kalanlar kurumsal desteği okuldan almaktadır. Dershanelerin eğitime devamda ne kadar etkin rol oynadığını düşünecek olursak bu çocukların ilköğretim sonrası eğitime katılmalarının oldukça zor olduğunu söylemek mümkündür.

Tablo 13: Ders Desteğinin İllere Göre Dağılımı

Derslerinize en çok kim yardım etmektedir?	Araştırmanın Yapıldığı İl					Toplam
		Adana-Mersin	Ordu	Şanlıurfa	Yozgat	
Ağabey	Sayı	23	13	28	6	70
	%	24,0	13,5	27,5	13,0	20,6
Abla	Sayı	14	16	28	11	69
	%	14,6	16,7	27,5	23,9	20,3
Arkadaş	Sayı	3	6	0	1	10
	%	3,1	6,3	,0	2,2	2,9
Akraba	Sayı	3	1	2	0	6
	%	3,1	1,0	2,0	,0	1,8
Diğer	Sayı	11	13	6	2	32
	%	11,5	13,5	5,9	4,3	9,4
Kendim çalışıyorum	Sayı	42	47	38	26	153
	%	43,8	49,0	37,3	56,5	45,0
Toplam	Sayı	96	96	102	46	340
	%	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

→ Okulda Dersdışı Faaliyetler

Tablo 14'te görüldüğü üzere araştırmaya katılan çocukların yüzde 96.7'si okullarındaki bahçede oyun oynama imkânı bulunduğunu belirtmiştir. Bilgisayar laboratuvarı olduğunu yüzde 72.3'ü, basketbol sahası bulunduğunu yüzde 72.3'ü, futbol sahası olduğunu ise yüzde 66.6'sı ifade etmiştir. Okuldaki bu imkânlardan yararlanabiliyor musunuz sorusuna ise yüzde 76.3'ü "evet" yanıtını verirken okulda herhangi bir spor takımına (basketbol, voleybol, futbol vs.) yalnızca 134 çocuk (yüzde 39.5) katıldığını belirtmiştir.

Tablo 14: Çocukların Okullarındaki İmkânların İllere Göre Dağılımı

Okuldaki olanaklar	Adana-Mersin (sayı) %	Ordu (sayı) %	Şanlıurfa (sayı) %	Yozgat (sayı) %	Toplam (sayı) %
Okul bahçesinde oyun	(93) 96,9	(89) 93,	(100) 99,0	(45) 97,8	(327) 96,7
Bilgisayar laboratuvarı	(47) 49,0	(74) 77,9	(85) 83,3	(39) 84,8	(245) 72,3
Basketbol sahası	(51) 53,1	(79) 83,2	(77) 75,5	(38) 82,6	(245) 72,3
Futbol sahası	(63) 66,3	(69) 73,4	(68) 66,7	(23) 52,3	(223) 66,6
Diğer	(7) 18,9	(0) ,0	(1) 1,0	(0) ,0	(8) 3,1

→ Okul-Aile İş Birliği

Araştırmaya katılan çocukların yüzde 30'unun velisi annesi iken, yüzde 63'ünün velisi babasıdır. Abla, ağabey, büyükanne ve büyükbaba nadiren veli konumundadır. Çocukların yüzde 40'ı okulda kendisiyle ilgilenen ve eğitimini takip eden bir öğretmenin veya idarecinin varlığından söz etmiştir. Geriye kalan yüzde 60 oranındaki çocuk ise kendisiyle ilgilenen herhangi bir öğretmenin bulunmadığını belirtmiştir. Çocukların yüzde 22'si öğretmenin ailesiyle görüşmeye eve geldiğini söylemiştir. Bu bulgular okul ile aile iş birliğinin zayıf olduğunu göstermektedir.

→ Boş Zaman Değerlendirme

Mevsimlik tarım göçüne katılan çocuklar boş zaman faaliyetleri olarak arkadaşlarıyla oyun oynamakta ve sohbet etmektedir. Radyo dinleme, TV seyretme, kitap okuma yanıtları diğer boş zaman değerlendirme aktiviteleri arasında yer almaktadır (Tablo 15).

Tablo 15 : Boş Zaman Aktivitelerinin İllere Göre Dağılımı

Boş zaman faaliyetleri	Adana-Mersin (sayı) %	Ordu (sayı) %	Şanlıurfa (sayı) %	Yozgat (sayı) %	Toplam (sayı) %
Oyun oynama	(80) 78,4	(87) 86,1	(79) 77,5	(35) 71,4	(281) 79,4
Sohbet etme	(92) 90,2	(88) 87,1	(100) 97,1	(34) 69,4	(314) 88,5
Radyo dinleme	(23) 22,5	(25) 24,8	(40) 38,8	(18) 36,7	(106) 29,9
TV izleme	(71) 69,6	(27) 26,7	(62) 60,2	(10) 20,4	(170) 47,9
Kitap okuma	(72) 70,6	(19) 18,8	(61) 59,2	(11) 22,4	(163) 45,9
İnternet kullanımı	(12) 11,8	(2) 2,0	(12) 11,7	(3) 6,1	(29) 8,2
Hiçbir şey yapmam	(27) 31,4	(0) 0,0	(53) 54,6	(1) 2,4	(81) 25,6
Diğer (Balık tutma, bisiklete binme, uyuma vs.)	(3) 8,1	(1) 1,0	(6) 5,9	(4) 8,5	(14) 4,9

Gelecek Beklentisi

Çocukların önemli bir bölümü okula devamsızlık yapmaktadır ve ancak aileler yine de çocuklarının okumalarını istemektedir. Tablo 16'ya göre 307 çocuk (yüzde 89.5) ailesinin gelecekte kendisinin okumasını istediğini belirtmiştir. Aslında bu durum bir çelişki olarak karşımıza çıkmaktadır. Aileler bir yandan çocuk emeğine ihtiyaç duymakta ve onları mevsimlik ve gezici tarım işçiliğinde çalıştırmakta bir yandan çocuklarının okumasını istemektedir. Bu durum çocuklarda zihinsel karmaşa yaratmaktadır.

Tablo 16: Ailenin Eğitim Tutumunun İllere Göre Dağılımı

Aileniz sizin okumanızı istiyor mu?		Araştırmanın Yapıldığı İl				Toplam
		Adana-Mersin	Ordu	Şanlıurfa	Yozgat	
Evet	Sayı	88	84	91	44	307
	%	92,6	84,0	90,1	93,6	89,5
Hayır	Sayı	6	10	8	1	25
	%	6,3	10,0	7,9	2,1	7,3
Bilmiyorum	Sayı	1	6	2	2	11
	%	1,1	6,0	2,0	4,3	3,2
Toplam	Sayı	95	100	101	47	343
	%	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Çocuklara “Ne yapıldığı taktirde okula devam edebilirsin?” diye sorulduğunda, “ailelere sürekli yaşadıkları kentlerde iş imkânı yaratılması” en sık yanıt olarak verilmiştir. Maddi yetersizlikler eğitimin önünde önemli bir engel oluşturmaktadır. Diğer yanıtlar arasında ise aşağıdakiler yer almaktadır:

- “Ailem istemiyor. Aileden bir kişi okusun yeter diyor, babam. Ağabeyim üniversitede, ben de okumak istiyorum ama...”
- “Ailem izin verirse okurum. Param olsa, ailem buralara gelmese, beni getirmese, okurum.”
- “Annem ve babam çalışmalı. Yoksa devlet yardım etmeli...”
- “Ailemin ikna olması lazım...”
- “Bizleri Urfa’da bırakmalılar...”
- “Borçlarımızı bitirmemiz lazım...”
- “Bu işlerde çalışmazsam ancak okuyabilirim”
- “Buraya gelmemeliyiz. Memleketimizde çalışmalıyız. Orada olursak derslere daha düzenli gidebiliriz...”
- “Bizi memlekette bırakmalılar. Yatılı okula vermeliler...”
- “Daha iyi bir hayat istiyorum, ev istiyorum, okula gitme imkânı istiyorum çünkü ekonomik nedenlerden dolayı okula gidemiyorum.”
- “Çalıştığımız yerde geçici okula gitmeliyiz...”
- “Çalışmamalıyız...”
- “Bilmiyorum...”

→ SONUÇ YERİNE

“Çocukların ihtiyaçlarını anlamak başarının temel şartıdır”. Eğitim sosyolojisinin önemli bir savıdır bu. Öğrencilerin sosyo-ekonomik ya da öğrenim geçmişleri ne olursa olsun onlara eşit öğrenim hakkı tanınması, öğrencileri birbiriyle kıyaslamak yerine sistemin özel öğrencilere destek verir biçimde yapılandırılması eğitimde başarı getirir. Okul ortamında öğrencinin öğretmeniyle doğal ve canlı iletişim kurması, güven duyarak ve severek okula gelmesi, not kaygısı duymadan yaşam becerisi kazanmaya yönelik eğitime katılması, öğrencideki okula yönelik motivasyonu artırır. Yaparak öğrenmek, gündelik aktiviteler içeren öğrenme modeli uygulamak, sınıflarda grup çalışmasını önemsemek çağın eğitim gereklilikleri arasındadır. Yoksul çocukların devam ettikleri okullarda Millî Eğitim Bakanlığı tarafından dağıtılan ücretsiz eğitim malzemeleri, sıcak öğlen yemekleri ancak eğitimcilerin sıcak yaklaşım ve ilgisi varsa anlam kazanır. Çünkü okul ortamını sıcak kılan aslında eğitimcinin öğrencisine olan yaklaşımı ve ilgisidir.

Araştırmamızda da benzer biçimde eğitim politikalarında “öğretmenin” ne kadar önemli olduğu sonucu karşımıza çıkmıştır. Yılda 3-7 ay boyunca, günde 10 saatten fazla çok zor koşullarda çalışan, sağlıksız beslenen, geceleri çadırlarda üşüyen, gündüzleri sıcakta bunalan mevsimlik ve gezici tarım işinde çalışan çocuklara okulla ilgili yönelttiğimiz sorular gözlerinde parlaklık ve heyecan yaratmıştır. Sayfalar dolusu öğretmen isimleri bunun sadece bir yansımasıdır. *“Okulda en çok neyi seversin?”* sorusuna yanıt nettir: *“Öğretmenimi.”* Ardından isimler sıralanır *“Zehra öğretmenimi”... , “Semra öğretmenimi”... , “Ali öğretmenimi”...* Öğretmenin ismini minik ama yorgun ve cılız bir sesle fısıldaması, öğretmenini hatırlatan bu soruya gülümsemesi, öğretmenin adını heyecanla söylemesi başka nasıl yorumlanabilir ki? Uzak diyarlarda, zorlu koşullarda hatıra kalan bir isim aslında bir dünyayı değiştirebilecek potansiyele sahiptir. Mevsimlik tarım göçünde çalışan çocukları eğitimde tutmanın en önemli çözümlerinden biri öğretmen politikalarından geçmektedir. Eğitimcinin öncelikle bu

çocuklara yaşamlarını, eğitimi araç olarak kullanarak farklı bir biçimde dönüştürebileceğine inanması gerekir. Bu inanç öğretmenin ancak kendi potansiyelini keşfetmesi ve buna inanmasıyla mümkündür.

Eğitim, uzun soluklu karşılık almadan verilen bir mücadeledir aslında. Günlerce ve aylarca öğretmen, öğrencisinde bir dönüşüm olup olmadığını bilmeden sınıfına gider, gelir. Ama uzun ayrılıklarda dönüşüm kendisini gösterir. Umulmadık bir yerde -bizim araştırmamızda olduğu gibi- Ordu'da bir fındık bahçesinde, Yozgat'da bir şeker pancarı tarlasında, Şanlıurfa'da pamuk hasadında, Adana'da bir sebze tarlasında okulun en çok sevdiği yanı "öğretmeni" olarak karşımıza çıkar. Bu araştırmanın en çarpıcı sonucu budur. Çocuklar öğretmenlerini okulun maddi koşullarından ya da arkadaşlarından çok önce hatırlamaktadır. Mevsimlik tarım göçündeki çocukları eğitime kazandırmanın yolu öğretmen politikalarından geçmektedir.

Kuşkusuz bu durum büyük resmin sadece bir parçasını oluşturur ama önemli bir parçadır bu. Öğretmen politikalarının yanı sıra mevsimlik ve gezici tarım işçiliğindeki sorunun detaylı saptanması ve konunun çözümüne öncelik verilmesi için Türkiye genelinde daha fazla araştırmaya ve veriye ihtiyaç vardır. Biz bu çalışmada ağırlıklı olarak "temel eğitime" odaklandık. Benzer biçimde "çocuk sağlığı, çocukların barınma koşulları, çocuk işgücü" gibi alt alanlarda daha fazla karşılaştırmalı araştırma yapılmalıdır. Yanı sıra, mevsimlik ve gezici tarım işçiliğinin yoğun olduğu illerde Türkiye İstatistik Kurumu Bölge Müdürlükleri ile iletişime geçilerek bu alanda veri üretiminin sağlanması gerekmektedir. Böylelikle bölge ve il düzeyinde kaç hanenin mevsimlik ve gezici tarım işçisi olduğunun ve çocuk sayılarının toplumsal cinsiyet ana akım yaklaşımıyla tespit edilmesi gerekmektedir.

Bu araştırmanın en değerli yanı karşılaştırmalı olmasıdır. Bu karşılaştırma il ve ürün bazında yapılmıştır. Araştırmadaki önemli bulgu illere en fazla mevsimlik tarım göçünün Şanlıurfa merkez ve ilçelerinden olmasıdır. Bu durum rastlantısal mıdır? Yoksa Şanlıurfa ili gerçekten mevsimlik tarım göçünde en fazla işçi veren il konumunda mıdır? Bu sorunun yanıtını ancak yukarıda sözü geçen Bölge Müdürlüklerinin toplayacakları Türkiye genelindeki veriler ile desteklemek mümkündür. Aksi durumda veri olmadan doğru saptama ve sosyal politika üretilemez. Neden Şanlıurfa ilinden bu kadar çok mevsimlik ve gezici tarım işçisi göç etmektedir? Şanlıurfa'yı bölgedeki Batman, Diyarbakır, Gaziantep gibi illerden ayıran özellikleri nelerdir? Zorunlu göçün kısmen yaşandığı bu ilde kırsal yoksulluk topraksızlıkla mı ilgilidir? Yoksa Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP) bölgeyi sulu tarımla zenginleştirirken tarımda makinleşme, yoksulu ve topraksız daha da yoksullaştırmaktadır? Açığa çıkan iş gücü diğer illere mi göç etmektedir? Tüm bu sorular başka bir araştırmanın sorunsalını oluşturmaktadır.

Yoksulluk döngüsünün kırılması için mevsimlik ve gezici tarım işçiliği sorununda çocuk boyutunun özel olarak ele alınması, barınma, eğitim, sağlık gibi temel hizmet alanlarının çocukların ihtiyaçlarını göz önüne alarak planlanması gerekmektedir. Mevsimlik ve gezici tarım işçiliğindeki farklar gözönünde tutularak politikalar geliştirmeye ihtiyaç vardır. Örneğin, oğlan çocuklar tarlada çalışırken kız çocukları çadır ortamında ev işleri ve çocuk bakımını üstlenmektedir. Ya da yaşı küçük çocuklar tarlada çalışmamakta, ancak yine de

zor çadır koşullarında yaşamaktadır. Tüm bu farklı koşullar düşünülerek her çocuk grubunun sorunlarını dikkate alan çözümler üretilmelidir. Doğal olarak bu noktada çocuk işçiliğinin yasal olmadığı ama çoğunlukla yoksulluk sorunundan kaynaklı yaşandığı da göz önünde bulundurularak aileyi mağdur etmeyecek ama çocuğun da haklarını koruyacak çözümlerin üretilmesi önemlidir.

Politika üretirken unutulmaması gereken bir diğer husus ise çocuğun iş gücüne ailenin ihtiyaç duyması gerçeğidir. **Çocuk iş gücü, ailelerin yoksullukla mücadele stratejisidir.** Dolayısıyla çocuğa yönelik geliştirilecek her faaliyetin, planlanacak her çalışmanın, ailenin koşulları ve içerisinde bulunduğu yoksulluk durumu dikkate alınarak kurgulanması gerekmektedir. Özetle mevsimlik ve gezici tarım işçisi çocukların hem çocuk olmalarından kaynaklı ihtiyaçlarını, hem de yoksul bir ailenin mensubu olmalarından dolayı yaşadıkları sorunları dikkate alan bütüncül çalışmalara ihtiyaç vardır.

KAYNAKÇA

Adaman, F. and Ç. Keyder (2006) Poverty and Social Exclusion In the Slum Areas of Large Cities in Turkey. www.spf.boun.edu.tr/pages/research.htm

Akar H., E. Karabıyık, A. Gündüz Hoşgör, A. Özbek, A. Babahan ve M. Akbaş. 2009. İlköğretimde Bölgesel Eşitsizlik: Kuzeydoğu, Ortadoğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinde İlköğretime Erişim, Devam ve Kaliteli Eğitimi Sağlamaya Yönelik Politika Önerileri. ODTÜ Yayını.

Akşit B., Karancı N., and Gündüz-Hoşgör A., November 2001. Working Street Children in Turkey: A Rapid Assessment in Three Metropolitan Cities, Printed by ILO: Geneva.

Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı. 2008. Çocuk İşçiliğinin Önlenmesi İçin Zamana Bağlı Politika Ve Program Çerçevesi (Time Bound Policy and Programme Framework For the Elimination of Child Labour). Ankara: Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı.

Çetinkaya, Özgür. 2008. Farm Labor Intermediaries in Seasonal Agricultural Work in Adana-Çukurova. Middle East Technical University Unpublished Master Thesis. Ankara.

Dayıoğlu, M. (2005) Patterns of Change in Child Labour and Schooling in Turkey: The Impact of Compulsory Schooling. *Oxford Development Studies*, [Online] 33 (2), pp. 195-210 www.informaworld.com/smpp/.../content~db=all~content=a747746124

Dayıoğlu M. & Gündüz Hoşgör A. 2010. "Türkiye'de Çocuk İşçiliği ile Mücadelede İzlenen Strateji ve Yöntemler: IPEC Deneyimi", Kemal İnal (der.), Türkiye'de Çocuk Emeği, Ankara: Ütopya Yayınevi.

Dünya Bankası. 2012. Dünya Kalkınma Raporu 2012: Toplumsal Cinsiyet Eşitliği ve Kalkınma Genel Bakış. Washington DC: Dünya Bankası Yayını.

Eğitim-Sen, 2007. Mevsimlik Tarım İşçiliği Nedeni ile Eğitime Ara Veren İlköğretim Öğrencileri Araştırması. Ankara:Eğitim-Sen yayını.

Ertürk, Y. 1994. Patterns of Child Labour in Rural Turkey. Ankara: International Labour Office.

Ertürk Y. and M. Dayıoğlu. 2004. Gender, Education and Child Labour in Turkey. Ankara: International Labour Office

Gülçubuk, B., Karabıyık, E. ve Tanır, F. 2003. Baseline Survey on Worst Forms of Child Labour in the Agricultural Sector: Children in Cotton Harvesting in Karataş, Adana, ILO.

Gündüz Hoşgör, A. Karabıyık E., Çetinkaya Ö., Sargun H.C., 2005. Sokaktan Umuda Başarı öyküleri: Sokakta Çalışan Çocuklar Sorununun Çözümüne Yönelik Model Çalışmalar ve Yönlendirici Rehber: Ankara, Adapazarı, Diyarbakır, Gölçük, Yalova Sokakta Çalışan Çocuklar Sosyal Destek Merkezleri (Good Practice Applications:Guidelines for Action against Children Working on the Streets as a Worst form of Child Labour in Turkey), ILO Uluslararası Çalışma Ofisi, Ankara: Meter Matbaası.

Gökşen, F., Z. Cemalcılar and C. F. Gürlelel. 2005. Drop Outs In Turkey's Basic Education – Policies For Monitoring And Prevention: Executive Summary, ACEV (Mother Child Education Foundation)/ KADER (Association for Support and Training of Women Candidates)/ ERG (Educational Reform Initiative). www.acev.org/arastirmalarimiz.php?id=24&lang=en&page=2

Karabulut, F. 2008. Sınır Tanımayan Düşlere Pamuk İpliğiyle Bağlanmak, İstanbul Üniversitesi basılmamış yüksek lisans tezi.

Kurban, D. 10 August 2007. "Mevsimlik İşçiler: Zorunlu Göç Mağdurları" Bianet <http://bianet.org/bianet/bianet/100867-mevsimlik-isciler-zorunlu-goc-magdurlari>

ILO. 2006. Education As An Intervention Strategy To Eliminate And Prevent Child Labour: Consolidated Good Practices of the International Programme on the Elimination of Child Labour (IPEC). Geneva: International Labour Office.

ILO .2010.Agriculture. <http://www.ilo.org/ipec/Action/Education/EducationintheworkofIPEC/lang-en/index.ht>

ILO .2010.Education in the Work of IPEC. <http://www.ilo.org/ipec/areas/Agriculture/lang-en/index.htm>

IPEC .2004.Child Labour: A Textbook For University Students. Geneva: International Labour Office.

Özbek, Ayşegül.2007. New Actors of New Poverty: The "Other" Children of Çukurova. Middle East Technical University Unpublished Master Thesis. Ankara.

Smits, J. & A. Gündüz-Hosgör. 2006 "Effects of family background characteristics on educational participation in Turkey". International Journal of Educational Development, 26:545-560.

Tufan, İ. ve Arun, Ö., (2006). Türkiye Özürlüler Araştırması 2002, İkincil Analizi. TUBITAK: Proje No: SOBAG-104K077.

TÜİK. 2006. Çalışan Çocuklar 2006, TÜİK yayınları: Ankara.

Yıldırak, N., Gülçubuk, B., Gün, S., Olhan, E., Kılıç, M. 2002. Türkiye’de Gezici ve Geçici Kadın Tarım İşçilerinin Çalışma ve Yaşam Koşulları ve Sorunları. Uluslararası Çalışma Örgütü Türkiye Temsilciliği: Ankara.

Yükseker, D. 2006. "Severed from Their Homeland and Livelihoods: The Internal Displacement of Kurds in Turkey As a Process of Social Exclusion". In: Adaman, F. and Ç. Keyder (eds.) Poverty and Social Exclusion In the Slum Areas of Large Cities in Turkey.

EKLER

→ EK 1

Mevsimlik Tarım Göçünden Etkilenen Çocuklara (6-14 Yaş Grubu) Yönelik Müdahaleler Projesi Alan Araştırması: Çocuk Anketi

(6-14 Yaş Grubundaki Çocuklar İçin Doldurulacaktır)

Değerli Katılımcı;

Bu anket çalışması mevsimlik işçi göçü kapsamında yer alan zorunlu eğitim çağındaki çocukların durumunu ortaya koymayı amaçlamaktadır. Araştırma mevsimlik ve gezici tarım işçiliğine giden ailelerin zorunlu eğitim çağındaki çocuklarının çalışma koşullarından dolayı temel ihtiyaçlarının ne derece karşılandığını saptamayı, çocukların eğitim, sağlık ve gelişim hakları bakımından nasıl etkilendiklerini belirlemeyi ve çocukların yaşam durumlarını iyileştirmeye yönelik hazırlanacak eylem planına girdi sağlamayı hedeflemektedir. Çalışma, Hollanda Büyükelçiliği İnsan Hakları Programı kapsamında Kalkınma Atölyesi tarafından uygulanmaktadır. Araştırma Ordu (fındık), Yozgat (şeker pancarı), Şanlıurfa (pamuk) ve Adana-Mersin (örtü altı alçak tünel sebze yetiştiriciliği) illerinde uygulanmaktadır.

Katılmanı istediğimiz ankette sorulara en uygun cevabı vererek araştırmanın bilimselliği ve konuya yönelik bölgesel ve ulusal politikalar oluşturulması açısından son derece önemlidir. Ankete verilen cevaplar gizli tutulacak, yalnızca bilimsel ve eylem planı hazırlığı için kullanılacaktır. Anketindakika içerisinde tamamlanması tasarlanmıştır. Bu çalışmaya sağlayacağın katkı için şimdiden teşekkür ederiz.

Kalkınma Atölyesi Araştırma Ekibi

Anket No :
Görüşülen Çocuk :

I. BÖLÜM

DEMOGRAFİK PROFİL

1 Yaş

1.1 Kaç yaşındasın? (.....) *(bitirdiğin yaş)*

2 Cinsiyet

1 [] Kadın 2 [] Erkek

3 Evde kendin de dâhil birlikte yaşadığın toplam kişi sayısı? (.....)

4 Kaç kardeşin var?

(yalnız yaşayanlar, kendisi hariç, kız kardeşlerini de sayın).

4.1 Erkek kardeş sayısı (.....)

4.2 Kız kardeş sayısı (.....)

5 Ailenin yaşayan kaçınıcı çocuğusun? (.....)

(Ölen çocuklar hariçtir ve doğum sırası takip edilecektir.)

NOT: *(Yönlendirme sorusu) Senden küçük kaç kardeşin var?*

6 Nüfusa kaydı / kimliği / cüzdanı var mı?

1 [] Var 2 [] Yok

3 [] Bilmiyorum

6.1 Nüfus kimlik cüzdanındaki doğum yılı nedir? (.....)

(Yalnızca yıl olarak alınacaktır.)

7 Sürekli yaşadığın yer? (İl, ilçe ve köy isimlerini belirtin)

NOT: Muhtarlığa kayıtlı olduğu yer dikkate alınacaktır.

1 [] İl :

(İlin plaka kodu girilecektir. Plaka kodları anketin sonunda yer almaktadır)

2 [] İlçe :

3 [] Köy :

8 Medeni durumun nedir?

- 1 [] Bekâr 2 [] Sözlü
3 [] Nişanlı 4 [] Evli

DİL MODÜLÜ

9 Ana dilin nedir?

- 1 [] Türkçe 2 [] Kürtçe
3 [] Arapça 4 [] Zazaca
5 [] Diğer (*Lütfen belirtiniz*)

10 Konuştuğun Diller

- 10.1 Türkçe 1 [] Evet 2 [] Hayır
10.2 Kürtçe 1 [] Evet 2 [] Hayır
10.3 Arapça 1 [] Evet 2 [] Hayır
10.4 Zazaca 1 [] Evet 2 [] Hayır
10.5 Diğer konuştuğun dil varsa lütfen belirtin

11 Annenin ana dili nedir?

- 1 [] Türkçe 2 [] Kürtçe
3 [] Arapça 4 [] Zazaca
5 [] Diğer (*Lütfen belirtiniz*)

12 Babanın ana dili nedir?

- 1 [] Türkçe 2 [] Kürtçe
3 [] Arapça 4 [] Zazaca
5 [] Diğer (*Lütfen belirtiniz*)

13 Buraya çalışmaya / yaşamaya kiminle geldin?

- 1 [] Ailemle (anne, baba, kardeş, büyükanne/baba)
2 [] Akrabalarım (amca, dayı, hala, teyze vb.)
3 [] Arkadaşlarımla
4 [] Mahalleden komşularla
5 [] Köylülerimle
6 [] Bireysel olarak gruba katıldım (tek başıma)
7 [] Diğer

14 Devlet tarafından yaptırılan barınma alanında mı kalıyorsun?

1 [] Evet 2 [] Hayır

15 Barınma alanının yapısal özelliği nedir?

1 [] Çadır naylon/kamış 2 [] Çadır bez/branda
 3 [] Dam 4 [] Prefabrik konut
 5 [] Ev 6 [] Diğer

16 Çadırda / damda / prefabrikte / evde vs. kaç kişi yaşıyorsunuz? (.....)**17 Çadırda / damda / prefabrikte / evde vs. kaç oda var? (.....)**

BARINMA (Çocuk haklarına dair sözleşmenin 27. maddesine göre sağlıklı ve ortamı güvenli ve yeterli su kaynakları, güvenli ve ulaşılabilir atık su sistemleri içermelidir. Bu ortam çocuğun çocuk ticareti gibi risklerden, kirlilik, radyasyon, hastalıklar, yüksek ses ve aşırı kalabalıktan uzak olma ve tutulma özgürlüğünü ve haklarını içerir.).

18 Mevsimlik tarım işçiliği sırasında yaşadığın ortamı aşağıdaki seçenekler üzerinden değerlendirin.

- 18.1 İçme suyu temiz mi? 1 [] Evet 2 [] Hayır 3 [] Bilmiyorum
 18.2 İçme suyu her zaman olur mu? 1 [] Evet 2 [] Hayır 3 [] Bilmiyorum
 18.3 İçme suyu yeterli mi? 1 [] Evet 2 [] Hayır 3 [] Bilmiyorum
 18.4 Kullanma suyu temiz mi? 1 [] Evet 2 [] Hayır 3 [] Bilmiyorum
 18.5 Kullanma suyu her zaman olur mu? 1 [] Evet 2 [] Hayır 3 [] Bilmiyorum
 18.6 Kullanma suyu yeterli mi? 1 [] Evet 2 [] Hayır 3 [] Bilmiyorum
 18.7 Atık su sistemi var mı? (Anketör atık su hakkında açıklama yapacak)
 1 [] Evet 2 [] Hayır 3 [] Bilmiyorum
 18.8 Barınma ortamı (çadır grubu veya yalnızca tek çadır) içinde veya yakın çevresinde kirlilik (katı, sıvı vb. atık/çöp) var mı?
 1 [] Evet 2 [] Hayır
 18.9 Barınma ortamının içinde veya yakın çevresinde rahatsız edici düzeyde gürültü var mı?
 1 [] Evet 2 [] Hayır
 18.10 Barınma ortamı içinde veya yakın çevresinde rahatsız edici düzeyde toz var mı?
 1 [] Evet 2 [] Hayır

19 Ne sıklıkla banyo yapıyorsun?

- 1 [] Her gün 2 [] İki günde bir 3 [] Üç günde bir
4 [] Haftada bir 5 [] İki haftada bir 6 [] Üç haftada bir
7 [] Ayda bir

20 Çadırda yaşamının zorlukları nelerdir? En önemli zorluğu dikkate alınız.

NOT: Şıkları okumayınız. Şıklardan farklı bir cevap gelirse "Diğer" kısmına yazınız.

- 1 [] Kışın soğuk yazın sıcak oluyor.
2 [] Ayrı ayrı odalar yok.
3 [] Tuvalet ve banyo sağlığa uygun değil.
4 [] Çadır ortamı hijyenik değil.
5 [] Diğer (Lütfen belirtiniz)

SAĞLIK

21 Günlük faaliyetlerini engelleyecek düzeyde herhangi bir fiziksel veya zihinsel sağlık problemin, hastalığınız veya özrün var mı?

- 1 [] Evet 2 [] Hayır

22 Aşağıdakilerden herhangi biri eğitiminde senin için bir zorluk oluşturdu mu?

- 1 [] Evet, kronik hastalıklar (Açıklama yapılacak, örnek verilecek)
2 [] Evet, ruhsal sorunlar (Açıklama yapılacak, örnek verilecek) (Lütfen soru 25'e geçiniz.)
3 [] Evet, fiziksel engeller (Açıklama yapılacak) (Lütfen soru 25'e geçiniz.)
4 [] Evet, diğer sağlık sorunlarım (Açıklama yapılacak) (Lütfen soru 25'e geçiniz.)
5 [] Hayır (Lütfen soru 25'e geçiniz.)

23 Kronik hastalık varsa, bu hastalık nedir? (Yalnızca bir seçenek işaretlenecek ve hayatını en fazla etkileyen seçenek alınacak.)

- 1 [] Sıtma 2 [] Kanser
3 [] Bel fıtığı 4 [] Romatizma
5 [] Guatr 6 [] Böbrek hastalığı
7 [] Çocuk felci 8 [] Şeker hastalığı
9 [] Kalp 10 [] Diğer (Lütfen belirtiniz)

24 Bu hastalığa yönelik düzenli sağlık hizmetlerinden yararlanıyor musun?

- 1 [] Evet 2 [] Hayır

25 Sık yakalanılan hastalıklar.

- 25.1 Soğuk algınlığına (nezle/grip) sık yakalanır mısın? 1 [] Evet 2 [] Hayır
- 25.2 Başın sık sık ağrır mı? 1 [] Evet 2 [] Hayır
- 25.3 Sık sık başınız döner mi? 1 [] Evet 2 [] Hayır
- 25.4 Sık sık beliniz ağrır mı? 1 [] Evet 2 [] Hayır
- 25.5 Sık sık sıtmaya yakalanır mısın? 1 [] Evet 2 [] Hayır
- 25.6 Sık sık dizanteriye yakalanır mısın? 1 [] Evet 2 [] Hayır
- 25.7 Diğer 1 [] Evet 2 [] Hayır

26 Sürekli yaşadığı yerde hastalandığı zaman hangi sağlık kuruluşundan yararlanıyorsunuz?

- 1 [] Bulunduğum ilçe ve yakınındaki sağlık ocağından
- 2 [] İldeki devlet hastanesinden
- 3 [] Özel doktor muayenehanesinden
- 4 [] Diğer
- 5 [] Hiçbir sağlık kurumundan yararlanamıyorum

27 Hiç aşı oldun mu?

- 1 [] Bilmiyorum. 2 [] Hiç aşı olmadım.
- 3 [] Düzenli aşı oldum/oluyorum. 4 [] Düzensiz aşı oldum/oluyorum.

28 Sigara içiyor musun?

- 1 [] Evet 2 [] Hayır

29 Günde kaç saat uyursun? (..... saat)

BESLENME

30 Günde kaç öğün yemek yersin?.....

31 Çocuğun fiziki ölçümleri

NOT: Anket soruları bittikten sonra uygulanacaktır.

31.1 Ağırlık (.....) kg

31.2 Boy (.....) cm

32 Okul kaydın var mı?

- 1 [] Var (34. sorudan devam edin.)
2 [] Yok (33. sorudan devam edin.)

33 Okula neden kaydolmadın? (Lütfen 51. sorudan devam edin.)

- 1 [] Nüfus kaydının olmaması
2 [] Yaşadığımız yerde okulun bulunmaması
3 [] Ailem istemedi
4 [] Engellilik
5 [] Mevsimlik ve gezici tarım işçiliği
6 [] Evde çalışma
7 [] Sanayide çalışma
8 [] Sokakta çalışma
9 [] Hizmet sektöründe çalışma
10 [] Diğer
11 [] Yaşım tutmadı

34 Kaçınıcı sınıfta okuyorsun? (.....) (bitirdiğin sınıf)**35 Ana sınıfına gittin mi?**

- 1 [] Evet 2 [] Hayır

36 Kaç yaşında ilköğretime başladın? (.....)**37 2010-2011 okul döneminde okula kaç gün devam etmedin? (.....)**
(Örneğin, bir yıl okula devam etmeyen çocuk için 180 gün yazılacaktır.)**38 Neden devam etmedin?**

- 1 [] Mevsimlik tarım işçiliği
2 [] Evde çalışma
3 [] Kardeş bakımı
4 [] Sanayide çalışma
5 [] Sokakta çalışma
6 [] Hizmet sektörü
7 [] Ailem istemedi

- 8 [] Yaşadığımız yerde okul olmadığı için
9 [] Okulda başarısız olduğum için
10 [] Okulu sevmediğim için
11 [] Öğretmenleri sevmediğim için
12 [] Okulda şiddet ortamı olduğu için
13 [] Sağlık nedenleriyle
14 [] Diğer (Lütfen belirtiniz)

39 Okulun nesini seversin/severdin?

- 1 [] Okul arkadaşlarımı
2 [] Öğretmenlerimi
3 [] Yeni şeyler öğrenmeyi
4 [] Dersleri
5 [] Çalışmak zorunda kalmadığım bir yer olduğu için okulu ve mekanını
6 [] Okulu sevmem
7 [] Diğer (Lütfen belirtiniz)

40 Okulu neyini sevmezsin/sevmezdin?

- 1 [] Okul arkadaşlarımı
2 [] Öğretmenlerimi
3 [] Yeni şeyler öğrenmeyi
4 [] Dersleri
5 [] Çalışmak zorunda kalmadığım bir yer olduğu için okulu ve mekanını
6 [] Okulu sevmem
7 [] Diğer (Lütfen belirtiniz)

41 Eğer tarlada yapabileceğin bir iş olmasaydı, yaşadığın yerde okula gidebilir miydin?

- 1 [] Evet 2 [] Hayır

42 Okulda en çok sevdiğin ders hangisi?

43 Şartlı eğitim yardımından yararlanıyor musun?

NOT: Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı'nın annelerin banka hesabına yatırdığı para.

- 1 [] Evet 2 [] Hayır

44 Okulda en zayıf olduğun dersler hangileridir?(Birden çok yanıt olabilir.)

- 1 [] Matematik
- 2 [] Türkçe
- 3 [] Fen ve teknoloji
- 4 [] Sosyal Bilgiler
- 5 [] İngilizce
- 6 [] Beden Eğitimi
- 7 [] Resim
- 8 [] Müzik
- 9 [] Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi
- 10 [] Diğer

44.1 Derslerine en çok yardım eden birey kimdir?

- 1 [] Ağabey
- 2 [] Abla
- 3 [] Arkadaş
- 4 [] Komşu
- 5 [] Akraba
- 6 [] Diğer..... (Lütfen belirtiniz)
- 7 [] Kendim çalışıyorum.

44.2 Derslerine yardım eden bir kurum var mı?

- 1 [] Belediye
- 2 [] Sivil Toplum Kuruluşları (Örnek vererek çocuğa açıklanmalı.)
- 3 [] Dershane
- 4 [] Diğer..... (Lütfen belirtiniz)
- 5 [] Yok

45 Okulunda ne tür imkânlar var?

- 45.1 Okul bahçesinde oynama 1 [] Evet 2 [] Hayır
- 45.2 Bilgisayar 1 [] Evet 2 [] Hayır
- 45.3 Basketbol sahası 1 [] Evet 2 [] Hayır
- 45.4 Futbol sahası 1 [] Evet 2 [] Hayır
- 45.5 Diğer (Lütfen belirtiniz)

45.6 Okulundaki bu imkânlardan yararlanabiliyor musun?

1 [] Evet 2 [] Hayır

45.7 Okuldaki spor takımlarında (basketbol/voleybol/futbol vs.) yer alıyor musun?

1 [] Evet 2 [] Hayır

46 Okulunda seninle ilgilenen, eğitimini takip eden öğretmen var mı?

1 [] Evet (Lütfen belirtiniz.).....

2 [] Hayır

47 Herhangi bir öğretmenin eve ailenle görüşmeye geldi mi?

1 [] Evet 2 [] Hayır

48 Okuldaki velin kimdir?

1 [] Annem

2 [] Babam

3 [] Ablam

4 [] Ağabeyim

5 [] Dayım, amcam, halam vs.

6 [] Büyükanne/büyükbaba

49 Ailen okumanı istiyor mu?

1 [] Evet

2 [] Hayır

3 [] Bilmiyorum

50 Sence eğitime devam edebilmen için ne yapılmalı?

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

51 Ailen kaç senedir mevsimlik tarım işçiliğine gidiyor? (.....)

51.1 Kaç yaşında çalışmaya başladın? (.....)

52 Kaç yıldır çalışıyorsun? (.....)

53 Aşağıdaki işleri yapıyor musun?

53.1 Tarlada çalışma	1 [] Evet	2 [] Hayır
53.2 Su taşıma	1 [] Evet	2 [] Hayır
53.3 Kardeşlerime bakma	1 [] Evet	2 [] Hayır
53.4 Eşyaları gözetleme	1 [] Evet	2 [] Hayır
53.5 Bulaşık yıkama	1 [] Evet	2 [] Hayır
53.6 Yemek hazırlama	1 [] Evet	2 [] Hayır
53.7 Temizlik yapma	1 [] Evet	2 [] Hayır
53.8 Hayvanlara bakma	1 [] Evet	2 [] Hayır
53.9 Balya Basma ve yükleme	1 [] Evet	2 [] Hayır
53.10 Diğer (Lütfen belirtiniz)		

54 Mevsimlik tarım işçiliği yaparken herhangi bir kaza yaşadın mı?

- 1 [] Evet (Lütfen belirtiniz)
- 2 [] Hayır

55 Bugüne kadar tarımsal ilaçlama çalışmasına katıldın mı?

- 1 [] Evet 2 [] Hayır

56 Buradaki iş dışında başka işlerde çalıştın mı?

- 1 [] Evet (Lütfen belirtiniz)
- 2 [] Hayır

57 Bu işte günde ortalama kaç saat çalışırsın?

58 Haftada kaç gün çalışırsın?

59 Bu işte bu yıl ortalama kaç gün çalışacaksın?

60 Bu yıl, bu iş dışında mevsimlik ve gezici tarım işçisi olarak hangi işlerde çalıştın?

	İş	Bu işte çalıştın mı? 1 [] Evet 2 [] Hayır (1)	Cevabın evetse, kaç gün çalıştın? (2)
60.1	Fındık		
60.2	Sebze (patates, soğan, domates, hıyar vb.)		
60.3	Yer fıstığı		
60.4	Şeker pancarı		
60.5	Pamuk		
60.6	Narenciye		
60.7	Nohut, mercimek		
60.8	Kimyon		
60.9	Diğer (Lütfen belirtiniz)		

61 Tarlada çalışırken seni en çok yoran şey nedir?

1 [] Toplama, taşıma

2 [] Balyalama, yükleme

3 [] Hizmet (Su taşıma, yemek hazırlama, çocuklara bakma vb.)

4 [] Hiçbir şey

5 [] Diğer (Lütfen belirtiniz.)

62 Arkadaşlarınızla boş zamanlarınızda hangilerini yaparsınız?

- 62.1 *Oyun oynamak* 1[] Evet 2 [] Hayır
 62.2 *Sohbet etmek* 1[] Evet 2 [] Hayır
 62.3 *Radio dinlemek* 1[] Evet 2 [] Hayır
 62.4 *TV izlemek* 1[] Evet 2 [] Hayır
 62.5 *Kitap okumak* 1[] Evet 2 [] Hayır
 62.6 *İnternet* 1[] Evet 2 [] Hayır
 62.7 *Hiçbir şey* 1[] Evet 2 [] Hayır
 62.8 *Diğer (Lütfen belirtiniz)*

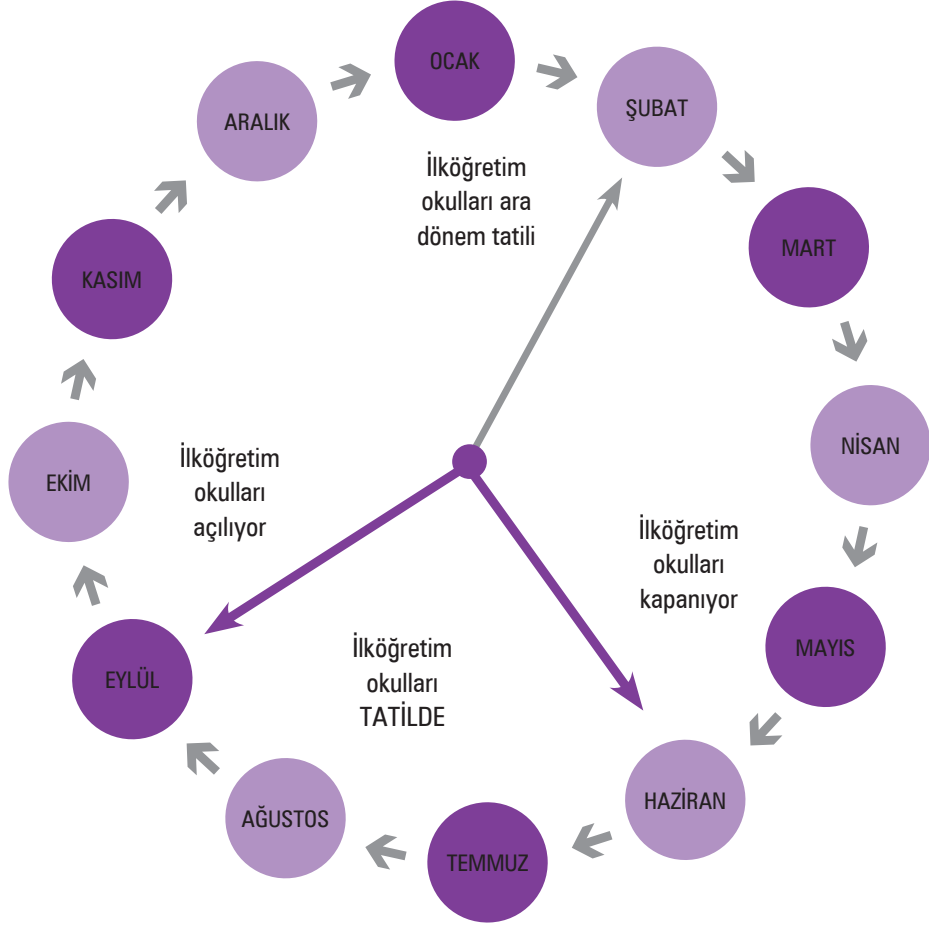
63 Tarla ve çevresine atılan kimyasal ilaç kutularıyla oynuyor musun?

- 1 [] Evet 2 [] Hayır

64 Mevsimlik ve gezici tarım işçiliği nedeniyle eğitimine devam edebilmen için göçebe kaldığın süre boyunca ne yapılabilir?

- 1 [] Çadır grubunda geçici okul.
 2 [] Taşınabilir olarak bir okula devam edebilirim.
 3 [] Herhangi bir yatılı ilköğretim okulunda misafir olarak kalabilirim.
 4 [] Çalışma süresince telafi eğitime katılabilirim.
 5 [] Uzaktan eğitim (internet, televizyon, radyo, elektronik kitap vb.) alabilirim.
 6 [] Diğer (Lütfen belirtiniz.)

Çocuğun bir yıl boyunca neler yaptığı aylara / dönemlere göre bu grafiğe not alınacaktır.

GÖRÜŞME BURADA BİTMİŞTİR.

LÜTFEN GÖRÜŞMECİYE ANKETE KATILDIĞI İÇİN TEŞEKKÜR EDİNİZ.

Anketör tarafından görüşmeden sonra doldurulacaktır.

A1 Cevaplayıcı görüşme boyunca yalnız mıydı?

1 [] Evet 2 [] Hayır

A2 Lütfen aşağıdaki tabloyu doldurunuz.

	Çok tatmin edici	Tatmin edici	Fikrim yok	Tatmin edici değil	Hiç tatmin edici değil
Cevaplayıcının samimiyeti					
Soruları yanıtlanma yüzdesi					
Görüşülen ortam					

Araştırma ekibi tarafından doldurulacaktır.

	Adı / Soyadı	Tarih	Saat
Anketör			
Saha kontrolörü			
Veri giriş elemanı			

İL TRAFİK KODLARI

Adana	01	Gümüşhane	29	Sinop	57
Adıyaman	02	Hakkari	30	Sivas	58
Afyon	03	Hatay	31	Tekirdağ	59
Ağrı	04	Isparta	32	Tokat	60
Amasya	05	İçel	33	Trabzon	61
Ankara	06	İstanbul	34	Tunceli	62
Antalya	07	İzmir	35	Şanlıurfa	63
Artvin	08	Kars	36	Uşak	64
Aydın	09	Kastamonu	37	Van	65
Balıkesir	10	Kayseri	38	Yozgat	66
Bilecik	11	Kırklareli	39	Zonguldak	67
Bingöl	12	Kırşehir	40	Aksaray	68
Bitlis	13	Kocaeli	41	Bayburt	69
Bolu	14	Konya	42	Karaman	70
Burdur	15	Kütahya	43	Kırıkkale	71
Bursa	16	Malatya	44	Batman	72
Çanakkale	17	Manisa	45	Şırnak	73
Çankırı	18	Kahramanmaraş	46	Bartın	74
Çorum	19	Mardin	47	Ardahan	75
Denizli	20	Muğla	48	Iğdır	76
Diyarbakır	21	Muş	49	Yalova	77
Edirne	22	Nevşehir	50	Karabük	78
Elazığ	23	Niğde	51	Kilis	79
Erzincan	24	Ordu	52	Osmaniye	80
Erzurum	25	Rize	53	Düzce	81
Eskişehir	26	Sakarya	54		
Gaziantep	27	Samsun	55		
Giresun	28	Siirt	56		

→ EK 2

Mevsimlik Tarım Göçünden Etkilenen Çocuklara (6-14 Yaş Grubu) Yönelik Müdahaleler Projesi Alan Araştırması: Hanehalkı / Aile Anketi

(6-14 yaş grubundaki çocukların hanehalkı için doldurulacaktır)

Değerli Katılımcı;

Bu anket çalışması mevsimlik işçi göçü kapsamında yer alan ilköğretim çağındaki çocukların durumunu ortaya koymayı amaçlamaktadır. Araştırma mevsimlik ve gezici tarım işçiliğine giden ailelerin zorunlu eğitim çağındaki çocuklarının çalışma koşullarından dolayı temel ihtiyaçlarının ne derece karşılandığını saptamayı; çocukların eğitim, sağlık ve gelişim hakları bakımından nasıl etkilendiklerini belirlemeyi ve çocukların yaşam durumlarını iyileştirmeye yönelik hazırlanacak eylem planına girdi sağlanmayı hedeflemektedir Çalışma, Hollanda Büyükelçiliği İnsan Hakları Programı kapsamında Kalkınma Atölyesi tarafından uygulanmaktadır. Araştırma Ordu (fındık), Yozgat (şeker pancarı), Şanlıurfa (pamuk) ve Adana-Mersin (örtü altı alçak tünel sebze yetiştiriciliği) illerinde uygulanacaktır.

Katılmanızı istediğimiz ankette sorulara en içtenlikle cevabı vermeniz araştırmanın bilimselliği ve konuya yönelik bölgesel ve ulusal politikalar oluşturulması açısından son derece önemlidir. Ankete verilen yanıtlar gizli tutulacak, yalnızca bilimsel ve eylem planı hazırlığı için kullanılacaktır. Anketin dakika içerisinde bitmesi tasarlanmıştır. Bu çalışmaya sağlayacağınız katkı için şimdiden teşekkür ederiz.

Kalkınma Atölyesi Araştırma Ekibi

Anket No :
Görüşülen Hanehalkı :

I. BÖLÜM

GENEL BİLGİLER

1 Doğum yeri

1.1 İl (Buraya il plaka kodu yazılacaktır.)

1.2 İlçe

1.3 Köy

2 Sürekli olarak yaşadığınız yer:

1.1 İl (Buraya il plaka kodu yazılacaktır.)

1.2 İlçe

1.3 Köy

3 Sağlık güvenceniz var mı?

1 [] SSK

2 [] Bağ-kur

3 [] Emekli Sandığı

4 [] Yeşil Kart

5 [] Özel sigorta

6 [] Yok

4 Mevsimlik tarım işini bu yıl nasıl buldunuz?

(Anketör konu hakkında açıklama yapacak)

1 [] Kendim yöreye giderek buluyorum.

2 [] Köyümüzdeki veya yakınındaki yerleşimlerde bulunan elçi, dayıbaşı, çavuş aracılığıyla

3 [] Çalışma bölgesinden gelen elçi aracılığıyla

4 [] Arazi sahipleriyle görüşerek

5 [] Daha önceki çalıştığım yerlere gidiyorum.

6 [] Diğer (Lütfen belirtiniz)

5. Bu çadırda/damda/prefabrik konutta şu anda yaşayan toplam kişi sayısı: (.....) kişi

4.1 Aile reisine yakınlığı	4.2 İsimler	4.3 Yaşı (Bitirdi- ği yaş)	4.4 Cinsiyeti	4.5 Medeni hâli	4.6 Eğitim durumu	4.7 Mesleği	4.8 Tarımı işinde çalışıyor mu?	4.9 Ana dili	4.10 Ana diliniz dışında en çok kullandığınız dil	4.11 Sağlık durumu
1 Kendisi 2 Eşi 3 Oğlu 4 Kızı 5 Gelinei /Damadı 6 Torun 7 Kardeşi 8 Anne /Babası 9 Büyükannesi/ Büyükbabası 10 Diğer Akrabalar 11 Diğer			1 erkek 2 kadın	1 evli 2 bekâr 3 dul 4 boşanmış	0 Okul çağında değil 1 Okuma yazması yok 2 Okuyamaz ama okula gitmemiş 3 İlkokul öğrencisi 4 İlkokul terk 5 İlkokul mezunu 6 Ortaokul öğrencisi 7 Ortaokul terk 8 Ortaokul mezunu 9 Lise öğrencisi 10 Lise terk 11 Lise mezunu 12 Üniversite öğrencisi 13 Üniversite mezunu	1 Çiftçi 2 Tarım işçisi 3 Elci, çavuş 4 Mesleği yok 5 Ev kadını 6 Esnaf 7 Çoban 8 Diğer	1. Evet 2. Hayır	1 Türkçe 2 Kürtçe 3 Zazaca 4 Arapça 5 Diğer	1 Türkçe 2 Kürtçe 3 Zazaca 4 Arapça 5 Diğer	1 Sağlıklı 2 Bedensel engelli 3 Uzun süreli (kronik) bir hastalığı var 4 Psikolojik sorunları var
1										
2										
3										
4										
5										
6										
7										
8										
9										
10										

6 Konakladığınız yerin konumu nedir?

- 1 [] Nehir, çay, dere kenarı
- 2 [] Köyün içinde veya sınırında
- 3 [] Köyden en az bir km. daha uzakta
- 4 [] Arazilerin içinde
- 5 [] İçme suyunun yakınında
- 6 [] İlçenin içinde
- 7 [] Diğer (*Lütfen belirtiniz*)

7 Mevsimlik tarım işçiliği için geçici olarak konakladığınız birimin niteliği nedir?

- 1 [] Naylon çadır
- 2 [] Bez çadır
- 3 [] Depo-hangar
- 4 [] İşçi lojmanı
- 5 [] Biriket konut
- 6 [] Tuğla konut
- 7 [] Açıkta, yerde
- 8 [] Ahşap, bitkisel çardak
- 9 [] Diğer (*Lütfen belirtiniz*)

8 Memleketinizdeki evinizin tabanı (zemini) ne ile kaplı?

- 1 [] Doğal zemin (toprak)
- 2 [] Basit zemin (tahta)
- 3 [] İnşa edilmiş zemin (parke/ cilalı tahta)
- 4 [] İnşa edilmiş zemin (karo)
- 5 [] İnşa edilmiş zemin (beton)
- 6 [] İnşa edilmiş zemin (halı/halıfleks)
- 7 [] İnşa edilmiş zemin (marley)
- 8 [] İnşa edilmiş zemin (mozaik)
- 9 [] İnşa edilmiş zemin (diğer)

9 Konutta/çadırda elektrik durumu nedir?

- 1 [] Sürekli elektrik var.
2 [] Sınırlı süreli elektrik var.
3 [] Hiç elektrik yok. (11.soruya geçiniz)

10 Çadırda bulunan elektrikli araçlar nelerdir?

- 1 [] Televizyon
2 [] Buzdolabı
3 [] Çamaşır makinesi
4 [] Radyo
5 [] Su ısıtıcısı
6 [] Diğer.....

11 Çadır etrafında tarımsal ilaç veya kimyasalların boş şişe veya tenekeleri bulunur mu?

- 1 [] Evet 2 [] Hayır

12 İçme ve kullanma suyu ihtiyacınızı nereden karşılıyorsunuz?

12.1 İçme suyu	12.2 Kullanma suyu
1 [] Köy çeşmesinden	1 [] Köy çeşmesinden
2 [] Arazideki çeşmeden	2 [] Arazideki çeşmeden
3 [] Kuyudan	3 [] Kuyudan
4 [] Kanaldan	4 [] Kanaldan
5 [] Tulumbadan	5 [] Tulumbadan
6 [] Tarla sahibi/işveren tankla ya da bidonla getirir.	6 [] Tarla sahibi/işveren tankla ya da bidonla getirir.
7 [] Diğer (Lütfen belirtiniz.)	7 [] Diğer (Lütfen belirtiniz.)

13 Barınma yerinizde ne tür tuvaletiniz var?

- 1 [] Tuvaletimiz yok, ihtiyaç açıkta gideriliyor.
2 [] Tuvaletimiz var, atıklar kapalı çukurda birikiyor.
3 [] Tuvaletimiz var, atıklar açık çukurda birikiyor.
4 [] Tuvaletimiz var, atıklar serbest olarak akıyor.
5 [] Tuvaletimiz var, atıklar dereye akıyor.
6 [] Tuvaletimiz var, atıklar kanalizasyona akıyor.
7 [] Diğer (Lütfen belirtiniz)

14 Tarımsal çalışma yaptığınız arazide/tarlada tuvalet durumu nedir?

1 [] Tuvaletimiz yok, açığa yapılıyor.

2 [] Kapalı tuvaletimiz var.

15 Banyo, mutfak vb. işlerden meydana gelen atık sularınız nereye akıyor?

1 [] Açığa akıyor.

2 [] Kanala akıyor.

3 [] Çukura akıyor.

4 [] Kanalizasyona akıyor.

5 [] Diğer (Lütfen belirtiniz.).....

III. BÖLÜM

ÇOCUĞUN EĞİTİMİ

16 Okul deyince aklınıza ne geliyor

.....
.....

17 ÇOCUK BİLGİ MODÜLÜ:

17.1 6-14 yaş arası erkek çocuk sayısı (.....)	17.2 6-14 yaş arası kız çocuk sayısı (.....)	17.3 Çocuk Sırası	17.4 Cinsiyet	17.5 Okula kaydı var mı? (Cevabınız hayır ise 17.6 ya geçiniz, evetse 17.7ye geçiniz.)	17.6 Okula kayıtlı olmama nedeni nedir? (Lütfen anketi sonlandırınız).	17.7 Okula de- vamsızlık yaptı mı? (Cevabınız evet ise 17.8 e geçiniz)	17.8 Devamsızlık nedeni nedir?	17.9 Çocuklarınızın okuldaki velisi kimdir?	17.10 Bu güne kadar okulla ilgili çocuğunuza yönelik ne gibi sıkıntılar yaşadınız?
1									
2									
3									
4									
5									
6									
7									
1	1 Kadın 2 Erkek	1 Evet 2 Hayır	1 Sosyal-kültürel nedenler (Lütfen belirtiniz)..... 2 Ekonomik nedenler (Yoksulluk vb. nedenler) (Lütfen belirtiniz)..... 3 Nüfus ve adres kaydı ile ilgili nedenler (Lütfen belirtiniz)..... 4 Engellilik ve sağlık ile ilgili nedenler (Lütfen belirtiniz)..... 5 Çocuğun çalışması ile ilgili nedenler (Lütfen belirtiniz)..... 6 Diğer (Lütfen belirtiniz).....	1 Evet 2 Hayır	1 Ev işlerine yardım ediyor. 2 Kardeşlerine bakıyor. 3 Sosyal ve kültürel nedenler. (Örneğin; yaşı büyüdü, ergen oldu, başörtüsü, dini vb.) 4 Çalışması gerekiyor. (Para kazanması gerekiyor) 5 Engellilik ve sağlık ile ilgili nedenler. 6 Diğer (Lütfen belirtiniz).....	1 [] Annem 2 [] Babam 3 [] Ablam 4 [] Ağabeyim 5 [] Dayım, amcam vs. 6 [] Büyükanne/büyükbaba	1 Okuldan para isteniyor. 2 Okulda şiddet 3 Başarısızlık 4 Öğretmenlerin ilgisizliği 5 Okul imkânları yetersiz 6 Diğer (Lütfen belirtiniz).....		

17.11 Çocuklarınızın siz/eşiniz/ağabey/abla derslerine destek veriyor musunuz?

1 [] Evet (Soru 17.12'e geçiniz.)

2 [] Hayır (Soru 17.13'e geçiniz.)

17.12 Ne tür destek veriyorsunuz?

1 [] Derslerine yardımcı oluyoruz.

2 [] Ek eğitim materyali sağlıyorum.

3 [] Dershaneye gönderiyorum.

4 [] Belediyenin ve STK vb. yerlere okuma evine gönderiyorum.

5 [] Üniversite veya lise öğrencilerinden gönüllü eğitim desteği veriyor.

17.13 Çocuğunuzun evde ders çalışabileceği uygun ortamı bulunuyor mu?

1 [] Evet

2 [] Hayır

3 [] Bazen

17.14 Kız çocuklarınızın okuldaki başarısını nasıl değerlendiriyorsunuz?

.....

.....

.....

.....

17.15 Oğlan çocuklarınızın okuldaki başarısını nasıl değerlendiriyorsunuz?

.....

.....

.....

.....

17.16 Çocuklarınızın ilköğretimi tamamlamaları konusunda ne düşünüyorsunuz?

.....

.....

.....

.....

17.17 Çocuklarınızın ilköğretimi tamamladıktan sonra ortaöğretime devam etmeleri gitmeleri konusunda ne düşünüyorsunuz?

.....

.....

.....

.....

18 Çocuğunuzun eğitim alması önemli mi?

Önemli, çünkü
.....
.....

Önemsiz,
.....
..... (Lütfen açıklayınız)

19 Sizce çocuğunuzun eğitim görmesi ona neler kazandırır?

.....
.....
.....

20 Çocuğunuzun geleceğı ile ilgili beklentiler, Çocuğunuzun hangi mesleğı seçmesini istiyorsunuz? Kız ve erkek çocuk için ayrı ayrı sorunuz.

Kız çocuk
.....
.....

Oğlan çocuk
.....
.....

21 Çocuklarınızın okula düzenli gidebilmesi için sizce neler yapılmalıdır?

.....
.....
.....
.....

22 METİP Projesi hakkında ne düşünüyorsunuz?

.....
.....
.....
.....

GÖRÜŞME BURADA BİTMİŞTİR.

LÜTFEN GÖRÜŞMECİYE ANKETE KATILDIĞI İÇİN TEŞEKKÜR EDİNİZ.

Anketör tarafından görüşmeden sonra doldurulacaktır.

A1 Cevaplayıcı görüşme boyunca yalnız mıydı?

1 [] Evet 2 [] Hayır

A2 Lütfen aşağıdaki tabloyu doldurunuz.

	Çok tatmin edici	Tatmin edici	Fikrim yok	Tatmin edici değil	Hiç tatmin edici değil
Cevaplayıcının samimiyeti					
Soruları yanıtlanma yüzdesi					
Görüşülen ortamı					

Araştırma ekibi tarafından doldurulacaktır.

	Adı / Soyadı	Tarih	Saat
Anketör			
Saha kontrolörü			
Veri giriş elemanı			

→ EK 3

Nitel Araştırma:

Ordu, Yozgat, Şanlıurfa, Mersin, Adana ve Ankara’da görüşme yapılan kişi ve kuruluşlar

Valilik ve Kaymakamlıklar

İl Millî Eğitim Müdürlüğü

İl Sağlık Müdürlüğü

İl Gıda, Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü

Çalışma Bölge Müdürlüğü

İl/İlçe Ziraat Odası

Eğitim sendikaları il temsilciliği

İlçe Aile Sağlık Merkezi

İlçe Jandarma Komutanlığı

Bahçe / tarla sahibi

Tarım aracıları

Kooperatifler

Meslek ve sivil toplum kuruluşları

Akademisyenler

Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı

- İş Kurumu Genel Müdürlüğü

- Çalışma Genel Müdürlüğü

Millî Eğitim Bakanlığı

→ EK 4

Nitel Araştırma: Kurumsal Görüşme Soruları

SAĞLIK

Mevcut Durum

- 1) Mevsimlik ve gezici tarım işçilerinde görülen en yaygın hastalıklar nelerdir? Bu durumu kadın ve erkek farkını gözeterek değerlendirir misiniz?
- 2) Mevsimlik ve gezici tarım işçileri arasında 6-14 yaş grubu olanlar daha çok ne tür şikâyetler için size başvuruyorlar? Bu durumu cinsiyet temelindeki farkları gözeterek değerlendirebilir misiniz?
- 3) İşçiler ve onların çocukları sizlerden ne tür hizmetler alıyorlar?
- 4) Sizce bu hizmetler yeterli mi?

Riskler ve Öneriler

- 1) Mevsimlik ve gezici tarım işçileri arasında çalışan çocukların sağlık bakımından karşılaştıkları en önemli riskler nelerdir? Açıklayınız.
- 2) Yukarıda sözü edilen konular kapsamında neler yapılabilir?

EĞİTİM

Mevcut Durum

- 1) Mevsimlik ve gezici tarım işçiliğine katılan çocukların genel eğitim profilini değerlendirir misiniz?
- 2) Mevsimlik ve gezici tarım işçiliğine katılan çocukların eğitimiyle ilgili sorunlar nelerdir?
- 3) Çocukların eğitimiyle ilgili yapılan çalışmalar var mı? Varsa bu çalışmalar nelerdir?
- 4) Örnek uygulamalarınız varsa, bunlar nasıl yaygınlaştırılabilir?

Riskler ve Öneriler

- 1) Bu koşullarda eğitim alanlarında herhangi bir risk var mıdır? Varsa nasıl giderilir?
- 2) Sizce örgün eğitime hiç katılmayan zorunlu eğitim çağındaki çocuklar için neler yapılmalı?
- 3) Sizce çocukların örgün eğitime ara vermemeleri için neler yapılmalı?
- 4) Mevsimlik ve gezici tarım işçiliği kapsamında örgün eğitime ara verenler için neler yapılmalıdır? Örneklendirir misiniz?

MÜLKİ İDARE VE GÜVENLİK

- 1) Geçmişten günümüze ilinizdeki/ilçenizdeki mevsimlik ve gezici tarım işçiliği konusunu değerlendirir misiniz?
- 2) Mevsimlik ve gezici tarım işçilerine yönelik son yıllarda yapmış olduğunuz faaliyetler nelerdir?

- 3) METİP kapsamında hangi projeleri hazırladınız? Bu projeleri nasıl hazırladınız?
- 4) Projeleriniz içinde çocuklara yönelik olanlar var mı? Zorunlu eğitim kapsamında ne tür faaliyetler yürüttünüz?
- 5) Sizce METİP projesi ne tür farklar yarattı?
- 6) Çocukların eğitimi, sağlığı ve gelişmesi için bu farklar nelerdir?

İŞÇİ VE İŞVEREN TEMSİLCİLERİ

- 1) Mevsimlik ve gezici tarım işlerinde çalışan işçileri nasıl buluyorsunuz?
- 2) İşçilerin barınma yerlerini nasıl belirliyorsunuz?
- 3) Çocukların çalışması konusunda neler düşünüyorsunuz?
- 4) Çalışan çocukların eğitim ve sağlık ihtiyaçlarını nasıl karşılıyorsunuz? Sizce bu konuda neler yapılabilir?
- 5) METİP konusunda ne düşünüyorsunuz? Faydası oldu mu? Daha başka neler yapılabilir?

TARIM ARACILARI

- 1) Sizce mevsimlik ve gezici tarım işlerinde çalışan çocukların karşılaştıkları başlıca sorunlar nelerdir?
- 2) Çalışmanın çocukların fiziksel, ruhsal gelişimine ne tür etkileri olmaktadır?
- 3) Çalışmadan dolayı eğitimden geri kalan veya eğitime hiç gitmeyen çocukların sorunları nasıl çözülebilir? Siz bu konuda neler yapabilirsiniz?

ÇALIŞMA BÖLGE MÜDÜRLÜĞÜ

- 1) Mevsimlik ve gezici tarım işçiliğinde çalışan çocuklarla ilgili sorumluluk alanınızda neler yapıyorsunuz?
- 2) Denetimler esnasında çocuk çalıştıran işletmelere yönelik ne tür uygulamalar yapıyorsunuz?
- 3) Zorunlu eğitim çağındaki ve mevsimlik ve gezici tarımı işlerinde çalışan çocukların eğitimlerine devam etmesi konusunda neler yapılmalıdır?

MESLEK VE SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI

- 1) METİP'i izliyor musunuz? Raporlama yapıyor musunuz?
- 2) Çocukların zorunlu ilköğretime katılım ve devamları konusunu değerlendirir misiniz?
- 3) Bu çocukların eğitim ve sağlık hakları konusunda neler yapılabilir?

→ EK 5

Mevsimlik Gezici Tarım İşçilerinin Çalışma ve Sosyal Hayatlarının İyileştirilmesi Genelgesi

24 Mart 2010 Tarihli Resmî Gazete

Sayı : 27531

Konu : Mevsimlik Gezici Tarım İşçilerinin Çalışma ve Sosyal Hayatlarının İyileştirilmesi

GENELGE

2010/6

Mevsimlik gezici tarım işçisi olarak çalışmak amacıyla, bulundukları illerden diğer illere aileleri ile birlikte giden vatandaşlarımızın bu süreçte ulaşım, barınma, eğitim, sağlık, güvenlik, sosyal çevreyle ilişkiler, çalışma ve sosyal güvenlik bakımından mevcut sorunlarının tespiti ile bu sorunların giderilmesine yönelik olarak aşağıda belirtilen çalışmalar, ilgili kurum ve kuruluşların işbirliğiyle yürütülecektir.

1. Merkezde, konuyla ilgili kurum ve kuruluşlar arasında koordinasyonun sağlanması, yürütülmesi gereken faaliyetlerin izlenmesi, uygulama sırasında doğabilecek sorunlara çözüm üretilmesi ve bir veri tabanı oluşturulması için Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Müsteşar Yardımcısının Başkanlığında; İçişleri Bakanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı, Ulaştırma Bakanlığı, Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı, Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü, Türkiye İş Kurumu, tarım işkolunda örgütlü en çok üyeye sahip işçi sendikası ile Türkiye Ziraat Odaları Birliği temsilcilerinin katılımıyla "Mevsimlik Gezici Tarım İşçileri İzleme Kurulu" oluşturulacaktır.

2. Mevsimlik gezici tarım işçisi (İşçi) gönderen ve alan her il ve ilçede, mülki idare amirinin başkanlığında; o ildeki ve ilçedeki ilgili kurum ve kuruluş, işçi, aracı ve işveren (toprak sahibi/işleyen) temsilcilerinin katılımı ile "İl/ilçe Mevsimlik Gezici Tarım İşçileri İzleme Kurulu" oluşturulacaktır.

3. İşçilerin göç döneminde yolculuklarının güvenli ve sağlıklı bir şekilde yapılabilmesi amacıyla; göç alan ve veren yerler arasında ulaşım ile ilgili koordinasyon sağlanacak, trafik denetimleri artırılabilecek, araç ve trafik güvenliğinin gerektirdiği kontroller hassasiyetle ve sıklıkla yapılacak, ilgili kamu kurum ve kuruluşlarınca gerekli bütün tedbirler alınacaktır.

4. İhtiyaca göre tren seferleri artırılabilecek, işçilerin il ve ilçe merkezlerinde geçici konaklamaları için ihtiyaç halinde ve imkanlar dahilinde kamuya ait alan ve tesislerden yararlanma imkânı sağlanacak, şehir içinde, otogar ve istasyonlarda, parklarda vs. gelişmiş konaklama ve bekleme alanlarına fırsat verilmeyecektir.

5. İşçilerin ihtiyaç duyduğu ekmek ve yemek pişirme, çamaşır ve bulaşık yıkama ile tuvalet ve banyo mahalleri gibi asgari ihtiyaçların karşılandığı barınma yerlerinin işverenlerce karşılanması sağlanacak, bunun sağlanamadığı bölgelerde; işçilerin yoğun olarak çalıştığı yerlere en yakın mesafede, alt yapısı il özel idarelerince hazırlanacak toplulaştırılmış uygun yerleşim yerleri oluşturulacaktır.

6. Yerleşim alanlarının; doğa olaylarından fazla etkilenmeyecek, elektrik, su, kanalizasyon, yol gibi hizmetlerin sunumunun kolaylıkla sağlanabileceği, sağlık şartları uygun, tehlikeli tesislere ve girilmesi yasak yerlere yeterli mesafede, barınacak işçilerin sayısına uygun büyüklükteki hazine arazileri arasından seçilmesine özen gösterilecektir.

7. Toplulaştırılmış çadır yerleşim yerlerinde il özel idarelerince seyyar kolaylık tesisleri kurulacaktır. Kolaylık tesislerinde; tuvalet, banyo, çamaşır ve bulaşık yıkama yerleri ile ekmek pişirme imkânları ve gerektiğinde derslik olarak kullanılabilecek sosyal tesis bulundurulacaktır. İhtiyaç duyulacak çadır ve seyyar kolaylık tesisleri imkânlar ölçüsünde öncelikle bölgedeki Türkiye Kızılay Derneği, valilikler ve belediyelere ait depolardan temin edilecektir. İhtiyaçların bu şekilde karşılanamaması halinde il özel idarelerince kiralama ve hizmet satın alma yoluna gidilecektir.

8. Bu yerleşim yerlerindeki içme ve kullanım suyu ile elektrik ihtiyacı; şebeke tesisi, mahallinde sondaj, su tankı/tankeri, elektrik hattı tesisi veya jeneratör temini suretiyle il özel idarelerince sağlanacak ve kullanım bedelleri kullananlardan alınacaktır.

9. Toplulaştırılmış çadır yerleşim yerlerinin belli aralıklarla her türlü haşerelere karşı ilaçlanması ile çöplerin alınması, mücavir sınırlara göre ilgili belediye veya il özel idaresi tarafından yerine getirilecektir.

10. İşçilerin ve ailelerinin kimlik bilgileri 1774 sayılı Kimlik Bildirme Kanunu esaslarına göre alınacak, ayrıca, mahalli kolluk kuvvetlerince bunların konakladıkları bölgelere gece ve gündüz mutad zamanlarda güvenlik amaçlı devriye faaliyetleri yapılacaktır. Ayrıca bu işçiler ve ailelerine ilişkin bilgiler Türkiye İş Kurumunca alınacak ve bunlar hakkında veri tabanı oluşturulacaktır.

11. İşçilerin ve ailelerinin bulaşıcı ve salgın hastalıklara karşı düzenli sağlık taramaları, çocukların gelişimi ve gebelik takipleri periyodik olarak yaptırılacak, bu hizmetler için gerekirse mobil sağlık ekipleri oluşturulacaktır. Bunların aileleri ve çocukları sosyal hizmetler kapsamında bilgilendirilecek, psikolojik destek verilecek ve varsa özür ve yaşlıların Devletimizin bu kesimler için sunduğu imkân ve hizmetlerden yararlandırılmaları sağlanacaktır.

12. İşçilerin zorunlu öğretim çağındaki çocuklarının eğitimlerini devam ettirmek üzere; kendi yörelerindeki veya gittikleri yerlerdeki Yatılı İlköğretim Bölge Okullarına misafir öğrenci olarak alınmaları veya taşınmalı eğitim veya mobil eğitim gibi imkanlardan en uygun olanı seçilerek çocukların okula devamları sağlanacaktır. Bu hususta şartlı nakit transferi gibi özendirici tedbirler etkin şekilde uygulanacak, çocukların okul kıyafetleri ve malzemeleri İl/İlçe Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıflarınca temin edilecektir.

13. İşçilerin geri dönüşlerinde başta kadın ve genç kızlar olmak üzere, yetişkinlere okuma-yazma, sosyal-kültürel faaliyetler ve meslek edindirme kursları düzenlenmesi hususunda gerekli imkanlar hazırlanacaktır.

14. İşçilerin sosyal güvenlikleri açısından mevcut durumları Sosyal Güvenlik Kurumu Başkanlığı tarafından yürütülecek çalışmalarla iyileştirilecektir. Çocuk işçiliği ve çocuk emeğinin istismarı ile etkin mücadele edilecektir.

15. Tarımda iş araçlarının belgelendirilmesi zorunlu hale getirilecek, belgesi olmayan iş araçlarının işçi temin etmelerinin önlenmesi ve iş araçları ile işverenler veya doğrudan işçiler ile işverenler arasında sözleşme yapılmasının sağlanması için gerekli tedbirler alınarak, vaki uyuşmazlıklarda mağduriyetlerin önüne geçilecektir. İşveren/iş aracısı ve işçi arasındaki ücret alacağına ilişkin uyuşmazlıkların öncelikle il ve ilçelerde kurulacak izleme kurullarında çözümlenmesine çalışılacaktır.

16. Belgesi olmayan ve sözleşme imzalamadan iş alan araçlar Türkiye İş Kurumu tarafından "Tarımda İş ve İşçi Bulma Aracılığına İzin Verilmesi ve Araçların Denetimi Hakkında Yönetmelik" hükümleri çerçevesinde denetlenerek, ilgili mevzuatı çerçevesinde gereği yapılacaktır.

17. Tüm bu tedbirler ve çalışmalar valiliklerin gözetim ve denetiminde icra edilecek, tedbirlerin doğru anlaşılması ve uygulanması için göç veren illerde işçiler ve araçlara, göç alan illerde ise işverenlere ve yöre halkına yönelik bilgilendirme ve bilinçlendirme çalışmaları planlanacak, il düzeyinde alınacak tedbirler valiliklerce ilan edilecek, aykırı davranışlar hakkında idari ve cezai yaptırım uygulanması için gerekli işlemler geciktirilmeden yapılacaktır.

18. Tüm bu faaliyetler için ihtiyaç duyulan kaynak, valiliklerce hazırlanacak projeler doğrultusunda; 4447 sayılı İşsizlik Sigortası Kanununun geçici 6. maddesinde yer alan ekonomik kalkınma ve sosyal gelişmeye yönelik altyapı yatırımları için işsizlik sigortası fonundan aktarılan kaynaklardan Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığınca il özel idarelerine gönderilecek ödenekler ile imkanlar ölçüsünde Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları ve il özel idarelerinin bütçelerinden karşılanacaktır.

19. İl/ilçe Mevsimlik Gezici Tarım İşçileri İzleme Kurullarınca, mevsimlik çalışma döneminin başında ve sonunda, o il ve ilçede yürütülen faaliyetler, karşılaşılan sorunlar ve çözüm önerileri Mevsimlik Gezici Tarım İşçileri İzleme Kurulunda görüşülmek üzere Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığına gönderilecektir.

İşçilerin ve yöre halkının birbirinin emek ve işine duydukları ihtiyaç, kardeşlik ve dayanışma bilincini güçlendirmeye yönelik olarak yukarıda sıralanan faaliyetler ilgili tüm kurum ve kuruluşlar, meslek teşekkülleri ve sivil toplum örgütlerinin de katkılarıyla uygulanacaktır. İstismara yol açacak sosyal ve siyasal sorunlara fırsat verilmeyecek, özellikle Devletin tarafsızlığına gölge düşürecek her türlü söz, eylem ve uygulamadan kesinlikle kaçınılacaktır.

Bilgilerini ve gereğini önemle rica ederim.

Recep Tayyip ERDOĞAN
Başbakan

Kalkınma Atölyesi kurucularını 2002 yılında bir araya getiren mevsimlik ve gezici tarım işlerinde çocuk işçiliği konulu bir alan araştırmasıydı. Nitekim 2004 yılında kuruluşundan bu yana Atölye'nin çalışmalarında mevsimlik tarım işçiliği ve çocuklar en önde gelen konu olmuştur. Bundan sonra da Atölye mevsimlik tarım göçünün çocuklar üzerindeki olumsuz etkilerini azaltmaya yönelik çalışmalarını kararlılıkla devam ettirecektir.